

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

Zadluženost rodin a jednotlivců v ČR a její dopady

Vedoucí práce: Ing. Jaroslav Šetek, Ph.D.

Autor práce: Bc. Romana Antlová

Studijní obor: N 7508 – Etika v sociální práci

Ročník: 2. ročník kombinovaného studia

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

15. 3. 2020

Bc. Romana Antlová

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych chtěla poděkovat své rodině za trpělivost a podporu, zejména pak mé milované mamince, a vedoucímu diplomové práce Ing. Jaroslavu Šetkovi za odborné vedení a cenné rady.

Obsah

1 ÚVOD.....	5
2 ZÁKLADNÍ INFORMACE K ZADLUŽENOSTI.....	6
2.1 Ekonomická situace v ČR.....	6
2.2 Hodnocení příjmů vlastní domácnosti.....	14
2.3 Dluhy.....	20
2.4 Exekuce a insolvence.....	31
2.5 Mladiství.....	40
2.6 Shrnutí.....	41
3 DOPADY.....	42
3.1 Etické.....	42
3.1.1 Vzdělávání.....	42
3.1.2 Spravedlnost.....	45
3.1.3 Dobrovolnost.....	47
3.1.4 Odpovědnost.....	48
3.1.5 Lidská důstojnost.....	49
3.1.6 Smířenost.....	50
3.2 Psychologické.....	50
3.2.1 Biopsychosociální faktory poškozující zdraví.....	50
3.2.2 Vliv stresu na zdraví.....	56
3.2.3 Faktory podporující zdraví a odolnost.....	58
3.3 Sociální.....	63
3.3.1 Stigmatizace.....	64
3.3.2 Práce.....	65
3.3.3 Nezaměstnanost.....	66
3.3.4 Nezabavitelná částka.....	66
3.3.5 Chudoba.....	67
3.3.6 Sociální pomoc.....	68
3.4 Shrnutí.....	77
ZÁVĚR.....	79
Seznam literatury a internetové zdroje.....	81
Literární zdroje.....	81
Elektronické zdroje.....	82
Seznam příloh.....	86
Přílohy	
Abstrakt	
Abstract	

1 ÚVOD

Tématem mé diplomové práce je zadluženost českých rodin a jednotlivců. Důvodem, proč jsem si zvolila právě toto téma, je skutečnost, že jsem pracovala dlouhá léta na oddělení vymáhání pohledávek jedné velké finanční skupiny. Měla jsem možnost náhledu na zadluženost a předluženost v České republice z obou stran, a to jak ze strany dlužníků, tak ze strany poskytovatelů půjček.

Diplomovou práci pojmu tak, že první část budu věnovat hodnocení ekonomické situace v České republice tak, jak ji vidí veřejnost a hodnocení příjmů vlastní domácnosti. K tomuto účelu využiji data získaná z průzkumů neziskového ústavu STEM a data Českého statistického úřadu. Navazovat bude část věnovaná dluhům. Proč se lidé zadlužují, jaké jsou důvody, proč své závazky nejsou schopni nebo nechtějí splácet. Jakou měrou se na předluženosti podílí faktory, jako je např. finanční negramotnost, či kopírování modelů a vzorů, v tomto případě negativním, v rodině. Z mého pohledu jsou právě tyto dva faktory zásadním způsobem odpovědné za situaci, která v České republice nastala, a tou je předluženost českých domácností a jednotlivců, nevyjímaje mladistvých, vysoká míra nařízených exekucí, kdy není výjimkou, že má jednatel exekucí několik. V práci uvedu data získaná od společnosti, kde jsem byla zaměstnaná. Tato statistická data budou uvedena jako reprezentativní a budou ukazovat mmj. důvody, proč lidé uzavírají úvěrové smlouvy, kdy nejčastěji je uzavírají, kdy nejčastěji přestávají splácet, kolik intervencí ze strany poskytovatele proběhne, než dojde ke sesplatnění smlouvy apod.

Ve druhé části práce se budu věnovat etickému náhledu, porušování etických norem, které lze najít jak na straně dlužníků, kdy se projevuje zejména nesplácením vzniklým pohledávek, tak na straně věřitelů, a to např. navyšováním dluhů o nesmyslné poplatky či způsobem vymáhání pohledávek. Další část bude věnovaná dopadům psychologickým, které mají výrazný vliv na zdraví člověka a faktorům podporujícím zdraví a odolnost. Poslední část bude věnována dopadům sociálním a sociální pomoci.

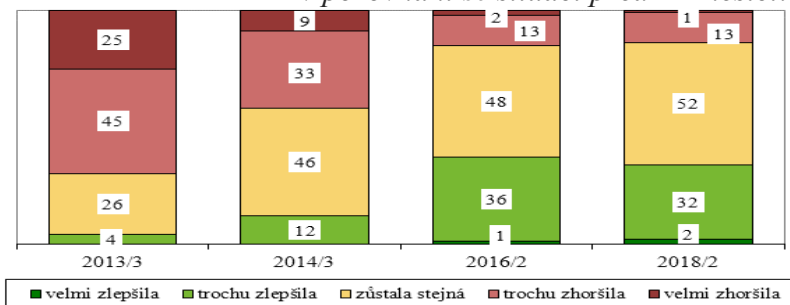
Před samotným započítáním vlastní práce, jsem si shromáždila materiály, ze kterých jsem čerpala. Těmito zdroji je především odborná literatura a podstatnou část jsem čerpala také z internetových zdrojů, především Ministerstva práce a sociálních věcí a také Člověka v tísni.

2 ZÁKLADNÍ INFORMACE K ZADLUŽENOSTI

2.1 Ekonomická situace v ČR

Ekonomická situace státu je sledována a kriticky hodnocena obyvateli, neboť úzce souvisí, a do značné míry ovlivňuje ekonomickou situaci domácností. Neziskovým ústavem STEM byl ve dnech 1. až 8. února 2018 proveden na reprezentativním souboru obyvatel České republiky starších 18 let výzkum, který byl zaměřený na hodnocení ekonomické situace České republiky. Respondenti byli vybráni metodou kvótního výběru. Na otázky odpověděl soubor 1028 respondentů. V uvedeném průzkumu STEM konkrétně zjišťoval, jak lidé hodnotí vývoj české ekonomiky v porovnání se situací před 12 měsíci. Více než třetina občanů (34 %) uvedla, že celková ekonomická situace naší země se za poslední rok zlepšila. Polovina veřejnosti (52 %) tuto situaci považovala za neměnnou. Názor, že česká ekonomika je na tom hůře než před rokem, je v populaci v menšině, což je zásadní rozdíl oproti např. roku 2013, kdy negativní pohled na ekonomiku jasně převládal. Data, která STEM získal a zveřejnil, napovídají, že pozitivního obratu bylo dosaženo již roku 2016 a že v současné situaci dochází jen k dílčím posunům. V současné době je spokojenost se stavem ekonomiky v ČR na úrovni nejlepších hodnocení v polistopadovém vývoji. Níže uvedený graf ukazuje hodnocení ekonomické situace republiky. V letech 2013 a 2014 se veřejnost dělila do zhruba tří stejně početných skupin, kdy jedna viděla zlepšující se trend, druhá spíše úpadek a třetí stav setrvalý. Od roku 2016 však můžeme říci, že se dle výsledků jedná o období stability a prosperity, kdy negativních hodnocení výrazně ubylo.¹

„Myslíte si, že se všeobecná ekonomická situace v České republice v porovnání se situací před 12 měsíci:“

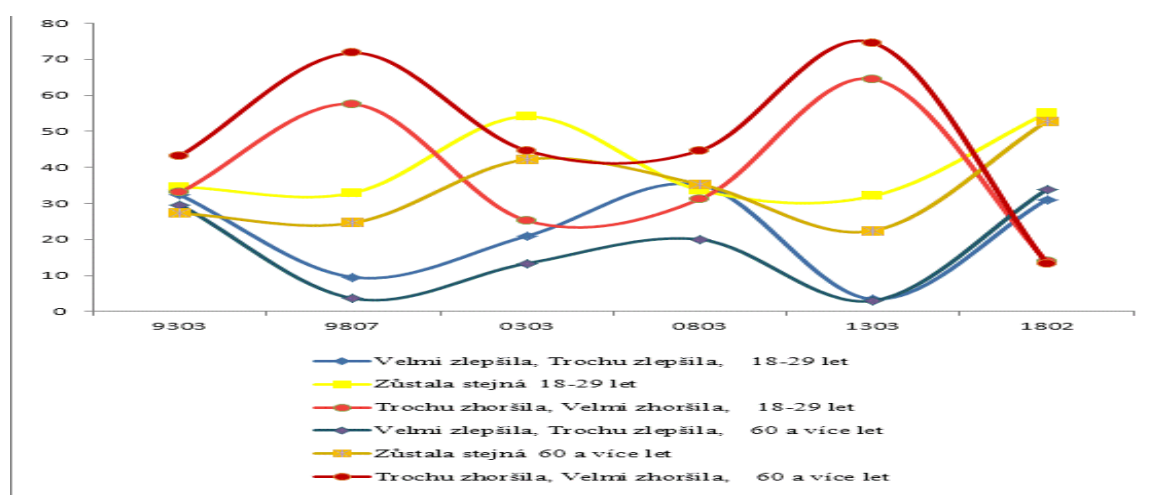

Pramen: STEM, Trendy 2013-2018

¹ *Ekonomická situace v ČR se podle veřejnosti podstatně zlepšila a je nejlepší od počátku 90. let* [online]. 15.3.2018 [cit. 2019-11-23]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/ekonomicka-situace-v-cr-se-podle-verejnosti-podstatne-zlepsila-a-je-nejlepsi-od-pocatku-90-let/>

Rovněž hodnocení napříč generacemi se dle výzkumu STEM ustálilo. Zatímco v minulosti jsme byli svědky toho, že mladá a stará generace hodnotily ekonomickou situaci odlišně, kdy mladší byli optimističtější, zatímco starší zdrženlivější, v současném období tyto rozdíly nepozorujeme. Dá se tak říci, že hodnocení ekonomického vývoje vidí různé generace téměř shodně, což je patrné z následujícího grafu, který znázorňuje vývoj v pětiletých intervalech.²

„V porovnání se situací před 12 měsíci, myslíte si, že se ekonomická situace v České republice:“

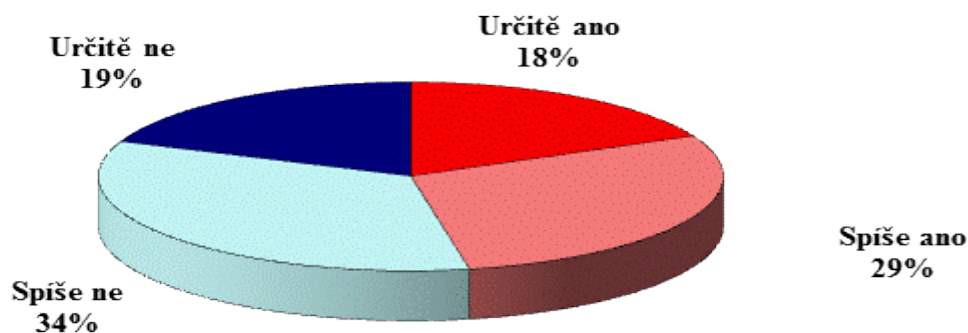

Pramen: STEM, Trendy 1993-2018

Hovořím-li o ekonomické situaci, nesmím zapomenout na nezaměstnanost a obavy z ní, neboť má na ekonomické výsledky výrazný vliv a naopak. Necelá polovina ekonomicky aktivních občanů (47 %) má obavy z nezaměstnanosti. Již od roku 2014 se míra obav ze ztráty pracovního místa snižovala, od loňského roku je však pokles výraznější. Uvedený podíl tak představuje jednu z nejnižších hodnot v dlouhodobé časové řadě STEM. Častěji se nezaměstnanosti obávají lidé s nižším vzděláním, dělníci a provozní pracovníci, mladí lidé. Dále jsou obavy ze ztráty pracovního místa častější u žen než mužů. Od loňského roku nejvýrazněji poklesla míra obav z nezaměstnanosti mezi úředníky. Citovaný výzkum neziskového ústavu STEM byl proveden na reprezentativním souboru obyvatel České republiky starších 18 let ve dnech 27. února až 6. března 2017. Respondenti byli vybráni metodou kvótního výběru. Na otázky odpovídal soubor 1042 respondentů.

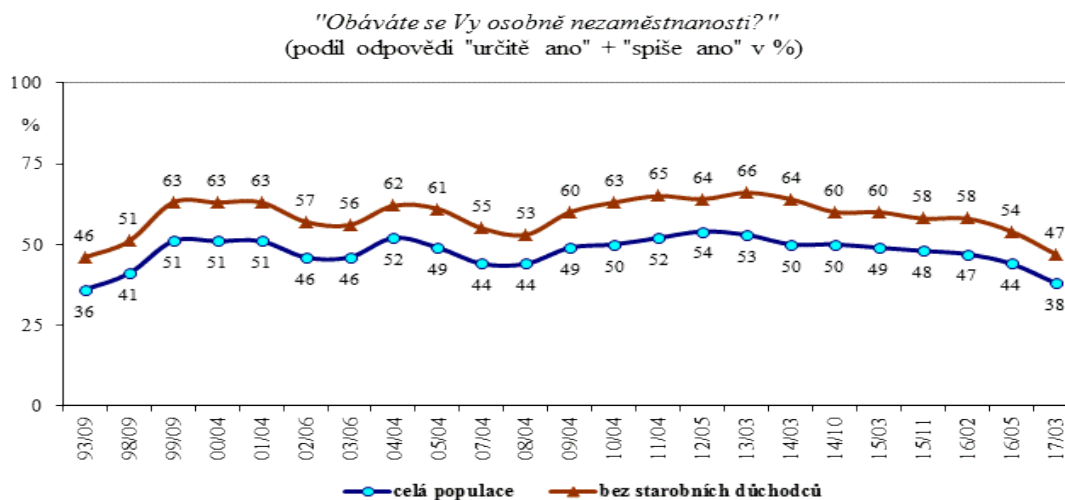
² tamtéž

Na otázku: „Obáváte se Vy osobně nezaměstnanosti?“ odpovědělo „ANO“, tedy že má obavy z nezaměstnanosti, necelá polovina lidí (47 %) v produktivním věku (důchodci nejsou započítáni).

Pramen: STEM, Trendy 3/2017, 787 respondentů (bez důchodců)

Z pohledu na časovou řadu STEM je patrné, že míra obav z nezaměstnanosti pozvolna od roku 2013, kdy byla na vrcholu, oslabovala. Březnový výzkum ovšem ukázal výraznější pokles podílu těch, kteří se bojí, že ztratí svou práci. Postoje občanů tedy reflektují pozitivní vývoj v oblasti zaměstnanosti a české ekonomiky celkově.

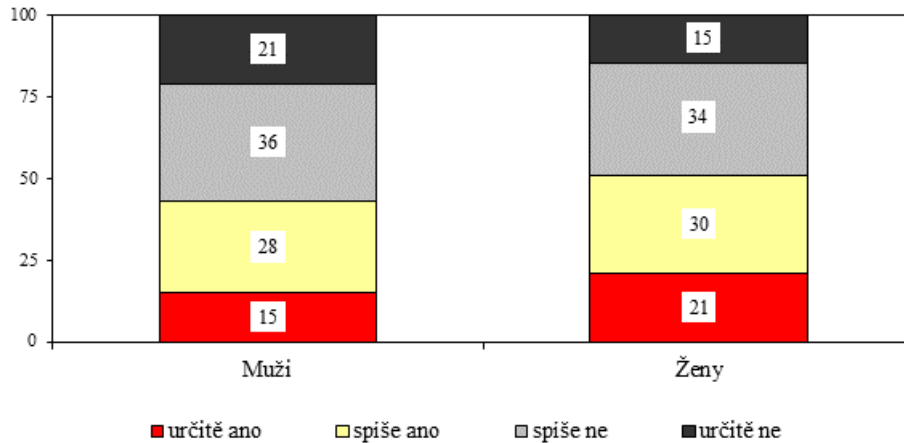

Pramen: STEM, Trendy 1993-2017

Další grafy představují rozdíly dle pohlaví, vzdělání a pozice v zaměstnání. Obavy ze ztráty zaměstnání mají poněkud častěji ženy v produktivním věku (51 %) než muži (43 %), lidé se základním vzděláním (64 %) a vyučení (56 %), zaměstnanci v dělnických profesích (63 %) a provozní pracovníci (53 %), lidé mladší 30 let (52 %).

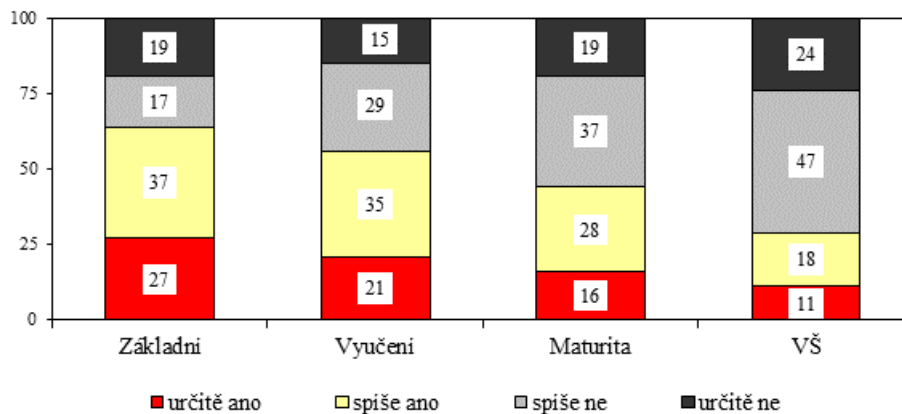
„Obáváte se Vy osobně nezaměstnanosti?“

Rozdíly podle pohlaví (populace bez důchodců, v %):

Pramen: STEM, Trendy 3/2017, 787 respondentů (bez důchodců)

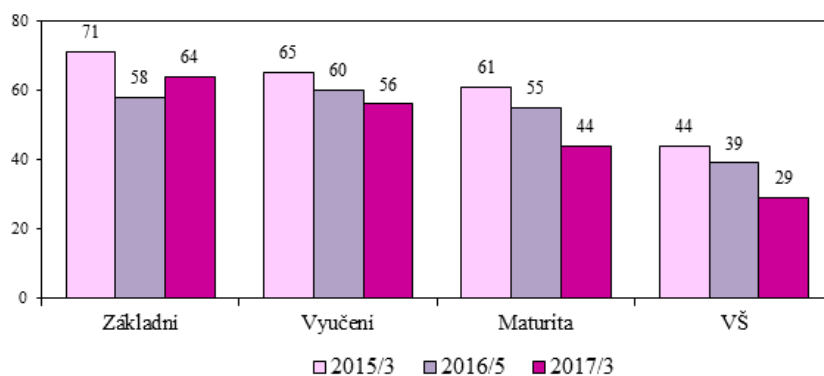
Rozdíly podle vzdělání (populace bez důchodců, v %):

Pramen: STEM, Trendy 3/2017, 787 respondentů (bez důchodců)

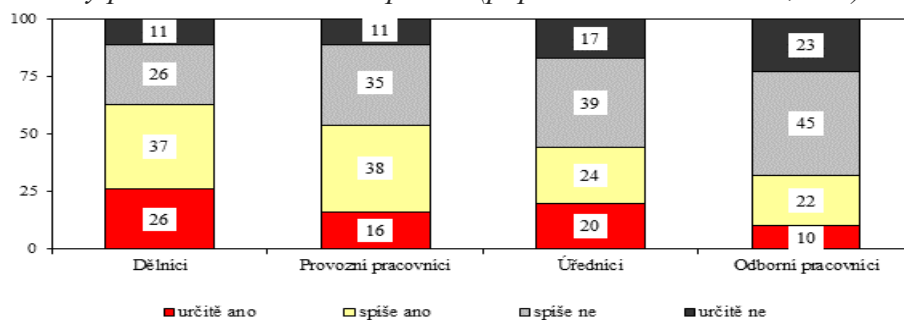
Zajímavé informace nabízí pohled na vývoj obav z nezaměstnanosti v různých sociodemografických skupinách (viz následující grafy). Celkově lze říci, že míra obav z nezaměstnanosti se významně snižuje především mezi lidmi se středoškolským nebo vysokoškolským vzděláním. Mezi vyučenými je pokles méně výrazný. Specifickou skupinou jsou lidé se základním vzděláním, kde můžeme vidět spíše než snížení určitou rozkolísanost, která však může být ovlivněna nízkým počtem těchto respondentů v souboru, přesto je patrné, že během posledních dvou let oslabily obavy v nižší míře než v celku populace ekonomicky aktivních osob.

Vývoj rozdílů podle vzdělání (populace bez důchodců, podíl odpovědí „určitě ano“ + „spíše ano“ v %):

Pramen: STEM, Trendy 2015-2017

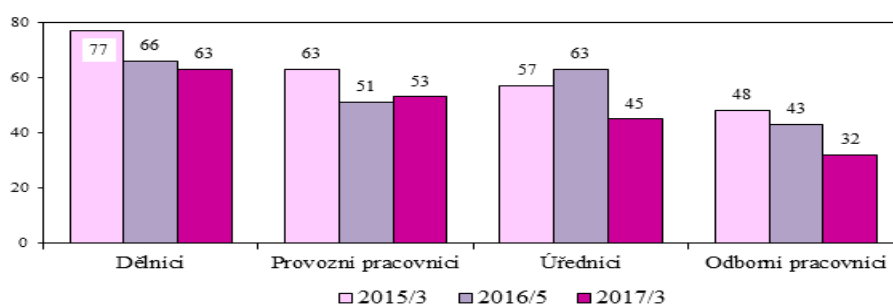
Rozdíly podle zaměstnanecké pozice (populace bez důchodců, v %)

Pramen: STEM, Trendy 3/2017, 547 respondentů-zaměstnanců

Při pohledu na různé zaměstnanecké skupiny je zřejmé, že od roku 2015 nejvýrazněji poklesl podíl lidí obávajících se o pracovní místo mezi odbornými pracovníky. Od loňského roku je pokles zvláště patrný mezi úředníky.³

Vývoj rozdílů podle zaměstnanecké pozice (populace bez důchodců, podíl odpovědí „určitě ano“ + „spíše ano“ v %):

Pramen: STEM, Trendy 2015-2017

³ *Obavy z nezaměstnanosti výrazně oslabily* [online]. 28.3.2017 [cit. 2019-11-23]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/obavy-z-nezamestnanosti-vyrazne-oslabily/>

Míru nezaměstnanosti za období od 3. čtvrtletí 2018 – 3. čtvrtletí 2019 představuje ČSÚ, který uvádí statistická data o míře obecné nezaměstnanosti. Ta se drží na úrovni okolo 2 %, přičemž nad zmíněná 2 % se dostala v 3. čtvrtletí 2018 (2,3 %) a ve 3. čtvrtletí 2019 (2,1 %). 1. čtvrtletí 2019 bylo na úrovni 2,0 % a 2. čtvrtletí 1,9 %. Získaná data se v rámci ČSÚ publikují především z výsledků tzv. výběrového šetření pracovních sil (VŠPS). Hlavním cílem tohoto šetření je získávání pravidelných informací o situaci na trhu práce, umožňujících její analýzu z různých hledisek, zejména ekonomických, sociálních a demografických. Přístup uplatněný ve VŠPS umožňuje sledovat reálnou situaci domácností a respondentů a vytvářet informační předpoklady pro formulování zásad sociální politiky a politiky zaměstnanosti.⁴ Úřad práce České republiky vydal na svých stránkách statistiku nezaměstnanosti v České republice ke dni 31. 12. 2019, která ukazuje, že v prosinci 2019 celkový počet uchazečů o zaměstnání vzrostl na 215 532, počet hlášených volných pracovních míst vzrostl na 340 957 a podíl nezaměstnaných osob vzrostl na 2,9 %. K 31. 12. 2019 evidoval Úřad práce ČR (ÚP ČR) na svých krajských pobočkách a jejich kontaktních pracovištích celkem 215 532 uchazečů o zaměstnání. Jejich počet byl o 18 243 vyšší než na konci předchozího měsíce, ve srovnání se stejným obdobím roku 2018 je nižší o 16 002 osob. Z tohoto počtu bylo 196 285 dosažitelných uchazečů o zaměstnání ve věku 15 – 64 let (jedná se o uchazeče o zaměstnání, kteří nemají objektivní překážku pro přijetí zaměstnání a mohou bezprostředně nastoupit do vhodného zaměstnání; a dosažitelného se nepovažuje uchazeč o zaměstnání po dobu, po kterou je uznán dočasně neschopným práce, je na mateřské dovolené, vykonává krátkodobé zaměstnání podle §25 odst. 6 zákona o zaměstnanosti, je zařazen do rekvalifikačního kurzu a dále uchazeč o zaměstnání po dobu 6 měsíců ode dne vzetí do vazby). Bylo to o 19 009 více než na konci předchozího měsíce. Ve srovnání se stejným obdobím roku 2018 byl jejich počet nižší o 14 427. V průběhu prosince bylo nově zaevidováno 43 415 osob. Ve srovnání s minulým měsícem to bylo více o 5 529 osob a v porovnání se stejným obdobím předchozího roku více o 1 348 osob. Z evidence v prosinci odešlo celkem 25 172 uchazečů (ukončená evidence, vyřazení uchazeči). Bylo to o 11 943 osob méně než v předchozím měsíci a o 371 osob méně než v prosinci 2018. Do zaměstnání z nich ve sledovaném měsíci nastoupilo 13 758 osob, tj. stejně jako v prosinci 2018 a o 9 472 méně než v předchozím měsíci, 5 808 uchazečů o zaměstnání bylo umístěno

⁴ *Výběrové šetření pracovních sil (VŠPS)* [online]. 14.11.2019 [cit. 2019-11-23]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/vykazy/vyberove_setreni_pracovnich_sil

prostřednictvím Úřadu práce ČR, tj. o 4 036 méně než v předchozím měsíci a o 2 136 více než v prosinci 2018, 5 617 uchazečů bylo vyřazeno z evidence z důvodu neplnění součinnosti s ÚP ČR a 5 797 uchazečů odešlo z evidence na vlastní žádost. Meziměsíční nárůst nezaměstnanosti byl zaznamenán ve všech 77 okresech, největší v okresech – Prachatice (o 37,3 %), Jeseník (o 35,6 %), Jindřichův Hradec (o 34,9 %), Svitavy (o 29,2 %), Chrudim (o 25,5 %), Klatovy (o 23,1 %), Břeclav (o 22,1 %), Bruntál (o 19,4 %), Písek (o 18,8 %) a Strakonice (o 18,2 %).

K 31. 12. 2019 bylo evidováno 9 729 absolventů škol všech stupňů vzdělání a mladistvých, jejich počet poklesl ve srovnání s předchozím měsícem o 333 osob a ve srovnání s prosincem 2018 byl nižší o 528 osob. Na celkové nezaměstnanosti se podíleli 4,5 % (listopad 2019 – 5,1 %, prosinec 2018 – 4,4 %). Z celkového počtu absolventů a mladistvých bylo ke konci prosinci evidováno 6 622 absolventů. Ke konci prosince evidoval ÚP ČR 108 718 žen. Jejich podíl na celkovém počtu uchazečů činil 50,4 %. V evidenci bylo 33 726 osob se zdravotním postižením, což představovalo 15,6 % z celkového počtu nezaměstnaných.

Podporu v nezaměstnanosti pobíralo 81 579 uchazečů o zaměstnání, tj. 37,9 % všech uchazečů vedených v evidenci (listopad 2019 – 36,2 %, prosinec 2018 – 35,6 %).

Podíl nezaměstnaných osob, tj. počet dosažitelných uchazečů o zaměstnání ve věku 15 - 64 let k obyvatelstvu stejného věku k 31. 12. 2019 vzrostl na 2,9 % (listopad 2019 – 2,6 %, prosinec 2018 – 3,1 % (časová řada od roku 2005 je na adrese <https://www.mpsv.cz/web/cz/casove-rady-mn-a-pno>). Podíl nezaměstnaných stejný nebo vyšší než republikový průměr vykazalo 31 okresů, nejvyšší byl v okresech Karviná (6,7 %), Bruntál (5,6 %), Znojmo (5,2 %), Ostrava-město (5,1 %), Jeseník (5,0 %), Chomutov (4,9 %), Hodonín (4,7 %) a Most (4,6 %). Nejnižší podíl nezaměstnaných byl zaznamenán v okresech Praha-východ (1,1 %), Rychnov nad Kněžnou (1,3 %), Praha-západ (1,4 %), Pelhřimov (1,5 %), Benešov (1,6 %) a Mladá Boleslav (1,7 %). Podíl nezaměstnaných mužů vzrostl na 2,8 % a žen na 2,9 %.

Podle posledních dostupných údajů sezónně neočištěná míra nezaměstnanosti zpracovávaná EUROSTATEM pro mezinárodní srovnání byla v říjnu 2019 v ČR 2,2 %, v EU28 6,3 %. Sezónně očištěná míra nezaměstnanosti byla v ČR 2,2 % a v EU28 6,3 %.

Oproti tomu ÚP ČR evidoval k 31. 12. 2019 celkem 340 957 volných pracovních míst. Jejich počet byl o 2 287 vyšší než v předchozím měsíci a o 16 547 vyšší než v prosinci 2018. Na jedno volné pracovní místo připadalo v průměru 0,6 uchazeče, z toho nejvíce

v okresech Karviná (5,5), Jeseník (3,4), Sokolov (3,3), Hodonín (2,7), Znojmo (2,6), Děčín, Bruntál a Blansko (všechny 2,5). Z celkového počtu nahlášených volných míst bylo 11 600 vhodných pro osoby se zdravotním postižením (OZP), na jedno volné pracovní místo připadalo 2,9 OZP. Volných pracovních míst pro absolventy a mladistvé bylo registrováno 70 085, na jedno volné místo připadalo 0,1 uchazečů této kategorie.

V rámci aktivní politiky zaměstnanosti (APZ) bylo k 31. 12. 2019 mj. umístěno na Veřejně prospěšné práce (VPP) celkem 5 434 uchazečů, na Společensky účelná pracovní místa (SÚPM) vyhrazená 2 754 uchazečů. Celkem 427 uchazečů bylo podpořeno SÚPM zřízeným za účelem vykonávání samostatně výdělečné činnosti (SÚPM – SVC) a 13 uchazečů bylo podpořeno nově zřízenými SÚPM u zaměstnavatele. V rámci zřízení pracovních míst pro OZP bylo podpořeno celkem 862 osob se zdravotním postižením (z toho 19 vykonává samostatně výdělečnou činnost) a pomocí příspěvku na provoz pracovního místa pro OZP a OZP - SVC bylo podpořeno 193 uchazečů. K 31. 12. 2019 se účastnilo rekvalifikačních kurzů celkem 485 uchazečů a zájemců.

Celkem bylo k 31. 12. 2019 prostřednictvím příspěvků v rámci APZ podpořeno 10 485 osob⁵.

Prostředky vyplacené formou podpory v nezaměstnanosti se podílely na celkových sociálních příjmech 1,4 %. V lednu – září 2019 na ně bylo čerpáno 6,2 mld. Kč při meziročním nárůstu o 7,3 %. Průměrná výše podpory v nezaměstnanosti se meziročně ve sledovaném období zvýšila o 8,3 % (o 597 Kč) na 7 827 Kč, přičemž vzrostla ve všech krajích. Nejnižší průměrnou úroveň podpory vykázal kraj Moravskoslezský (7 178 Kč), nejvyšší hl. m. Praha (9 924 Kč).

Dávky pomoci v hmotné nouzi byly čerpány ve výši 3,3 mld. Kč. V porovnání s množstvím prostředků poskytnutých touto formou v lednu – září 2018 se jednalo o jejich snížení (o 18,7 %, tj. o 0,8 mld. Kč). Výdaje na příspěvek na živobytí (jejichž podíl činil 62,7 % z úhrnného objemu prostředků na dávky pomoci v hmotné nouzi) klesly na 2,1 mld. Kč a byly tak oproti skutečnosti srovnávaného období předchozího roku o 0,5 mld. Kč (o 20,2 %) nižší. Meziročně se snížily ve všech krajích. Na doplatku na bydlení, který představuje 36,1 % z úhrnu dávek pomoci v hmotné nouzi, bylo

⁵ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Nezaměstnanost - měsíční* [online]. [cit. 2020-02-11]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/mesicni>

vyplaceno 1,2 mld. Kč, tj. o 0,2 mld. Kč (o 16,2 %) méně než ve stejném období roku 2018. U čerpání této dávky rovněž došlo k poklesu ve všech krajích ČR⁶.

2.2 Hodnocení příjmů vlastní domácnosti

Hodnocení příjmů vlastní domácnosti a to, jak domácnosti s příjmem vyjdou, je zajímavé hned z několika pohledů. Kromě toho, že nám ukazují, jak vlastní situaci vidí občané – respondenti, může být i poměrně spolehlivým ukazatelem toho, proč se lidé uchylují k uzavírání více či méně výhodných úvěrů.

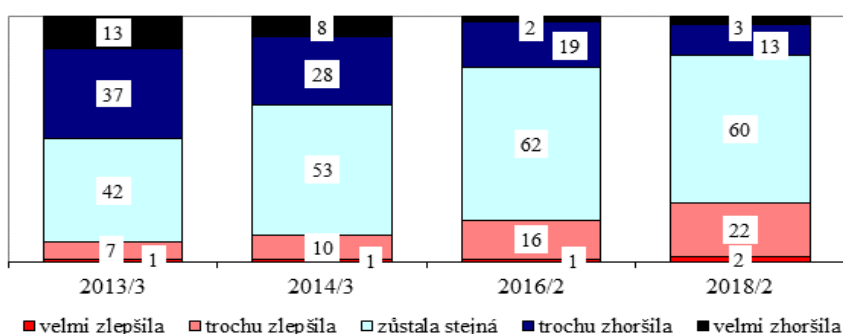
Agentura STEM prováděla průzkum spokojenosti příjmů vlastní domácnosti od roku 2014. Z výsledků je patrné zlepšování pohledu českých občanů na finanční situaci domácnosti. Průzkum provedený na reprezentativním souboru obyvatel České republiky starších 18 let ve dnech 1. až 8. února 2018 potvrzuje výsledky z roku 2016. Respondenti byli vybráni metodou kvótního výběru. Na otázky odpověděl soubor 1028 respondentů. STEM sleduje subjektivní hodnocení finanční situace domácností občanů České republiky již od počátku devadesátých let. V únorovém průzkumu konkrétně zjišťoval, jak lidé hodnotí vývoj finanční situace domácnosti za poslední rok a jak v současnosti vycházejí s příjmem domácnosti. Mírně nadpoloviční většina (53 %) občanů uvedla, že vycházejí s příjmem domácnosti bez větších obtíží, přičemž nejčastější odpovědí je „vycházíme spíše snadno“ (41 %).

Z časové řady STEM je patrné, že podle veřejnosti se celková ekonomická situace v naší zemi k 02/2018 podstatně zlepšila a spokojenost se stavem ekonomiky je na úrovni nejlepších hodnocení v polistopadovém vývoji.

Když se zaměříme na hodnocení finanční situace vlastní domácnosti za rok 2017, pozorujeme rovněž pozitivní postoje. U tří pětín dotázaných (60 %) zůstala situace domácnosti stejná jako před rokem (2016), u čtvrtiny (24 %) se dokonce zlepšila. Jen necelá pětina lidí (16 %) považovala svou situaci za horší než v předchozím roce. Z grafu je zřejmá změna ve zpětném hodnocení finanční situace domácnosti ve sledovaném období 2013 – 2018. Ještě v roce 2013 byl podíl odpovědí, že se situace domácnosti zhoršila, na úrovni poloviny dotázané populace.

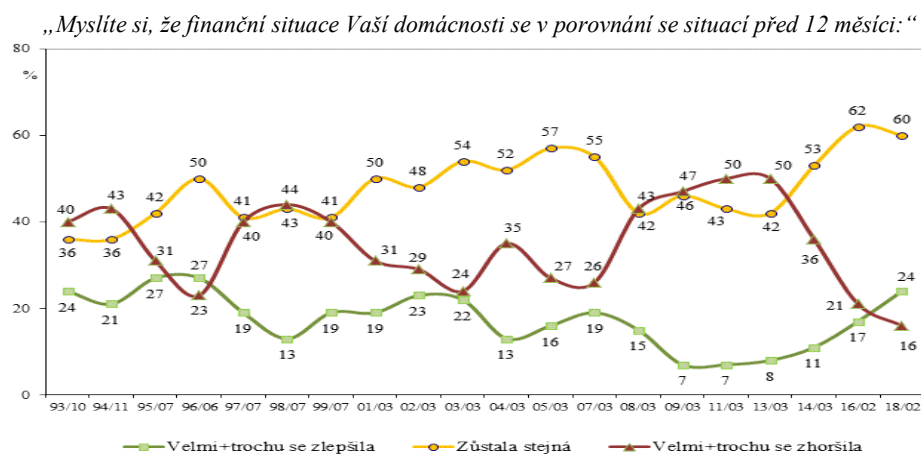
⁶ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Zpráva o základních tendencích příjmové a výdajové situace domácností ČR v 1. – 3. čtvrtletí 2019* [online]. [cit. 2020-02-10]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/zprava-o-zakladnich-tendencich-prijmove-a-vydajove-situace-domacnosti-cr-v-1.-3.-ctvrtleti-2019>

„Myslíte si, že finanční situace Vaší domácnosti se v porovnání se situací před 12 měsíci:“

Pramen: STEM, Trendy 2013-2018

Hodnocení finanční situace domácnosti je podle časové řady, v porovnání s hodnocením celkové ekonomické situace země, stabilnější, ovšem i na této úrovni byly od roku 2009 patrné dopady ekonomické krize ve zpětném subjektivním pohledu na situaci domácnosti. V roce 2014 došlo k výraznému zlepšení hodnocení situace domácnosti, které v roce 2016 pokračovalo.

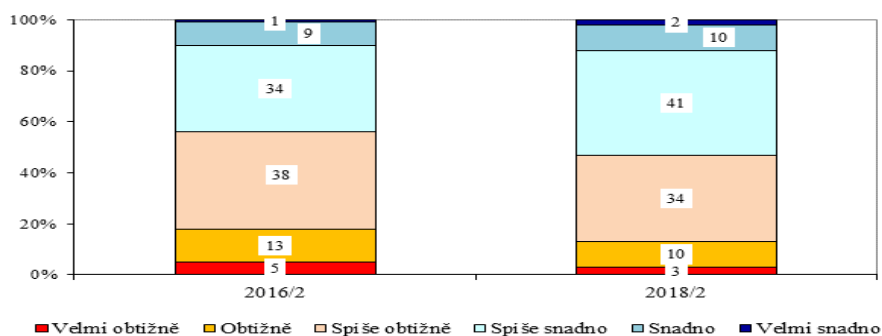

Pramen: STEM, Trendy 1993-2018

Ve shodě s uvedenými pozitivními údaji byly rovněž odpovědi na otázku, jak v domácnosti dotázaných vycházejí s příjmem. Dvě pětiny dotázaných (41 %) uváděly, že s příjmem domácnosti vycházejí „spíše snadno“. Třetina lidí (34 %) naopak uvedla, že vycházejí spíše s obtížemi. Krajní kategorie (velmi snadno/snadno a velmi obtížně/obtížně) byly zastoupeny podobným podílem, zhruba jednou desetinou. V porovnání s předchozím průzkumem z roku 2016 vidíme zlepšující se hodnocení příjmové situace českých domácností.

Je zajímavé, že ve zpětném subjektivním hodnocení finanční situace domácnosti od roku 2016 k výrazným změnám již nedošlo, ovšem v názoru na dostatečnost příjmu pozorujeme pozitivní tendenci.

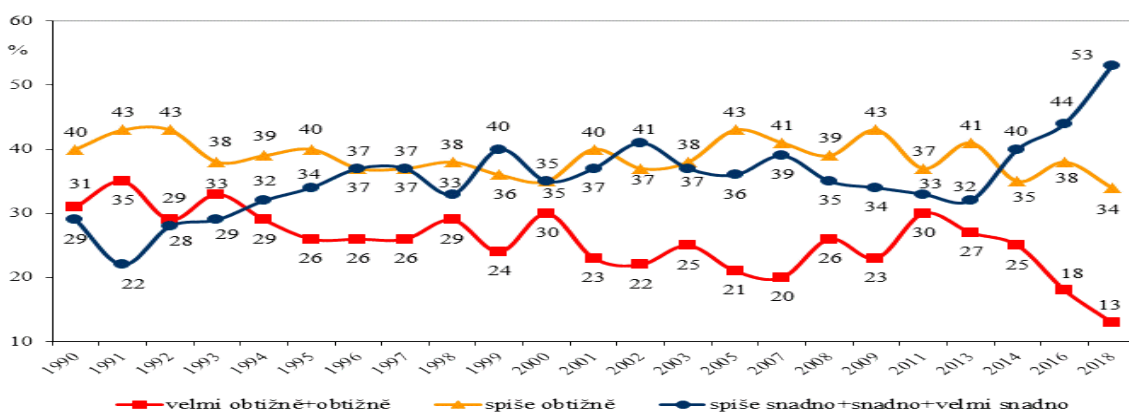
„Jak vycházíte se současným příjmem, který máte v domácnosti?“

Pramen: STEM, Trendy 2016/2, 2018/2

Z unikátní časové řady STEM od roku 1990 je zřejmé, že největší nápor na ekonomiku domácností přišel hned po deregulaci cen – tedy na počátku 90. let minulého století. Druhý nápor se datuje ke konci 90. let (1997–98) po prvních vážnějších ekonomických problémech samostatného státu, provázených navíc krizí politickou. Ekonomická krize po roce 2008 se v tomto hodnocení příjmové situace domácnosti tak výrazně neprojevila. Od roku 2014 sledujeme zlepšování pohledu na příjmovou situaci domácnosti. Aktuální data ukazují zcela jednoznačné zvýšení podílu lidí, kteří s příjmem v domácnosti vycházejí snadno (od roku 2013 celkem nárůst o 20 procentních bodů). Zároveň se snížil podíl těch, kteří mají s příjmy problémy. Současná situace je tedy zcela jedinečná a naprosto odlišná od výsledků v minulosti.

„Jak vycházíte se současným příjmem, který máte v domácnosti?“

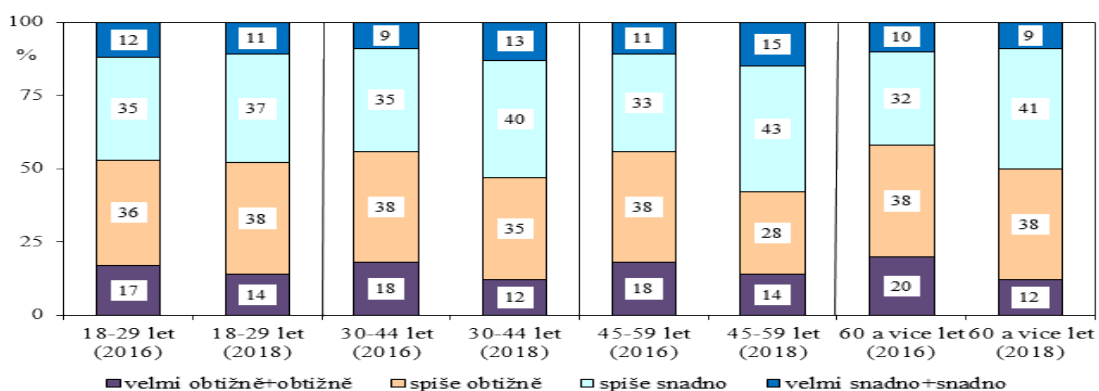
Pramen: STEM, Ekonomická očekávání 1990-1992, Trendy 1993-2018

Z podrobnějšího pohledu na data z let 2016 a 2018 vyplývá, že mladí lidé byli v hodnocení příjmu domácnosti stabilní, naopak v ostatních věkových skupinách došlo ke zvýšení podílu pozitivních hodnocení, nejvíce to bylo patrné v kategorii 45 až 59 let (u starších lidí zase nejvýrazněji oslabil podíl odpovědí „velmi obtížně“ a „obtížně“).

Rovněž ve všech skupinách lidí s různým hodnocením celého majetku domácnosti lze pozorovat navýšení podílu lidí, kteří s příjmem vycházejí snadno či spíše snadno. Pozitivním zjištěním byla také skutečnost, že u lidí, kteří svůj majetek oceňují částkou do 500 tisíc korun, se významně snížil podíl těch, kteří s příjmem skutečně obtížně vycházejí.⁷

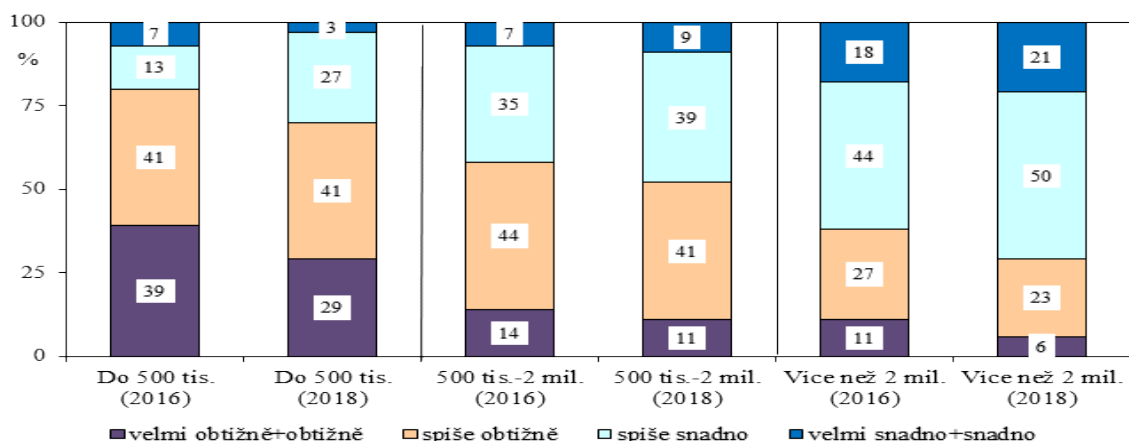
„Jak vycházíte se současným příjmem, který máte v domácnosti?“

Srovnání rozdílů podle věku v letech 2016 a 2018

Pramen: STEM, Trendy 2016/2, 2018/2

„Jak vycházíte se současným příjmem, který máte v domácnosti?“
Srovnání rozdílů podle celkové hodnoty majetku v letech 2016 a 2018

Pramen: STEM, Trendy 2016/2, 2018/2

⁷ *Hodnocení příjmů vlastní domácnosti je výrazně lepší než v minulosti* [online]. 16.3.2018 [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/hodnoceni-prijmu-vlastni-domacnosti-je-vyrazne-lepsi-nez-v-minulosti/>

Jiný pohled na domácnosti nám nabízí Český statistický úřad. Zde máme možnost vidět a porovnat data týkající se českých domácností opět z období 2013 – 2018, a to například data o složení domácností, roční hrubé a čisté příjmy na osobu v domácnosti atp. Zajímavé informace přináší srovnání počtu domácností dle čistého měsíčního příjmu na osobu, kdy nejvýše je zastoupena skupina 10 001 – 15 000,- Kč (41,7%), následuje 15 001 – 20 000,- Kč (21,8%) a 20 001 – 30 000,-Kč (15,2%). Medián čistého ročního příjmu na osobu narostl na 167 336,- Kč v roce 2018 z 142 124,- Kč v roce 2013. Dalším neméně zajímavým ukazatelem jsou například průměrné náklady na bydlení, které klesly z 18,6 % (2013) na 15,9 % (2018). Celá tabulka je uvedena v příloze č. 1.⁸

Z výše uvedeného vyplývá, že se ekonomická situace českých domácností zlepšuje. Podle nového vydání Indexu společenského rozvoje (Social Progress Index), který každý rok sestavují nezisková organizace Social Progress Imperative a společnost Deloitte, se Česko umístilo na 24. místě ze 149 porovnávaných zemí, s hodnotou indexu 84,36 bodu (první Norsko získalo hodnotu indexu 90,95 a např. sousední Rakousko 86,40 bodu). Zatímco před rokem patřilo 25. místo USA a Česku 26. místo, v letošním roce jsme USA (na 26. místě s 83,62 body) předběhli. Jak uvádí dále portál Peníze.cz patří Index společenského rozvoje k nejznámějším alternativám hrubého domácího produktu (HDP). Nehodnotí, resp. nechce hodnotit čistě ekonomické ukazatele, ale zaměřuje se na skutečnou kvalitu života, neboť, jak uvádí autoři Indexu, silná ekonomika sama o sobě nezaručuje silnou a spokojenou společnost, pokud v ní chybí naplnění základních lidských potřeb. Index hodnotí například dostupnost základní zdravotní péče, možnost adekvátního bydlení, osobní bezpečnost, přístup k základnímu i vyššímu vzdělání, k informacím a komunikačním prostředkům, délku života ve zdraví, kvalitu životního prostředí, míru osobních práv a svobod nebo třeba i dostupnost vody k pití a umytí se. V jednotlivých kategoriích patříme k nejlepším státům na světě, pokud jde například o přístup k elektřině, míru gramotnosti nebo absenci podvyživenosti. I české 24. místo v Indexu sociálního rozvoje je lepší, než odpovídá HDP na obyvatele (30. místo). Kvalitu života se snaží hodnotit třeba i index SEDA od společnosti Boston Consulting Group, zaměřující se na udržitelný rozvoj. Vedle ekonomického růstu, stability ekonomiky či situace na trhu práce (nezaměstnanosti) berou v úvahu i kvalitu zdravotnictví, infrastruktury (dopravy, dostupnosti internetu) veřejné správy, vzdělávání

⁸ *Příjmy a životní podmínky domácností - 2018* [online]. 21.3.2019 [cit. 2019-25-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-kf03f95ff5>

a životního prostředí nebo také příjmové rozdíly a stav takzvané občanské společnosti. V nejnovějším žebříčku je Česko 24. ze 143 států ,první je Norsko, poslední Čad).⁹

Zajímavý je pohled na příjmy starobních důchodců, resp. výdaje na starobní důchody, které uveřejnil Úřad práce na svých stránkách a který konstatuje, že dávky důchodového pojištění, na které bylo v 1. – 3. čtvrtletí 2019 bez dávek vyplácených do ciziny poskytnuto 340,0 mld. Kč, tj. o 26,6 mld. Kč (o 8,5 %) více než ve srovnatelném období roku 2018, se podílely na celkové úrovni sociálních příjmů domácností 79,0 %. Nárůst zaznamenaly výdaje na starobní důchody, které (bez dávek vyplácených do ciziny) vzrostly o 23,1 mld. Kč na 282,8 mld. Kč. Jejich podíl na celkovém objemu výdajů na dávky důchodového pojištění dosáhl 83,2 %. Výdaje na invalidní důchody činily 35,6 mld. Kč (o 2,5 mld. Kč více než v 1. – 3. čtvrtletí roku 2018). Výdaje na pozůstalostní důchody ve výši 21,1 mld. Kč vzrostly o 1,0 mld. Kč.

Průměrná výše (samostatně vypláceného) starobního důchodu se v období leden – září 2019 meziročně zvýšila o 1 037 Kč (o 8,4 %) na 13 416 Kč, v reálném vyjádření se zvýšila o 5,6 % (při použití indexu životních nákladů domácností důchodců 102,7 %).

Např. v září 2019 pobíralo důchod 2 888,0 tis. osob, přičemž jejich počet se meziročně snížil o zanedbatelných 338 osob. Starobní důchod (včetně poměrného) pobíralo 2 409,7 tis. osob (o 576 osob více než v září 2018), z toho trvale krácený předčasný důchod 637,2 tis. osob (o 12,1 tis. více). Invalidní důchod pobíralo o 1,1 tis. osob méně – 420,5 tis. V rámci pozůstalostních důchodů došlo ke zvýšení počtu příjemců o 1,0 tis. u sirotčího důchodu a ke snížení počtu příjemců o 0,8 tis. u vdovského a vdoveckého důchodu. Průměrný nominální starobní důchod (vyplácený samostatně) dosáhl 13 455 Kč a převýšil o 1 043 Kč (tj. o 8,4 %) skutečnost stejného měsíce roku 2018 (tabulka č. 9 v příloze). U žen činil 12 263 Kč a představoval 83,0 % průměrného důchodu mužů (14 773 Kč). Průměrná výše trvale kráceného předčasného důchodu byla oproti průměrnému starobnímu důchodu o 1 462 Kč nižší a dosáhla 11 993 Kč (o 947 Kč více než v září roku 2018), z toho u mužů 13 234 Kč a u žen 10 888 Kč. Samostatně vyplácený starobní důchod pobíralo ve výši do 10 999 Kč měsíčně 18,1 %

⁹ KRÁLOVÁ, Jana. *Kde se nejlíp žije? Česko předběhlo USA, ukazuje žebříček* [online]. 19.9.2019 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/svetova-ekonomika/409633-kde-se-nejlip-zije-cesko-predbehlo-usa-ukazuje-zebricek>

osob, ve výši 11 000 Kč – 13 999 Kč měsíčně 41,6 % osob, důchod ve výši 14 000 Kč – 17 999 Kč měsíčně 35,2 % osob a ve výši 18 000 Kč a více 5,1 % osob.¹⁰

2.3 Dluhy

Půjčky jsou v dnešní době velice populární. Nemusíme dlouhá léta šetřit, abychom si koupili dům, auto, pračku, telefon nebo jiné spotřební zboží či služby. Na úvěr lze pořídit dovolenou, vánoční dárky, dokonce lékařský zákrok či pohřeb. Stačí uzavřít úvěrovou smlouvu, zavázat se k úhradám měsíčních splátek a věc můžeme užívat již v době splácení. Jinými slovy, půjčky nejsou samy o sobě špatné. Každý člověk se může svobodně rozhodnout, zda si počká, až potřebný obnos našetří, nebo zda využije nabídku některého z mnoha poskytovatelů. Pokud se však rozhodne pro půjčku, měl by projevit odpovědnost vůči sobě i poskytovateli a promyslet si, zda a za jakých podmínek bude schopen své závazky plnit a půjčky splácet. V neposlední řadě by měl být každý potenciální zákazník při uzavírání úvěru obezřetný a půjčit si u takové společnosti, nad kterou má dozor ČNB.

Tedy nejde jen o to, bez rozmyslu nakupovat. Nebudeme-li přemýšlet a mít zpracovaný rodinný rozpočet, který nám řekne, kolik můžeme měsíčně na splátky vynaložit, může se nám stát, že nebudeme mít peníze na všechny splátky a roztočíme kolotoč, který se dá jen stěží zastavit. Někteří přestanou platit, jiní se zadlužují stále více, aby novým dluhem uhradili dluh předešlý. Obě situace jsou nebezpečné, protože představují uvíznutí v dluhové pasti. Bohužel existuje řada lidí, kteří si nejsou schopni spočítat, na kolik korun je úvěr celkem vyjde, tedy jaká bude celková splatná částka. Říkáme tomu finanční gramotnost, která je bohužel na dosti nízké úrovni. Jak uvádí David Hubáček, který má na starosti finanční vzdělávání v České spořitelně a.s., s finanční gramotností na tom v Česku nejsme dobře. V mezinárodních srovnáních jsme sice šedý průměr, avšak o jaký odstín šedi jde, záleží často na způsobu měření. Z většiny měření však bohužel vychází, že se situace v průběhu let nijak zvlášť nezlepšuje, což je alarmující a měla by se mu věnovat velká pozornost. Na otázku, kde má tento problém své kořeny,

¹⁰ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Zpráva o základních tendencích příjmové a výdajové situace domácností ČR v 1. – 3. čtvrtletí 2019* [online]. [cit. 2020-02-10]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/zprava-o-zakladnich-tendencich-prijmove-a-vydajove-situace-domacnosti-cr-v-1.-3.-ctvrtleti-2019>

Hubáček míní, že v ČR žije velká část lidí, kteří vyrůstali za komunismu a nikdy se nezabývali tím, jak fungují, nebo jak se porovnávají, úvěry, nebo jak se má člověk zajišťovat ve stáří. Prostě to nepotřebovali a žili s tím, že se to všechno samo vyřeší. Tato generace pak svoje vzorce myšlení přenášela na své děti, které se doma setkávaly se špatnými návyky¹¹. Vzory v rodině jsou vůbec tím možná nejzásadnějším. Rodiče často spoléhají na to, že jejich dětem s finanční gramotností pomůže škola, ale škola to sama „nespasí“. Hodina finanční gramotnosti týdně, může jen těžko naučit děti, jak hospodařit, na co si dávat pozor a podobně. Zvláště, pokud doma vidí, že se rodina doslova protlouká od výplaty k výplatě, nemá žádnou finanční rezervu a finanční nouzi řeší opakovaným, často nevýhodným, půjčováním. Hubáček uvádí, že z průzkumů, která Spořitelna provedla, vyplývá, že takových rodičů, kteří spoléhají na školu, je přes šedesát procent.¹²

Zaměříme-li se na úvěry, tak lze poskytovatele rozdělit zhruba do dvou kategorií. Tou první skupinou jsou banky a úvěrové a leasingové společnosti. Tyto subjekty půjčují dle pravidel, která jsou nastavená Českou národní bankou, která navíc funguje jako orgán dohledu. Tedy úvěr mohou poskytovat pouze ty společnosti, které mají licenci vystavenou ČNB. Pak je skupina zastoupená různými podnikatelské subjekty, které půjčí i lidem, kteří již mají nebo měli se splácením problémy, a to za neúměrně vysoký úrok, který jim kompenzuje rizikovost takové půjčky. „Podnikatelé“, kteří nejen že půjčí v podstatě každému, ale jejich praktiky podnikání lze označit jako nebezpečné, a kterým zákon o spotřebitelském úvěru (2016) nic neříká. Je pravda, že změny uvedeného zákona, které proběhly v roce 2018, zajistily, že z tisícovek poskytovatelů spotřebitelských úvěrů, na které v minulosti stačil pouze živnostenský list, je necelá stovka licencovaných společností. Zákon dále zpřísnil požadavky na prověřování žadatelů o půjčky a obecně přinesl větší ochranu spotřebitele.

Poskytovatel úvěru je povinen ověřit úvěruschopnost každého žadatele, a to tak, že na základě sdělených informací, předložených dokumentů a následném ověření bonity, důvěryhodnosti, platební morálky získané prostřednictvím údajů získaných např. od bankovních (BRKI – bankovní registr klientských informací) a nebankovních úvěrových registrů (NRKI – nebankovní registr klientských informací), SOLUS – posoudí, zda je či není klient schopen splácet a dle toho pak rozhodne o poskytnutí/

¹¹ TŮMA, Ondřej. *David Hubáček: Je alarmující, že se finanční gramotnost Čechů nezlepšuje* [online]. 10.8.2019 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/financni-poradenstvi/408925-david-hubacek-je-alarmujici-ze-se-financni-gramotnost-cechu-nezlepsuje>

¹² Tamtéž

neposkytnutí úvěru. V případě, že je úvěr schválen, dochází k seznámení s Obchodními podmínkami, seznámení se splátkovým kalendářem, v ideálním případě též k seznámení s výší splátky a celkovými náklady na úvěr a nakonec k oboustrannému podpisu smlouvy o úvěru. Je-li využita nabídka poskytnutí úvěru u banky, jsou tyto kroky ve většině případů zachovány. Situace je však odlišná u jiných poskytovatelů. Společnosti, které financují nákupy na splátky, mají obvykle smluvně zajištěno, jaké kroky má uzavření smlouvy obsahovat. Realita je však jiná. Prodavači jednotlivých prodej nemají mnohdy čas se klientovi věnovat a vše vysvětlit a spokojí se s tím, že se klient podepíše, leckdy o to sami klienti nestojí a mají snahu vše co nejvíce urychlit. Těší se, jak si novou věc odvezou domů a nepřemýšlí nad tím, co bude dál. Pak je již jen kousek k tomu, aby nastaly komplikace. Klienti se domáhají vysvětlení, proč musí splácet zrovna tuto splátku, leckdy zaplatí cenu, kterou viděli v obchodě a zcela ignorují, že je nutné uhradit i navýšení. Nerozumí pojmem p.a., RPSN, anuitní splátka. Co tedy jednotlivé pojmy představují?

Anuitní splácení znamená, že ode dne, kdy je zahájeno čerpání úvěru, splácí klient pouze úroky z vyčerpané výše úvěru. Splácení jistiny úvěru zahájí nejdříve v měsíci následujícím po úplném vyčerpaní úvěru, popř. v termínu sjednaném ve smlouvě o úvěru. Vyčerpanou jistinu úvěru pak splácí v pravidelných měsíčních (anuitních) splátkách, které obsahují jistinu i úroky.

RPSN – roční procentní sazba nákladů je číslo, které má umožnit klientovi - spotřebiteli lépe vyhodnotit výhodnost nebo nevýhodnost poskytovaného úvěru. RPSN udává procentuální podíl z dlužné částky, který musí spotřebitel zaplatit za období jednoho roku v souvislosti se splátkami, správou a dalšími výdaji spojenými s čerpáním úvěru.

P.a. je zkratka spojena s úrokem a pochází z latinského výrazu „per annum“. Znamená to „ročně“, nebo „za rok“¹³.

Budeme-li si tedy chtít spočítat náklady na úvěr, je nejsnazší přičíst ke složené záloze částku vzniklou násobkem výše splátky a počtu splátek. Důležité je rovněž splácet k termínu splatnosti, což je termín, kdy má být splátka připsána na účet poskytovatele úvěru. Zde rovněž dochází k nedorozuměním. Klient zaplatí v den splatnosti s tím, že to

¹³ KOMERČNÍ BANKA. *VŠEOBECNÉ INFORMACE O SPOTŘEBITELSKÝCH ÚVĚRECH* [online]. In: . 31. 8. 2018, s. 6 [cit. 2019-11-26]. Dostupné z: <https://www.kb.cz/getmedia/71ac0ce7-fbef-4977-9e21-a8303aab206a/vseobecne-informace-o-spotrebitelskych-uverech.pdf.aspx>

je v pořádku, splátka však dorazí po termínu splatnosti a problém je na světě. Každá společnost nebo banka má nastaven jiný proces vymáhání pohledávek, takže nelze s jistotou konstatovat, kdy klientovi dorazí upomínka. Jisté však je to, že je-li jednou vygenerována a odeslána z důvodu pozdní platby, je klient povinen zaplatit i sankci spojenou s pozdní úhradou a zasláním upomínky. Úroky z prodlení mohou představovat částku zanedbatelnou, což se ovšem nedá říci o poplatku za vystavenou upomínku, který jde řádově do stovek korun. Nutno zmínit, že v poplatku jsou jistým způsobem zahrnuty náklady na telefonické vymáhání, které proces doplňuje. Operátoři, kteří klienty kontaktují, pracují dle předem připraveného call scriptu a kromě dotazů na termín úhrady zjišťují např. i důvody nesplácení. Poskytovatelé tak získávají neocenitelné informace, se kterými mohou následně pracovat.

Statistiky vydané jedním z leaderů na českém trhu, kteří se zabývají poskytováním úvěrů, přinášejí zajímavá čísla, která ukazují, na co jsme ochotni si půjčit a jak jsme na tom s dodržováním smluvních podmínek. Vzhledem k tomu, že se jedná o interní statistiky, které nejsou veřejné, nebude společnost jmenována a data jsou uvedena pouze jako demonstrativní příklady.

Ve skupině „komodity“ zcela vede bílá elektronika (patří sem např. pračky, myčky, chladničky, atp.) s počtem 13 085 půjček v r. 2019, následuje černá elektronika (9540), mobilní telefony (5890), nábytek (5435) a třeba i služby (3873). V segmentu automobilů bylo např. v roce 2018 uzavřeno nejvíce úvěrů na ojetá osobní auta, a to 12 276, v r. 2019 to bylo také nejvíce, ale číslo oproti předchozímu roku rapidně kleslo na „pouhých“ 7 864. V obou letech byl další nejvyšší podíl u nových osobních vozů. Průměrná půjčená částka byla v r. 2019 u automobilů 236 860,- Kč, u spotřebitelského úvěru 23 595,- Kč a u revolvingového (obnovitelného) úvěru pak 30 496,- Kč. S tím souvisí i průměrná výše složené zálohy, která je u vozidel 145 405,- Kč a u spotřebitelského úvěru 3 563,- Kč, s průměrnou dobou splácení 22 měsíců u spotřebitelského úvěru a 49 měsíců u automobilů. Nejvíce úvěrů bylo v r. 2019 uzavřeno v případě spotřebitelských úvěrů v listopadu, celkem 5 884, v případě vozidel jsou silné měsíce březen – květen s průměrem 1565 smluv za měsíc. Průměrný počet dlužných smluv po dobu splácení u automobilů je 929 smluv, což je přibližně 6%. U spotřebitelského úvěru se pak jedná o zhruba 6,36%, tedy 1 630 dlužných smluv. K „sesplátnění“ došlo v r. 2019 u 0,42% (2018 – 1,61 %) smluv na automobily, 0,54 % smluv na spotřebitelský úvěr (2018 – 1,64 %) a u 8,69 % u revolvingu (2018 – 24,5 %), což je v porovnání s rokem 2018 (v závorce) výrazné zlepšení, které však není

způsobeno tím, že by klienti lépe spláceli, ale jde o souběh několika faktorů, které se na situaci podílejí. Kromě zlepšení platební morálky se jedná o důslednější prověření žadatele. Zde hraje poměrně zásadní roli i fakt, že mnoho žadatelů neprojde v důsledku záznamu v registrech, kde je jeho platební morálka celkem důsledně evidována a tito žadatelé v podstatě nemají šanci nový úvěr získat. Podíl doplacených smluv po zrušení bez exekuce je 18,2 %, podíl doplacených smluv po zrušení řešených exekučně je 16,7 %, přičemž exekučně je po zrušení vymáháno 29,8% smluv, což je poměrně alarmující číslo. Hlavním důvodem, proč klienti dluží je v 45,48% - zapomněl uhradit, dále pak 15,48% - nemá peníze, 13,58 % - nedostal výplatu. V 5,73% byly důvodem nedodržení závazku špatné transakční údaje a v 3,43% šlo o nemoc jako důvod neuhrazení splátky.

Řešením, jak nepříznivou situaci okolo úvěrů obecně zlepšit, by se mohlo jevit omezení reklamy na spotřebitelské úvěry v médiích. Zejména v televizi je takových reklam v jednom reklamním bloku hned několik. Jak to tedy vidí odborníci? Přinesl by zákaz reklamy na úvěry v budoucnu pokles počtu lidí chycených do dluhových pastí a lidí s exekucí? Může mít omezení reklamy pozitivní preventivní efekt na zadluženost? A nemůže se stát, že zákaz reklamy odvede lidi, kteří by stáli o půjčku, do šedé ekonomiky, k lichvářům a ilegálním úvěrovým společnostem?

Mediátor a advokát Petr Němec říká, že by omezení reklamy situaci ještě více zhoršilo. Už dnes se zákon o spotřebitelském úvěru obchází tak, že si např. spotřebitelé zřídí živnostenský list a dostanou úvěr podnikatelský, ač vůbec nepodnikají. Úvěrové společnosti budou dále inzerovat, ale budou říkat, že se jedná o úvěry podnikatelské, které jsou mnohem méně regulovány a dlužníci tam nemají skoro žádnou ochranu. Regulace reklamy na spotřebitelské úvěry podle mého nebude mít žádný velký pozitivní přínos.

Zakladatel CEO Twisto Michal Šmída považuje za zcela naivní si myslet, že něco vymýtíme jen tím, že se o tom zakáže mluvit a současnou regulaci na úvěrové produkty považuje za dostatečnou. Nutnost uvádět např. v reklamě RPSN a reprezentativní příklady dává spotřebitelům možnost si svobodně a informovaně vybrat mezi bankovním či nebankovním úvěrem. Navíc se obává, že zákaz reklamy může situaci ještě zhoršit, protože těm nejzranitelnějším znemožní situaci na trhu. Říká, že už dnes je díky novému zákonu o spotřebitelském úvěru trh poskytovatelů regulován ČNB, která se stala garantem korektních podmínek. Tím, že by tito poskytovatelé nemohli nabízet své produkty, by podle něj jen větší procento těch nejzranitelnějších lidí skončilo u

subjektů, které podnikají nezákonně a které pro ně mohou být nejnebezpečnější, protože je žádný regulátor neusměřňuje.

Zajímavý je rovněž náhled advokáta Tomáše Sokola, který rovněž pochybuje, že omezení reklamy na půjčky bude mít pozitivní dopad. Navíc takový počin by zřetelně směřoval k omezení práva na šíření informací, což je dle Sokola politickým právem, zaručeným článkem 17 Listiny základních práv a svobod. Lze je omezit zákonem, jde-li o opatření nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. Nic z toho reklama na spotřebitelský úvěr neohrožuje. Je to legální činnost, upravená speciálním zákonem a licencovaná ČNB. Jakékoliv zákazy podobného charakteru se vždy minuly účinkem a vyvolaly sekundární problémy mnohem větší než ty, o jejichž řešení se pokoušely.¹⁴

Než tedy situaci řešit zákazem reklamy, bude na místě osvěta, kde si výhodně půjčit.

Protože zatímco u většiny bank dostane spotřebitel půjčku za rozumnou cenu, úvěr od nebankovní společnosti může přepлатit až třikrát, což vyplývá z porovnání neziskové organizace Člověk v tísni. Analýza všech pětatřiceti společností, které smějí poskytovat nezajištěné spotřebitelské úvěry (z jedné třetiny šlo o banky, zbývající část tvořily nebankovní společnosti s licenci na poskytování úvěrů od ČNB) se zaměřila na oblast mikropůjček (mikropůjčka = od nebankovní úvěrové společnosti si spotřebitel půjčí menší obnos, který musí splatit během několika dnů nebo týdnů), kreditních karet (klient nečerpá peníze ze svého účtu, ale úvěr od banky nebo nebankovní společnosti; stihne-li dluh umořit v době trvání bezúročného období, neplatí žádné úroky, pokud však toto období překročí, platí úroky za celou dobu trvání půjčky; úrok je na kreditních kartách zpravidla mnohem vyšší než u běžného spotřebitelského úvěru) a kontokorentních úvěrů (nebo také povolené přečerpání účtu; čerpaný úvěr se splatí automaticky, jakmile na účet dorazí výplata nebo jiný příjem; i zde se platí úroky).

„Od roku 2009, kdy jsme vydali náš první index, se mnohé změnilo k lepšímu. Stále ale platí, že vás špatná půjčka může stáhnout do problémů končících třeba až exekucí. Z nedávného průzkumu agentury G82 ostatně vyplynulo, že se ve finančních potížích v posledním roce ocitlo 20 % českých zaměstnanců. Významná část z těchto lidí přitom zároveň uvedla, že ve stejné době čerpala spotřebitelský úvěr,“ říká Daniel Hůle,

¹⁴ PLESKA, Gabriel. *Očima expertů: Lidi nám nemyslí. Zakažte reklamu na půjčky!* [online]. 22.6.2018 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/spotrebitelske-uvery/337055-ocima-expertu-lidi-nam-nemysli-zakazte-reklamu-na-pujcky!>

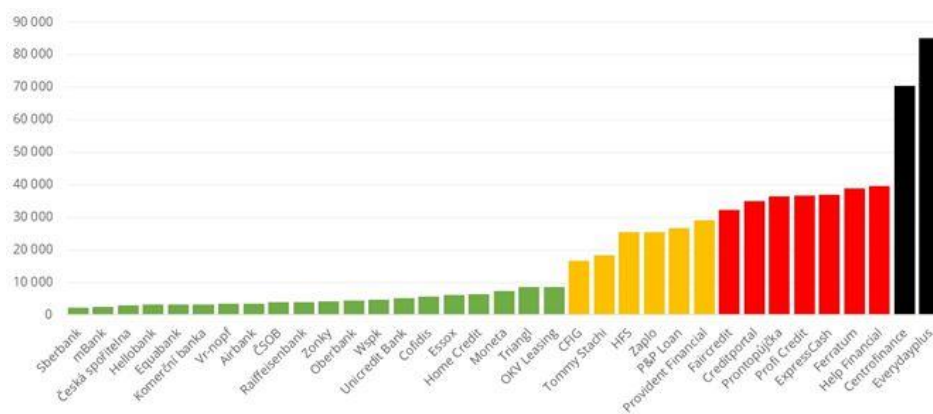
analytik organizace Člověk v tísni. „Náš index záměrně zveřejňujeme před Vánocemi, kdy počet lidí sahajících po půjčce tradičně stoupá,“ vysvětluje Hůle.

Analýza se u každé společnosti zaměřila na 16 parametrů týkajících se nákladů, srozumitelnosti a přístupu ke klientům. Liší se tím od běžných úvěrových srovnávačů, které se zaměřují především na cenu. Laedry na trhu poskytovatelů jsou, dle analýzy provedené společností Člověk v tísni, společnosti Air Bank, Zonky, Cofidis, Reiffeisenbank, Hallobank, mBank, Komerční banka, ČSOB, které získaly pět hvězdiček z pěti. Naopak jako nejhorší byly vyhodnoceny společnosti Centrofinance, Ferratum, Help Financial a třeba Profi Credit, které obdržely pouze jednu hvězdičku z pěti a půjčka u těchto poskytovatelů je přinejmenším hodně nevýhodná a k využití jejich služeb Člověk v tísni varuje.

„Náklady půjčky mají samozřejmě zásadní význam i v našem hodnocení, protože právě vysoký úrok bývá spouštěčem problémů. Zatímco u většiny bank a velkých nebankovních společností lidé za roční padesátitisícový úvěr zaplatí snesitelné tři až čtyři tisíce korun navíc, na trhu se pohybují i společnosti, které si řeknou o 80 tisíc, tedy dvacetinásobek. Podobné rozdíly se týkají i nákladů při prodlení. Pokud nebudete schopni zmíněnou půjčku řádně splácet, musíte si u některých věřitelů připravit dalších 40 tisíc,“ vysvětluje autor analýzy David Borges. Autoři si všimli také toho, zda společnosti umožňují lidem před podpisem smlouvy odhadnout výši měsíčních splátek a celkově zaplacenou částku. „Zhruba 70 % věřitelů tento požadavek splňuje, protože mají na svém webu úvěrové kalkulačky. Třetina společností však tuto možnost nenabízí, respektive výpočet nákladů podmiňuje zasláním osobních dat,“ říká Borges. Asi deset společností přitom na webu neuvádí ani výši úrokové sazby nebo alespoň její horní mez. „U takové společnosti bych si půjčku rozhodně nebral,“ dodává Borges.

Letošní Index podrobně zkoumá i to, jak jednotlivé společnosti využívají data z úvěrových registrů. Z výsledků plyne, že naprostá většina dotazovaných společností se na úvěrovou historii doptává alespoň v jedné z velkých databází, jimiž jsou Bankovní a Nebankovní registr, Solus a REPI (uvedeno rovněž výše v textu).

To ale neplatí u společností Help Financial a OPR Finance (EverydayPlus). „Je otázkou, zda tyto společnosti dostatečně plní zákonnou povinnost zkoumat schopnost dlužníka splácet,“ říká Borges.

Kolik korun zaplatíte (navíc) za roční padesátitisícovou půjčku?

„Během naší práce se běžně setkáváme s praktikami, které představují velké riziko,“ upozorňuje Borges. Jednou z nich jsou revolvingové úvěry kombinované s vysokými úrokovými sazbami. Jde o půjčky, u nichž není předem stanovena pevná splátka, ale pouze splátka minimální.¹⁵

Dluhy mladistvých

V České republice čelí exekucím tisíce dětí a mladistvých a další desetitisíce dnes již dospělých lidí si dluhy přinesly z dětství. Nápravu tohoto neutěšeného stavu mohou zajistit dvě právní normy, kterými se zabývala Poslanecká sněmovna. Jedná se o novelu občanského zákoníku a pozměňovací návrh insolvenčního zákona. Organizace Člověk v tísni ve spolupráci s agenturou VMLY&R spustila v dubnu letošního roku (2019) informační kampaň s názvem ZADLUŽENÉ DĚTI, jejíž cílem bylo na oba zákony veřejnost upozornit.

Kampaň se soustředila na webovou stránku www.zadluzenedeti.cz, kde se mimo jiné nachází kontaktní formulář, po jehož vyplnění budou zájemci pravidelně informováni o veškerém dění, které s oběma zákony souvisí. „*Chceme veřejnosti nabídnout ucelený informační servis. Dětské dluhy pokládáme za zvrácenost, která nemá v Evropě obdoby.*“ vysvětluje Daniel Hůle, analytik organizace Člověk v tísni, důvody vzniku kampaně. „*Kromě zmíněného webu se lidé mohli s kampaní setkat na sociálních sítích či ji mohli potkat v pražských ulicích. Šlo o instalace ikonických hraček omotaných exekuční páskou, které symbolizují absurditu celé situace,*“ řekl Vladimír Zikmund z reklamní agentury VMLY&R, která vytvořila ideu a vizuál kampaně. „*Chtěli jsme svým dílem přispět k řešení tohoto nesmyslného problému,*“ dodává.

¹⁵ KOVALČÍK, Martin. *Půjčí vám 50 tisíc, chtějí zpátky 130. Žebříček ukazuje, na koho si dát pozor* [online]. 27.11.2019 [cit. 2019-11-29]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/spotrebitelske-uvery/411127-pujci-vam-50-tisic-chteji-zpatky-130-zebricek-ukazuje-na-koho-si-dat-pozor>

Nejčastějším důvodem dětských exekucí je fakt, že jejich rodiče za děti neplatili různé poplatky či pokuty a nereagovali ani na následné výzvy k zaplacení (pokud o nich věděli). Postupem času dlužná částka rostla o sankce a nejrůznější poplatky, až se často z banálních částek staly dluhy v řádu desetitisíců. Jedná se o dluhy:

- pokuta za jízdu na černo v hromadných dopravních prostředcích
- za nezaplacené poplatky za komunální odpad (již změněno zákonem o poplatcích 2015, ale stále je tu řada dětí, po kterých se tento dluh exekučně vymáhá),
- dluh v knihovně (sankce za nevrácenou knihu nebo poškozenou apod.),
- faktura za telekomunikační služby (smlouva byla uzavřena nezletilým zastoupeným zákonným zástupcem) apod.

„Problémem je, že podle současného znění § 31 občanského zákoníku se má za to, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Toto pravidlo se uplatňuje i na způsobilost nezletilého např. k uzavření přepravní smlouvy. Ve chvíli kdy vznikne nesplacený dluh, žalobu většinou, díky formalismu české justice, neprojednává soudce. A pokud ano, jdou zájmy dítěte většinou stranou,“ vysvětluje Daniel Hůle.

Skupina čtyř poslanců (Kateřina Valachová, ČSSD; Patrik Nacher, ANO; Jan Bartošek, KDU-ČSL; Lukáš Kolařík, Piráti) podala pozměňovací návrh novely občanského zákoníku č. 401, který by tento problém jednoduše řešil. Tento byl však vrácen a poslanci jej předložili pod číslem 456, kdy šel do druhého čtení. *„Novela se snaží spravedlivěji definovat samotnou finanční odpovědnost zákonných zástupců za nezletilé. Vznikne-li tak peněžitý dluh dítěti, které nedovršilo patnáct let, přechází tento dluh okamžikem vzniku na jeho zákonného zástupce. Nemá-li ho, přejde dluh na osobu, do jejíž osobní péče je nezletilý svěřen. Není-li této osoby, přejde tento dluh nezletilého na stát,“* vysvětluje změnu Hůle. Návrh za § 36 vkládá nový § 36a, který zní:

(1) Vznikne-li peněžitý dluh nezletilému, který ke dni události nebo jednání, jež zakládá vznik tohoto dluhu, nedovršil patnáct let, přechází tento dluh okamžikem vzniku na jeho zákonného zástupce. Je-li nezletilý svěřen do péče jiné osoby, přejde tento dluh na tuto osobu. Nemá-li nezletilý zákonného zástupce a není-li svěřen do péče jiné osoby, přejde tento dluh nezletilého na stát.

(2) Je-li zákonných zástupců nebo osob, do jejichž péče je nezletilý podle odstavce 1 svěřen, více, jsou povinni splnit tento dluh společně a nerozdílně. Pokud tento dluh vznikne v důsledku zanedbání náležitého dohledu nad nezletilým nebo jiným podobným

jednáním pouze jednoho z nich, mohou se ostatní po něm domáhat náhrady svého podílu.

(3) K přechodu dluhu podle odstavce 1 nedojde, pokud dluh spočívá v povinnosti nezletilého nahradit škodu způsobenou úmyslně a dále v případě, že s právním jednáním nezletilého, na jehož základě vznikl dluh, vyslovil souhlas soud.

(4) Ti, na něž přejde dluh podle odstavce 1, se mohou domáhat jeho úhrady po tom, kdo zanedbal nad nezletilým náležitý dohled. Ti, na něž přejde dluh podle odstavce 1, se mohou domáhat jeho úhrady po nezletilém po dosažení jeho zletilosti, lze-li to na něm spravedlivě požadovat.

(5) Peněžitý dluh může nezletilý, a to i kdykoliv později, uspokojit sám jako svůj vlastní.¹⁶

Organizace Člověk v tísni si nechala zpracovat společností Median výzkum, který měl za úkol zodpovědět, jak se na otázku zodpovědnosti za dětské dluhy dívá veřejnost. Z výsledků jasně vyplývá, že drtivá většina (zhruba 80%) lidí v ČR si myslí, že za dluhy dětí do 15 let by měli být odpovědni jejich rodiče, nikoliv ony.¹⁷

Michaela Kubátová otiskla v lidových novinách 24. 4. 2018 článek, který mmj. zmiňuje finanční negramotnost nejen dětí a mladistvých, ale i dospělých a připouští mezigenerační přenos chudoby.

Ve škole děti poslouchají, co je to půjčka a jak se vyhnout dluhové pasti. Pak přijdou domů a slyší, že rodiče mají na krku exekuci nebo jim hrozí. Hospodařit musíme učit i dospělé, včetně seniorů, říkají odborníci.

Co obnáší vzít si půjčku, která je výhodnější, jak se počítá úrok? Zvládnou půjčku splácet? Na všechny tyto otázky mají být dnešní děti ve svém budoucím dospělém životě připraveny díky výuce finanční gramotnosti.

V poslední době se dokonce ozývají hlasy, že by se s těmito tématy měly setkávat v hodinách ještě častěji.

K této myšlence ostatně vybízejí čísla informující o tom, kolik lidí čelí exekuci. Do této situace se dostalo v tuzemsku 863 tisíc lidí. Za poslední rok jich přibylo přes 30 tisíc.

¹⁶ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Navržené změny 89/2012 Sb.: Zákon občanský zákoník* [online]. In: . [cit. 2020-02-20]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?idsb=20522%3b>

¹⁷ KOVALČÍK, Martin. *ČLOVĚK V TÍSNI VE SVÉ NOVÉ KAMPANI VYZÝVÁ: ZASTAVTE DĚTSKÉ EXEKUCE!* [online]. 8.4.2019 [cit. 2019-12-08]. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/clovek-v-tisni-ve-sve-nove-kampani-vyzyva-zastavte-detske-exekuce-5745gp#!>

"Počet osob v exekuci narostl za rok o 3,4 procenta, přestože máme rekordně nízkou nezaměstnanost a rostou mzdy. Ani vyšší platy a to, že mají lidé zaměstnání, jim nepomůže se z dluhové pasti dostat. Neustále platí jen úroky a sankce," uvedl Radek Hábl, autor mapy exekucí z Otevřené společnosti.

Nedá se tak podle Davida Borgese, analytika společnosti Člověk v tísni, říci, že je v Česku zanedbatelná skupina obyvatel, která je "finančně negramotná". *"Nemám tento termín rád. Málokdo z nás si sedne před smlouvu, která má přes 20 stránek, a bude ji zcela rozumět. Finanční vzdělání je problém celé populace,"* myslí si analytik.

Podle odborníků je tak potřeba pomoci vysvětlovat některé termíny z finančního světa i dospělým, nejen dětem.

"Potřeba je poučit i ty, kdo byli dětmi ještě před revolucí. Musíme dovzdělat dospělou populaci, zaměřit se i na seniory," řekl v debatě Lidových novin analytik Borges. Lidé by ale měli mít i marketingové znalosti. *"Každý večer se na nás z televize hrne, že když si půjčíme, budeme mít lepší život, a někteří lidé tomu podlehnou,"* říká Borges. K tomu se přidává i předsedkyně sněmovního sociálního výboru Radka Maxová (ANO). *"Ministerstvo financí dělá řadu programů, které připravují děti v oblasti finanční gramotnosti. Ministerstvo školství nechystá v tuto chvíli žádnou velkou reformu, záleží vždy na každé škole, řediteli, ale i obci, jak k tomuto tématu přistoupí. Nic z toho ale ve finále nepůsobí na dospělou ani seniorskou populaci,"* sdělila Maxová. V současnosti si podle ní neumí přes 40 procent lidí spočítat úrok a polovina rodin si nedělá žádný rozpočet. Rozšiřovat v populaci znalosti týkající se finanční gramotnosti by podle ní pomohly například televizní spoty.

Velká pravděpodobnost navíc je, že děti budou jednou hospodařit velmi podobně jako jejich rodiče. Katolická organizace Charita na základě zkušeností se svými klienty varuje, že chudoba je dědičná. *"Výzkum ukázal, že mezigenerační přenos chudoby má jasnou příčinu: řada mladých lidí nezná jiný způsob života ani pozitivní vzory a neumí svou situaci zlepšit,"* řekl Jorge Nuño Mayer, generální ředitel Caritas Europa.

Pozitivní vzory nevidí děti často ani v oblasti toho, jak se problémy s dluhy řeší. Řada dospělých totiž nepracuje, aby své dluhy splatila. Podle odborníků se jim docházet do zaměstnání totiž nevyplatí. *"Výhodnější je pro ně často pobírat dávky v hmotné nouzi a přivydělávat si bokem ilegálně. Vidíme totiž, že pokud má člověk více exekucí, výjimkou jich není ani deset a více, dochází k tomu, že pro ně není výhodné docházet do legálního zaměstnání. Exekuční srážky jsou tak vysoké, že mu z platu skoro nic nezbývá,"* řekla LN Iva Kuchyňková, koordinátorka pro sociální oblast organizace Charity ČR.

S tímto argumentem se podle svých slov setkala i poslankyně Maxová při návštěvách azylových domů, kam se často lidé dostávají právě kvůli dluhům. Výzkum navíc ukázal, že mezigenerační přenos chudoby má jasnou příčinu: řada mladých lidí nezná jiný způsob života ani pozitivní vzory a neumí svou situaci zlepšit.¹⁸

2.4 Exekuce a insolvence

Insolvence obecně je stav, kdy má dlužník více závazků vůči více věřitelům a není s to určitou dobu po splatnosti je uhradit. Když toto uzná soud, mluvíme pak o tom, že dlužník je v úpadku.

Zásadní rozdíl mezi exekucí a insolvenčním řízením spočívá v tom, že účelem exekuce je uspokojit zásadně pohledávku jednoho věřitele, kdežto účelem insolvenčního řízení je uspořádat vztahy mezi dlužníkem a všemi jeho věřiteli. Stává se, že dlužníci před exekucemi utíkají do insolvenčního řízení, protože zahájení insolvenčního řízení provedení exekuce blokuje. Aby insolvenční řízení začalo, musí být nejprve zpracován insolvenční návrh. Podat ho může přímo sám dlužník nebo věřitel. Pokud podává návrh dlužník, musí k němu vždycky připojit mimo jiné seznam svého majetku, seznam svých dluhů s označením věřitelů a další listiny osvědčující jeho úpadek. Návrh se podává ke krajskému soudu podle bydliště dlužníka, v tomto kontextu se mu říká insolvenční soud. Soud návrh posoudí a rozhodne, jestli dlužník v úpadku je, nebo nikoli. Pokud úpadek konstatuje, zpravidla současně rovnou jmenuje insolvenčního správce – ten pak má v průběhu dalšího řízení velké množství povinností. Po prohlášení úpadku soud rozhodne, jak se úpadek bude řešit.

Obecně existují tři způsoby řešení úpadku – konkurz, reorganizace a oddlužení.

Reorganizace je určena pro případy, kdy dlužník provozuje velký podnik.

Konkurz spočívá ve zpeněžení prakticky veškerého majetku dlužníka: prohlášením konkurzu ztrácí dlužník možnost disponovat se svým majetkem – toto oprávnění přechází na insolvenčního správce. Správce majetek zpeněží a výtěžek rozdělí mezi věřitele. Pohledávky věřitelů bývají konkurzem uspokojeny jen ve velmi nízké míře. Co je ale důležité pro dlužníka – pohledávky, které nebyly v rámci konkurzu uspokojeny, nezanikají a po skončení konkurzu lze nadále vést k jejich vymožení exekuci!

Oddlužení, kterému se také říká osobní bankrot, je v praxi nejvyhledávanější způsob

¹⁸ KABÁTOVÁ, Michaela. *SPOČÍTAT ÚROK? DO LAVIC PATŘÍ I DOSPĚLÍ* [online]. 26.4.2018 [cit. 2019-12-08]. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/spocitat-urok-do-lavic-patri-i-dospeli-5025gp>

řešení úpadku. Oddlužení plněním splátkového kalendáře je určeno zejména fyzickým osobám-nepodnikatelům, nově je ale možné za určitých podmínek povolit oddlužení i člověku s dluhy z podnikání. Podmínkou povolení oddlužení je, že dlužník bude schopen po dobu pěti let ve splátkách uhradit alespoň 30 procent hodnoty pohledávek takzvaných nezajištěných věřitelů. Nezajištěný věřitel je ten, jehož pohledávka není zajištěná například zástavním právem na majetku dlužníka. Pohledávky zajištěných věřitelů se vždy uspokojují z předmětu zajištění, pro účely splátkového kalendáře se s nimi nepočítá.

V praxi se často stávalo, že dlužníci nedokázali soudu doložit dostatečné příjmy na to, aby z nich bylo reálné uspokojení minimálně 30 procent pohledávek nezajištěných věřitelů. Insolvenční zákon proto relativně nově umožňuje, aby se do dlužnickových příjmů zahrnuly i pravidelné peněžité dary, které se třetí osoba zaváže dlužníkovi pravidelně darovat právě proto, aby dlužník svými příjmy dosáhl na podmínky povolení oddlužení. Pokud dlužník řádně plní splátkový kalendář, soud po pěti letech oddlužení ukončí. Dlužník má poté možnost žádat soud, aby jej osvobodil od povinnosti platit zbytky v oddlužení neuspokojených pohledávek. Když to soud udělá, nemůžou už věřitelé své zbývající pohledávky vůči dlužníkovi dál vymáhat. Dlužník tedy z oddlužení vyjde s „čistým štítem“, na rozdíl od konkurzu, kde neuhrazené pohledávky zůstávají nadále vymahatelné.¹⁹

Člověk v tísní informoval, že z mapy osobních bankrotů vyplývá, že v Česku bylo k loňskému roku (k 31. 12. 2018) 114 tisíc lidí v osobním bankrotu. Největší podíl je v Ústeckém kraji (2,2 procenta) a Karlovarském (dvě procenta), naopak nejmenší podíl zaznamenává Praha (0,6 procenta) a Zlínský kraj (0,9 procenta). Organizace v této souvislosti předpověděla nárůst poptávky po informacích a po službách, které nabízí předluženým lidem pomoc. Datový projekt Mapa osobních bankrotů představuje instituty prevence a řešení předlužení. „Kromě zajímavých dat varuje i před různými 'šmejdý', kteří využívají tíživé situace dlužníků,” podotkla organizace. „Stále ještě nejsou výjimkou částky v řádu desítek tisíc korun inkasované od již beztak zadlužených lidí ze strany oddlužovacích agentur. Navíc jim často poradí špatně nebo jim dají mylné informace,” řekl k tomu insolvenční soudce Zdeněk Strnad. „Mnohdy je nutí i lhát či

¹⁹ KVAPIL, Václav. *Exekuce v kostce: Kdy je řešením insolvence* [online]. 11.1.2016 [cit. 2019-12-8]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/exekuce/307607-exekuce-v-kostce-kdy-je-resenim-insolvence>

zamlčovat podstatné informace, nepřiznávat vlastní majetek. Tím ale jejich situaci ještě víc ztěžují, zejména v jednání před soudem,” dodal.²⁰

V České republice čelilo k 18. 1. 2019 exekucím téměř 900 000 lidí, na které je vedeno 4,7 milionů exekucí. Drtivá většina z nově vypsanych exekucí (95%) je vypisována na lidi, kteří už exekuci mají. To zapříčinilo, že podle odhadů žije v ČR okolo půl milionu lidí, kteří nemají šanci své dluhy do konce života splatit.

V Česku dál přibývá i exekucí na důchod. Na konci března 2019 ji kvůli dluhům mělo přes 90 400 lidí. Bylo jich tak zhruba o 3800 více než na konci roku 2018. Od roku 2003 se počet osob s exekuční srážkou z penze zečtyřnásobil. Vyplývá to z údajů České správy sociálního zabezpečení (ČSSZ). Výše exekuční srážky je omezena takzvanou nezabavitelnou částkou, která v roce 2019 činí 6428,67 korun. Průměrná výše srážky činila na konci března u starobních důchodců 2698 korun a u starobních důchodkyň 2211 korun. Mužům pobírajícím invalidní penzi ČSSZ v průměru strhává 1978 korun, ženám 1980. U vdoveckých důchodů exekuční srážka dosahuje v průměru 1636 korun, u vdovských 1612. Ještě na konci roku 2003 ČSSZ kvůli dluhu srážela část starobního, invalidního či pozůstalostního důchodu 21 561 lidem. Přes 50 tisíc se jejich počet dostal v roce 2010. Na konci letošního (2019) prvního čtvrtletí mělo exekuční srážku z důchodu 26 054 seniorů a 26 633 seniorek, dále 21 707 invalidních důchodců a 14 430 invalidních důchodkyň. Nižší důchod kvůli exekuci navíc týká 1334 vdov a 260 vdovců.

Podle odborníků na dluhovou problematiku by úřad mohl nechat řadu neoprávněných exekucí zastavit, a to kvůli neplatným rozhodčím doložkám z úvěrových smluv. ČSSZ o exekučních srážkách nerozhoduje. Řídí se nařízením soudu či exekučním příkazem exekutora, nebo rozhodnutím ze správního, konkurzního či insolvenčního řízení. Vedení ministerstva práce tvrdí, že o řešení jedná. Úředníci by nyní podle ministryně práce Jany Maláčové (ČSSD) museli jednotlivé případy vyhledávat ručně, na což ČSSZ momentálně nemá personální kapacity. „Potřebovali bychom na to desítky nových úředníků,” tvrdí ministryně práce Jana Maláčová.²¹

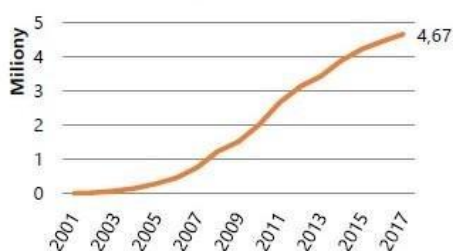
²⁰ *V osobním bankrotu bylo loni v Česku 114 tisíc lidí, blíží se nová pravidla* [online]. 28.5.2019 [cit. 2019-12-08]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/ekonomika/clanek/v-osobnim-bankrotu-bylo-loni-v-cesku-114-tisic-lidi-blizi-se-nova-pravidla-40284585>

²¹ *Exekuce kosi i seniory, zkrácený důchod má už přes 90 tisíc Čechů* [online]. 10.5.2019 [cit. 2019-12-8]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/ekonomika/clanek/exekuce-kosi-i-seniory-zkraceny-duchod-ma-uz-pres-90-tisic-cechu-40282678>

Tento stav nemá v celoevropském měřítku obdoby. Těmto lidem pomůže pouze oddlužení, jehož pravidla určuje novela insolvenčního zákona, kterou se v úterý 22. ledna 2019 již podruhé zabývali poslanci. Vybírali ze dvou variant – původní (poslanecké) a upravené (senátní). Organizace, které s předluženými lidmi dlouhodobě pracují, apelovali na poslance, aby přijali tu senátní verzi. Důvod byl jednoduchý: senátní verze pomůže více potřebným lidem, zároveň je výhodná i pro samotné věřitele. Pět procent obyvatel České republiky je předlužených. To znamená, že do konce svého života nebudou schopni, ani při sebevětší snaze, splatit své dluhy. Přitom jde často o případy, kdy velkou část dlužných částek netvoří samotná jistina, ale obří sankce a jiné poplatky, které by dnes již nebylo možné uplatňovat. Tito lidé jsou odsouzeni k doživotní chudobě a životu na okraji společnosti. To devastuje nejen je samotné a jejich rodiny, ale celou společnost. Pokud by tedy nedošlo ke změně, která by vedla k efektivnímu řešení situace, situace se bude nadále zhoršovat. Počet exekucí nadále poroste, přičemž schopnost dluhy splácet bude dále klesat. Stovky tisíc rodin budou i nadále vyřazeny ze smysluplného života, leckdy doživotně. Lidé v exekucích nebudou motivováni k hledání (lepší) práce a budou tak zbytečně zatěžovat sociální systém. Zadlužení, chudoba a společenské stigma se přenesou na další generaci. Proto se tolik volalo po novele insolvenčního zákona.

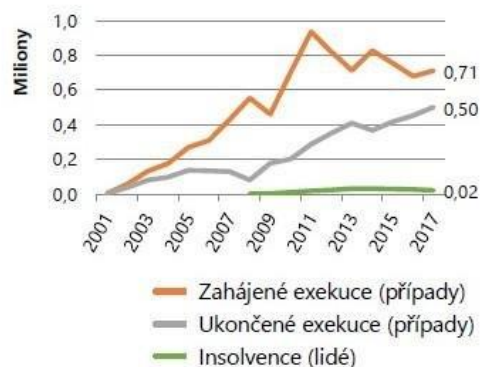
Exekuce a oddlužení: fakta

Aktuální počet exekucí

- V ČR je v běhu asi 4.7 mil. exekucí, které jsou vedeny vůči 900 tisícům lidí. Negativně působí na zaměstnanost, čerpání dávek, výběr daní, aj.
- Odhadujeme, že zhruba **500 tisíc lidí je předluženo**. Jejich dluhy jsou nesplacitelné a oddlužení je jedinou cestou k návratu do normálního života.

Zahajované exekuce a oddlužení

- Ročně je schváleno jen asi 20 tisíc oddlužení. Naprostá **většina lidí si oddlužení nemůže dovolit** – buď nedokážou splnit minimum 30 % nebo nevyjdou s příjmem po srážkách.

Oba návrhy (jak senátní tak poslanecký) vyžadovaly po dlužníkovi vynaložení veškerého úsilí k tomu, aby splatil své závazky. Sněmovní verze říkala, že o tom, jestli se dlužník dostatečně snažil či ne, rozhodne soud na konci celého procesu oddlužení, tedy po pěti letech. Pokud dojde soud k závěru, že se dostatečně snažil, pak oddlužení povolí, v opačném případě ho zamítne. To ale vnášelo do celého procesu obrovskou nejistotu, dlužník pět let neví, jak rozhodne soud. Senátní verze naopak počítala s tím, že bude možné oddlužení pro neplnění povinností učinit průběžně a pokud se tak nestane v průběhu pěti let, bude oddlužen. To tedy dává dlužníkovi větší jistotu, zároveň ho možnost okamžitého ukončení oddlužení motivuje ke splácení.

Senátní návrh byl navíc výhodný i pro samotné věřitele. *„Senátem schválené nastavení pravidel lze považovat za výhodnější a spravedlivější i pro věřitelskou stranu – dosud jsme viděli, že uspokojení věřitelů je v oddlužení vyšší, než v exekucích. Navíc v oddlužení se věřitelé uspokojují poměrně, a nikoli v pořadí, v jakém podali návrhy na exekuci. Předpokládáme, že díky oddlužení se snáze dostanou ke svým penězům i ti, kdo vymáhají výživné – dluhy na výživném se totiž ani v oddlužení neodpouštějí. Z celospolečenského hlediska můžeme doufat, že se statisíce předlužených lidí postupně vrátí do běžného života, s důstojným příjmem a bez věčného strachu a stresu, který se dnes výrazně negativně ovlivňuje i jejich rodiny,“* dodává k tomu ve zmíněném prohlášení Iva Kuchyňková, koordinátorka pro sociální oblast Charity ČR.

Dalším ze zásadních rozdílů mezi oběma návrhy byla minimální částka, kterou bude muset dlužník splácet. Sněmovní návrh podmiňoval oddlužení minimální splátkou cca 2000 Kč. Senátní návrh počítal s částkou poloviční. Senátní návrh tak více naplňoval původní záměr novely – zpřístupnit oddlužení více lidem. Příkladem může být jedna z nejohroženějších skupin obyvatel – senioři. *„Sněmovní verze by vstup do oddlužení znemožňovala části dlužníků s velmi nízkými příjmy, zejména pak některým seniorům. V poradně máme předlužené klienty, kteří by za těchto pravidel nemohli do oddlužení nikdy vstoupit, protože vzhledem ke svému zdravotnímu stavu už nejsou schopni si k nízkému důchodu přivydělat. Opatření by se však dotklo i těch, kdo mají nižší příjem pouze dočasně, například z důvodu rodičovské dovolené,“* říká Pavla Aschermannová, vedoucí dluhové poradny Rubikon Centra.

Sněmovní návrh podmiňoval schválení oddlužení tím, že by dlužník prokázal soudu svou schopnost splácet měsíčně nejen odměnu a náklady insolvenčnímu správci ve výši 1 089 Kč, ale nejméně tu samou částku jako minimální uspokojení pro věřitele. Aby však bylo možno dlužníkovi dle zákona srazit potřebných 2 178 Kč, musel by mít podle

současných pravidel příjem zhruba 9 500 Kč. Jakkoliv je tato částka dosažitelná pro většinu zaměstnanců, představuje problém pro zhruba 15 % důchodců, jejichž důchody této částky nedosahují. Senátní návrh počítal se zachováním stávajícího stavu, kdy by minimum bylo nastaveno tak, že dlužník musí měsíčně hradit pouze odměnu a náklady insolvenčnímu správci, tedy 1 089 Kč. Minimální příjem nutný pro sražení této částky odpovídá zhruba 8 000 Kč, což by byl příjem, na nějž nedosáhne pouze 9 % příjemců důchodu.²²

Navržená mírnější pravidla uvedená výše Senátem nakonec neprošla a byla schválená pravidla v pozměněné verzi.

Od 1. 6. 2019 je účinná novela insolvenčního zákona, která má zmírnit podmínky pro oddlužení lidí v dluhové pasti. Co tedy přináší nového a jaké povinnosti budou muset nově dlužníci splnit, aby mohlo dojít k oddlužení?

Novela si předsevzala za úkol zjednodušit podmínky oddlužení (tzv. osobního bankrotu) pro zadlužené lidi. Změna se tedy dotýká firem v pozici zaměstnavatele dlužníka. Před novelou musel dlužník v rámci oddlužení splatit alespoň 30 % z úhrnu pohledávek v době pěti let od schválení oddlužení. Nové znění zákona tyto podmínky mění.

Oddlužení plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty je splněno, jestliže:

- dlužník splatil nezajištěným věřitelům jejich pohledávky v plné výši,
- dlužník v době tří let od schválení oddlužení splatil nezajištěným věřitelům alespoň 60 % jejich pohledávek,
- po dobu pěti let od schválení oddlužení nebylo dlužníku oddlužení zrušeno a dlužník neporušil svou povinnost vynaložit veškeré úsilí, které po něm bylo možno spravedlivě požadovat, k plnému uspokojení pohledávek svých věřitelů; má se za to, že tuto povinnost neporušil, jestliže v této době splatil nezajištěným věřitelům alespoň 30 % jejich pohledávek.

Pojem „vynakládat veškeré úsilí“ je definován tak, že se jedná o veškeré úsilí, které lze po dlužníkovi spravedlivě požadovat, k plnému uspokojení pohledávek jeho věřitelů. U pětileté varianty tak může dojít ke schválení oddlužení i v případě, že bude

²² PŮL MILIONU LIDÍ V ČR ČELÍ VÍCE NEŽ TŘEM EXEKUCÍM. SENÁTNÍ VERZE NOVELY INSOLVENČNÍHO ZÁKONA JIM DÁ ŠANCI NA NÁVRAT DO NORMÁLNÍHO ŽIVOTA, JE VÝHODNĚJŠÍ I PRO VĚŘITELE [online]. 18.1.2019 [cit. 2019-12-8]. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/pul-milionu-lidi-v-cr-celi-vic-nez-trem-exekucim-senatni-verze-novely-insolvencniho-zakona-jim-da-sanci-na-navrat-do-normalniho-zivota-je-vyhodnejsi-i-pro-veritele-5589gp>

splacené méně jak 30 %. Nesmí však dojít ke zrušení oddlužení. Ke zrušení oddlužení může dojít mimo jiné, pokud:

- dlužník nebude schopen splácet v plné výši ani pohledávku z titulu náhrady hotových výdajů a odměny insolvenčního správce, přičemž výše splátky ostatním věřitelům včetně věřitelů pohledávek za majetkovou podstatou a pohledávek postavených jim na roveň nesmí být nižší než tato pohledávka. Zároveň musí být schopen splácet pohledávky na výživném.

To znamená, že minimální částka, kterou dlužník bude muset zaplatit, budou výdaje a odměna správci (nyní 1 089 Kč/měsíčně) plus stejná částka pro věřitele. Nyní odborná veřejnost mluví o celkové částce 2 200 Kč/měsíčně. Pokud existují pohledávky na výživném, výpočet je pak komplikovanější. Dlužník de facto nemusí procento pohledávek uhradit, ale musí splnit výše uvedené podmínky. V původním sněmovním tisku se počítalo i se sedmiletou variantou, kdy měl dlužník uhradit co největší část svých dluhů, avšak nestanovila by se minimální hranice, kterou měl uhradit. Tento návrh však nebyl přijat, nahradil ho výše uvedený případ pětileté varianty a vynaložené veškeré úsilí. Novinkou je možnost využití kratší varianty oddlužení – tj. na tři roky a splacení alespoň 60 % nezajištěných pohledávek.

Zkrácené oddlužení na tři roky budou moci nově využít osoby zvláště zranitelné – tj. starobní důchodci a důchodci invalidní ve druhém nebo třetím stupni. Pokud jim nárok na starobní důchod vznikne před schválením oddlužení a tento nárok bude trvat po celou dobu oddlužení, nebo pokud se jedná o invalidního důchodce ve druhém nebo třetím stupni, bude oddlužení plněním splátkového kalendáře splněno, jestliže nedošlo k jeho zrušení po dobu tří let od schválení oddlužení. Listiny dokládající vznik starobního důchodu nebo invaliditu dlužník za účelem podání zprávy o splnění oddlužení předloží insolvenčnímu správci. V tomto případě není stanoven limit pohledávek, který by musel být zaplacen, musí se pouze doložit uvedené listiny a nesmí být zrušeno oddlužení. Další změnou je možnost přerušení a prodloužení průběhu oddlužení. Insolvenční soud může po schválení oddlužení plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty rozhodnout o přerušení průběhu oddlužení až na jeden rok, nelze však přerušit opakovaně. Lze tak učinit z důležitých důvodů na návrh dlužníka nebo insolvenčního správce. Doba přerušení se nezapočítává do výše uvedené doby splacení (tři roky, pět let). Po tuto dobu přerušení průběhu oddlužení nemusí dlužník splácet – z toho vyplývá, že při přerušení oddlužení zaměstnavatel nebude provádět srážky ze mzdy. Insolvenční soud dále může rozhodnout, že se doba,

kteřá je rozhodná pro posouzení splacení pohledávek, prodlouží až o šest měsíců. Učiní tak z důležitých důvodů na návrh dlužníka podaný do uplynutí doby splacení. Toto opět nelze uplatnit opakovaně.

Pro mzdové účetní zaměstnavatelů dlužníků toto bude znamenat, že na rozdíl od stávajícího stavu, kdy z titulu oddlužení provádí srážky ze mzdy pět let, se tato situace změní. Bude třeba počítat s tím, že srážky budeme provádět tři nebo pět let, případně i déle a může dojít k jejich přerušení, což bude znamenat větší důraz na sledování příslušné insolvence či zvýšenou komunikaci s insolvenčním správcem. Návrh na povolení oddlužení musel dle minulého znění zákona obsahovat údaje o očekávaných příjmech dlužníka v následujících pěti letech a údaje o příjmech dlužníka za poslední tři roky. Nyní návrh musí obsahovat údaje o očekávaných příjmech dlužníka v následujících dvanácti měsících a údaje o příjmech dlužníka za posledních dvanáct měsíců. Dále byla do zákona zapracována ochrana dlužníků tak, aby nepřišli tzv. o střechu nad hlavou. Dlužník není povinen vydat ke zpeněžení své obydli, ledaže ze zprávy pro oddlužení vyplývá, že jeho hodnota přesahuje hodnotu určenou podle prováděcího právního předpisu násobkem částky na zajištění obydli v dlužníkově bydlišti.

Novela se snaží myslet i na osvětu a předcházení dalšímu zadlužování. Je-li způsobem oddlužení plnění splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty, může insolvenční soud na návrh insolvenčního správce za účelem předcházení budoucímu úpadku uložit dlužníku povinnost využít v rozsahu nejvýše 100 hodin služby odborného sociálního poradenství poskytované registrovaným poskytovatelem sociálních služeb.

Od 1. 6. 2019 vstoupila platnost též Vyhláška o materiálním vybavení a standardech výkonu funkce insolvenčního správce, která definuje v § 15, jakým způsobem má insolvenční správce nad dlužníkem vykonávat dohled. Insolvenční správce musí nově:

- získávat informace k výši příjmů dlužníka, sledovat poměry na místním trhu práce v okolí bydliště dlužníka a posuzovat, zda lze po dlužníkovi spravedlivě požadovat dosáhnout vyššího výdělku,
- v případě nezaměstnaného dlužníka získávat informace o činnosti dlužníka při obstarávání zaměstnání a posuzovat, zda dlužník o získání příjmu dostatečně usiluje,
- v případě dlužníka, který podniká, kontrolovat výši příjmů z podnikání nebo jiné samostatně výdělečné činnosti a daňová přiznání podaná dlužníkem, ověřovat

zaplacení zejména veřejnoprávních závazků a posuzovat výdělečnost dlužníkovu podnikání a spravedlivě požadovatelnou možnost dosažení vyššího příjmu v pracovněprávním vztahu,

- pravidelně, alespoň jednou za tři měsíce, zjišťovat u dlužníka, zda má nějaké závazky po splatnosti, zda získal nějaké hodnoty zejména darem nebo dědictvím, zda zcizil nějaký majetek náležející do majetkové podstaty a zda u něho došlo ke změnám ve výživném nebo v počtu vyživovaných osob, případně zda lze tyto změny očekávat,
- zjišťovat, zda nevyšly najevo okolnosti, na jejichž základě by bylo možno důvodně předpokládat, že oddlužením je sledován nepoctivý záměr.

Insolvenční správce by se tedy již neměl spokojit s deklarovaným příjmem dlužníka, ale bude zjišťovat, zda dlužník nemůže dosáhnout vyšší příjem a pokud ano, bude po něm dosahování tohoto vyššího příjmu vyžadovat. Může tedy po dlužníkovi chtít, aby změnil zaměstnání na finančně výhodnější nebo ukončil podnikání a nechal se zaměstnat.²³

Server Novinky.cz dne 26. 12. 2019 uvedl, že od začátku roku (2019) do konce listopadu 2019 bylo v Česku vyhlášeno 16 992 osobních bankrotů, tedy o 39 procent více než ve stejném období loni. Zároveň bylo podáno 18 645 návrhů na osobní bankrot, což je meziroční nárůst o 47 procent, upozornila ve čtvrtek 26. 12. 2019 společnost CRIF-Czech Credit Bureau. Zájem o oddlužení v roce 2019 prudce vzrostl poté, kdy v červnu (1. 6. 2019) začala platit insolvenční novela s mírnějšími podmínkami pro oddlužení. Od června do listopadu podalo podle Institutu prevence a řešení předlužení žádost o osobní bankrot více než 16 tisíc dlužníků.²⁴

Tento počet je proti loňsku (2018) dvojnásobný, některé soudy nestíhají oddlužení povolovat. Zatím se však nenaplnily prognózy, které počítaly s mnohem vyšším zájmem lidí o osobní bankrot. Dlužníci mohou nově buď splatit věřitelům za tři roky nejméně šedesát procent dluhu, nebo by měli za pět let dorovnat aspoň třicet procent dlužné částky. Pokud by to bylo méně než třicet procent, rozhodoval by soud. Musel by

²³ TRUHLÁŘOVÁ, Martina. *Co přináší novela insolvenčního zákona v roce 2019?* [online]. 17.7.2019 [cit. 2020-02-10]. Dostupné z: <https://portal.pohoda.cz/zakon-a-pravo/legislativa-pro-podnikatele/co-prinasi-novela-insolvenčního-zákona-v-nspace;roce/>

²⁴ *Zájem o osobní bankrot od června výrazně stoupl* [online]. 26.12.2019 [cit. 2020-02-10]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/z-novin-zajem-o-osobni-bankrot-od-cervna-vyrazne-stoupl-40306204>

posuzovat, jak se dlužník snažil. Senioři mají pravidla oddlužení mírnější, bez dluhů by mohli být do tří let.²⁵

„Oddlužovací novela, která vstoupila v platnost 1. června 2019, umožnila řešit úpadkovou situaci v zásadě každého člověka, což je klíčové. Nižší (než očekávaný) zájem o oddlužení je zřejmě dán zejména tím, že řada dlužníků si již zvykla žít v šedé zóně. Tedy tak, že jejich oficiální příjem je v exekuci nepostižitelný a zbytek peněz je jim zaměstnavatelem vyplácen na ruku. Tento jev je velice častý například v pohostinství či ve stavebnictví,“ řekl insolvenční správce z kanceláře Administrace insolvencí City Tower Oldřich Řeháček.

V samotném listopadu 2019 bylo vyhlášeno 2064 osobních bankrotů, o 27 méně než v říjnu. Zároveň bylo podáno 2228 návrhů na osobní bankrot, o 29 víc než v předešlém měsíci. „V letošním roce (2019) se počet osobních bankrotů přiblíží hranici 19 tisíc. Naposledy jich tolik bylo vyhlášeno v roce 2014,“ poznamenala analytička CRIF Věra Kameníčková²⁶.

2.5 Mladiství

Specifickou skupinou jsou dlužníci z řad mladistvých.

Organizace Člověk v tísni si při této příležitosti nechala zpracovat společností Median výzkum, který měl za úkol zodpovědět, jak se na otázku zodpovědnosti za dětské dluhy dívá veřejnost. Z výsledků jasně vyplývá, že drtivá většina (zhruba 80%) lidí v ČR si myslí, že za dluhy dětí do 15 let by měli být odpovědni jejich rodiče, nikoliv ony. Pokud by se podařilo takové znění novely občanského zákoníku schválit, zabránilo by to vzniku nových dětských dlužníků. Kromě toho je však potřeba řešit velké množství již běžících exekucí, které nelze zastavit. V té chvíli je jedinou možností oddlužení dítěte. V tuto chvíli leží v Poslanecké sněmovně pozměňovací návrh novely insolvenčního zákona, který by zařadil děti do tzv. privilegované skupiny dlužníků.

„Považujeme za nezbytné, aby se oddlužení dětí řídilo stejnými pravidly jako u starobních a invalidních důchodců – tedy aby bylo možné do tří let a bez nutnosti splatit stanovenou část dluhů,“ říká Daniel Hůle a uzavírá: *„Je tak máme šanci se v dohledné době zbavit obrovské zátěže, kterou si jako společnost neseme z doby, kdy zde velmi čile*

²⁵ tamtéž

²⁶ *Zájem o osobní bankrot od června výrazně stoupl* [online]. 26.12.2019 [cit. 2020-02-10]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/z-novin-zajem-o-osobni-bankrot-od-cervna-vyrazne-stoupl-40306204>

*probíhal obchod s chudobou. Stát tenkrát zásadně zaspal a je potřeba zjednat nápravu. Pevně věříme, že se o ni postará současná Sněmovna. Dětské dluhy pokládáme za zvrácenost, která nemá v Evropě obdoby. Myslíme si, stejně tak jako drtivá většina veřejnosti, že za nedostatky svých rodičů by neměly dopláct děti. A pevně věříme, že stejný názor budou mít i čeští poslanci.*²⁷

I mladistvým přináší jisté zvýhodnění novela insolvenčního zákona, kterou schválili poslanci, a která začala platit 1. 6. 2019. Jednodušší podmínky půjde využít i čtyři měsíce zpětně: pro všechna insolvenční řízení, která byla zahájena a v nichž bylo vydáno rozhodnutí o úpadku dlužníka po 31. květnu 2019.

Vyhlášení osobního bankrotu se usnadní mladým lidem, jejichž dluhy vznikly aspoň ze dvou třetin ještě před dovršením 18 let věku. Počítat se k tomu může i takzvané příslušenství (úroky, smluvní pokuty a podobně), které z těchto dluhů vzniklo později. A také nové dluhy, které těmto lidem vznikly do 21 let věku kvůli spotřebitelským úvěrům, jestliže takto získané peníze aspoň ze dvou třetin použili na splácení dluhů vzniklých do 18. narozenin.

Mladí lidé se nově mohou oddlužit už během tří let, přičemž na konci se nebude posuzovat, kolik z celkového dluhu zvládli splatit – zatímco u standardního oddlužení je jinak nutné splatit 60 procent dluhů ve tříleté variantě nebo se snažit splatit aspoň 30 procent v pětileté variantě.²⁸

2.6 Shrnutí

Z výše uvedeného je patrné, že přestože je ekonomika na vzestupu a na dobré úrovni, a nezaměstnanost je již několik let na historických minimech, zadluženost českých

²⁷ KOVALČÍK, Martin. *ČLOVĚK V TÍSNI VE SVÉ NOVÉ KAMPANI VYZÝVÁ: ZASTAVTE DĚTSKÉ EXEKUCE!* [online]. 8.4.2019 [cit. 2019-12-08]. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/clovek-v-tisni-ve-sve-nove-kampani-vyzyva-zastavte-detske-exekuce-5745gp#!>

²⁸ KUČERA, Petr. *Dluhů z dětství se zbavíte snadněji. Ted' ještě, aby vůbec nevznikaly* [online]. 30.9.2019 [cit. 2019-12-8]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/exekuce/409894-dluhu-z-detstvi-se-zbavite-snadneji-ted-jeste-aby-vubec-nevznikaly>

domácností je stále vysoká a mnoho lidí se dostává do situace, kdy klesá na dno společnosti a šance, že se od něho odrazí, jsou v mnohých případech rovnající se nule. Velké naděje jsou vkládány do novely insolvenčního zákona, která vešla v platnost 1. 6. 2019, která by měla dát šanci mnoha předluženým občanům na život bez dluhů, samozřejmě po splnění daných podmínek, a která mmj. řeší i zadluženost mladistvých, kteří jsou v České republice specifickou skupinou dlužníků nebo seniorů, jejichž možnosti jsou, s ohledem na věk, zásadním způsobem omezeny.

3 DOPADY

3.1 Etické

3.1.1 Vzdělávání

Člověk je bytostí, která stále hledá a stále se učí ... a stále nalézá. Lidé se lidmi nestávají automaticky, ale učí se po celý život. Učí se jednat, rozhodovat, hledat smysl. Spaemann doslova říká, že „člověk musí vést svůj život“, nežít pasivně, neboť nikdo za něj život neodžije. Žít správně, žít dobře, to především znamená uvést do správného pořadí své záliby, žít dobrý a správný život. Člověk žije šťastný život, pokud žije v souladu sám se sebou.²⁹ Protože to, jaký má jednatel vztah sám k sobě, zásadním způsobem ovlivňuje to, jaký má vztah k druhým lidem.

S tím úzce souvisí výchova. Každý máme za sebou zkušenost s výchovou. Někteří zatím pouze jako dítě, které vychovávali rodiče, jiní již i jako rodiče, kteří vychovávají své vlastní dítě nebo děti. A každý víme, jak moc je výchova důležitá a jak moc ovlivňuje celý náš život. Spaemann ji popisuje následovně: „Na počátku etiky, všeho vědomého tázání po správném životu, je proces, jímž je dítě opatrně a cílevědomě přiváděno ze zajetí subjektivního světa pocitů k realitě, ke skutečnosti, která je bez nás taková, jaká je. Vychovatel má za úkol přivést dítě k samostatně existující a odpor kladoucí skutečnosti. Vůbec první samostatnou skutečností, se kterou se dítě setkává, je matka. Tak je postaráno o to, aby skutečnost byla nejprve zakoušena jako nápomocná a přátelská. Založení této základní zkušenosti – psychologie ji nazývá „pradůvěrou“ – je tím nejdůležitějším, co výchova vůbec má vykonat.“³⁰ Zde si tady dovoluji tvrdit, že to,

²⁹ Srov. SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 16-17, 43.

³⁰ Srov. SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 29-30.

zda bude mít člověk v dospělosti dluhy, které nebude moci nebo chtít splácet, souvisí s výchovou. Na rodičích se, aby dětem poskytl takové vzory, které pokud budou děti kopírovat, nebudou mít za následek předluženost a úpadek na dno společnosti. Právě rodina má největší podíl na tom, jaké děti v dospělosti jsou. Ano, důležitou roli hraje také škola a sociální prostředí, ale rodina je základ. Pokud děti od útlého dětství vidí, že rodina žije „na dluh“, a že je to leckdy pohodlné, proč by mělo chtít být jiné? Sociální postavení takových rodin většinou nedovoluje, aby se dítě seznámilo i s „jiným“ fungováním a kde má pak hledat jiné vzory?

Kromě rodiny získává dítě zkušenosti ve škole. Vzdělání jak víme, nás provází celý život. Život sám je neustálé učení, poznávání nových věcí, nových skutečností, nových možností. Bez snahy o vzdělávání a vědění by člověk zůstal tam, kde byl a nikam by se neposunul. Ať se nám to tedy líbí nebo ne (lidem), učíme se celý život. Spaemann říká, že vzdělávání je proces, kdy člověk se učí mít zájmy, o něco se zajímá. Aby bylo vzdělávání zdařilé, je zásadní složkou rozvíjení objektivních zájmů a rozvíjení percepce hodnotového obsahu skutečnosti. Umět rozlišit důležité od nedůležitého, naučit se mít cit pro hodnoty, rozpoznat vyšší hodnoty, které člověk získá zkušenostmi a učním, vlastní disciplínou a pozorností. Z toho plyne zdařilý lidský život a dobrá komunikace.³¹

A právě lidská komunikace (nejenom ta verbální či neverbální), kdy jsme v kontaktu s ostatními lidmi, kdy se rozvíjí myšlení a jazyk, nás odlišuje od ostatních živočišných druhů, neboť ta je dána pouze člověku. Sociální jednání je zásadně možné ve dvou variantách: strategické a komunikativní. Strategické jednání je primárně orientováno na úspěch a sleduje cíle, aniž hledá souhlas ostatních zúčastněných osob; komunikativní jednání je orientováno na dorozumění a snaží se vlastní plány jednání koordinovat s plány druhých.³²

Základní tezí etiky diskursu, jejímž autorem je Jürgen Habermas (1929) je toto: Komunikativnímu jednání náleží normativní přednost před strategickým jednáním, protože komunikativní jednání implikuje diskursy, v nichž dochází k dorozumění. Kontext komunikativního jednání, tedy pozadí kulturně vžitého předporozumění tvoří tzv. žitý svět a zahrnuje sociálně přijímané vzory výkladu a systémy norem. Komunikace tedy probíhá vždycky v určitých kontextech žitého světa. Předpokládá sociální rámec určený kulturní tradicí, v němž platí rozmanité společenské názory, mimo jiné také mravy a normy více či méně rozvinutého sociálního étosu. Na tomto

³¹ Srov. SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 33-36.

³² Srov. JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*, s.44 - 46

pozadí žitého světa má komunikativní jednání nastolit v diskurzech dorozumění o tom, zda subjektivní plány jednání, cíle a zájmy jsou slučitelné. Je to nutné tehdy, když se nároky norem žitého světa stávají problematickými a ztrácejí sociální akceptaci, což vede k poruchám v sociální interakci.³³

Jako princip univerzalizace formuluje Habermas v etice diskursu následující princip: Každá platná norma musí splňovat podmínku, že všichni zúčastnění mohou bez nucení akceptovat následky a vedlejší účinky. Tento princip univerzalizace se nepochybně nachází v tradici Kantovy formulace kategorického imperativu na základě účelu o sobě.³⁴ Morální kvalita určitého jednání záleží v konečné instanci na mravní kvalitě smýšlení a na vůli člověka, jenž jedná. Jednající člověk se chová mravně dobře, pokud jedná vědomě a chtěně v souladu s povinností, a naopak jedná špatně, jedná-li vědomě a chtěně v rozporu s povinností. Člověk se sice kategorickým imperativem řídit nemusí, ale má. Takové jednání avšak předpokládá také svobodu (svobodu vůle) k tomu, aby se člověk tímto principem mohl řídit. To je i smysl rčení „Můžeš, neboť máš!“ a tak lze též porozumět často citovanému výroku I. Kanta o tom, že jsou dvě věci, které jej naplňují obdivem a úctou – „hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně“. Při jednání lidí lze právem očekávat lidskost, humanitu, čímž je v tomto kontextu míněn stav, kdy se u jednotlivých osob stal obecný zájem jejich vlastním přesvědčením. Z tohoto pohledu se pak humanita stává nezbytnou podmínkou mravnosti, jejíž podstata spočívá v určité míře mravní identity. V takové situaci je člověk schopen respektovat normy i ve svém svědomí. Normy uspokojují potřebu orientace člověka ve světě, neboť dávají určitý obecně závazný řád. Člověk se normám učí v rámci lidské společnosti v důsledku různých forem sociálního tlaku. Z praktického hlediska je důležité rozlišování normy mravní a právní, jež má formu zákona. Za mravní normu je většinou považováno jakési nepsané pravidlo, které platí v určité společnosti popř. společenské skupině. Mravní norma je určována např. tradicí a podporována silou veřejného mínění. Je pro ni typické, že zavazuje jedince v jeho svědomí.³⁵

Navážeme-li tedy na problém zadluženosti, dostáváme se k tomu, že by jednotlivec měl dodržovat normy společnosti, ve které žije, a měl by se snažit veškeré své závazky vyrovnat. Společnost by však měla zajistit takové normy, které budou chránit od nepoctivostí, ať už se schovávají za cokoliv. A tyto normy by měly být stanoveny tak,

³³ tamtéž

³⁴ Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*, s.231 -232

³⁵ tamtéž

aby nebyl možný několikerý výklad, aby si je každý nemohl vykládat po svém, ve stylu „co není zakázáno, je dovoleno“.

V rovině komunikační, tedy v rovině řešící nabídku - poptávku, tedy rovinu poskytovatel – klient, máme na straně jedné podmínky stanovené věřitelem, za jakých finanční prostředky půjčí a na straně druhé, zda tyto podmínky druhá strana přijme. A pokud už je přijme, měla by si být vědoma veškerých důsledků, které ze smluvního vztahu vyplynou. Tedy oněch výše uvedených následků a vedlejších účinků. Bohužel mnohdy tomu tak není. Na vině jsou jak leckdy nesmyslné požadavky finančních společností v pozici poskytovatelů, tak, a to dle mého názoru zejména, negativní vzory v rodině a nízká míra vzdělanosti, myšleno finanční gramotnosti. Právě vzdělávání by v tomto případě mohlo být tou správnou cestou. Myslím tím však nejen vzdělávání dětí ve školách, ale rovněž vzdělávání dospělých, zejména těch, kteří již zkušenosti s předlužením mají nebo v minulosti měli. Jejich znalosti bývají často velice tristní. Nejsou schopni si spočítat, kolik celkem za úvěr zaplatí, zda budou schopni splácet danou částku i v budoucnu, apod. Málo kdo z těchto lidí si uvědomuje, že za reklamním sloganem hlásajícím vrácení úroků je schovaná informace, že jsou stanovené úroky natolik vysoké, že se i po vrácení jejich části společnosti vyplatí půjčit. Že každá nesplacená smlouva, splátka prodražuje půjčku pro toho, kdo jí hodlá splatit včas a bez problémů, neboť každý poskytovatel úvěru si musí umět spočítat, za kolik může půjčovat, aby neprodělal, což představuje i stanovení nákladů na vymáhání pohledávek, které tedy půjčky zcela logicky prodražují. Zde se naskytá otázka, zda je spravedlivé, že poctivým klientům prodrazí půjčku ti druzí? Je spravedlivé, že někteří zaplatí půjčku do poslední koruny, zatímco jiní se uchýlí k insolvenční? Je spravedlivé, že poskytovatel úvěru požaduje kromě běžných úroků, které by již měly zahrnovat náklady na případné vymáhání, i úroky z prodlení a že každé vystavení upomínky stojí kolikrát víc, než představuje aktuální dluh? Má cenu zde hledat spravedlnost? A co je to vlastně spravedlnost?

3.1.2 Spravedlnost

Spravedlnost je nejprve a především ctností. Může být požadována vždy, od každého a vůči každému. Spravedlnost znamená, že měřítko rozdělování břemen a odměn, nesmí být předem koncipováno ve prospěch určitých osob a nesmí jím být při užívání manipulováno ve prospěch či neprospěch určitých osob. Spravedlnost spočívá v první

řadě v nestrannosti. Být spravedlivý také znamená uznávat, že každý člověk zasluhuje úctu k němu samému. Zde se nabízí otázka, jakou úctu k bližnímu má např. exekutor, který zabavuje věci a nebylo výjimkou, že někteří horliví úředníci zabavili i dětské hračky a dětskou postýlku. Jakou úctu má na straně druhé člověk, který si od druhého půjčí peníze, které nechce vrátit (pomiňme velkoryse fakt, že mnohdy už nemůže). Existuje ovšem něco vyššího než spravedlnost a tím je láska a vědění. Bez vědění o tom, co je člověk a co mu prospívá, jednáme chybně. Láska znamená přání, aby se druhému dostalo toho, co je pro něj dobré.³⁶

Svému vlastnímu jednání a jednání druhých lidí připisujeme mravní hodnotu. Lidské praxi se příkládá mravní význam. Vlastní i cizí jednání hodnotíme jako dobré nebo špatné, chválíme je nebo káráme, schvalujeme nebo odmítáme. Ale mravně posuzujeme i osoby. Říkáme, že jsou dobré nebo špatné, mravné nebo nemravné, svědomité nebo nesvědomité. Naše morální hodnocení se týká i sociálních útvarů, např. poměrů v sociální oblasti, týká se institucí, struktur, zákonů a ustanovení, jež hodnotíme jako spravedlivé nebo nespravedlivé, lidské nebo nelidské. Mravní hodnocení se ovšem týká prvotně jednání a sekundárně osob a sociálních útvarů. Osoby posuzujeme mravně na základě jejich jednání a sociální útvary hodnotíme, protože jsou výsledkem jednání a mohou být utvářeny jednáním.³⁷

Když mravně hodnotíme lidské jednání, vždycky předpokládáme, že jednající osoby dospěly k užívání rozumu a že poznávají rozdíl mezi dobrem a zlem. To znamená dvě věci: předpokládáme, že každý nějak ví, co je dobré a co je špatné, alespoň ve všeobecném smyslu. To nevylučuje, že v jednotlivém případě lidé mohou mít o dobru a zlu zcela rozdílné názory; předpokládáme také, že každý rozhodně ví, že dobro je nutno konat a zlo nekonat. Jde tu o vědomí, že mravní nárok dobra má povahu nepodmíněné závaznosti. Toto všeobecné poznání dobra a zla, které spontánně a samozřejmě předpokládáme ve styku s lidmi, označujeme běžně jako svědomí.³⁸

Spaemann uvádí, že svědomí lze chápat jako svatyni člověka, jako boží hlas k člověku, boží slovo, tzn. jako něco, co je třeba bezpodmínečně respektovat a chránit. Svědomí je náš vlastní požadavek na nás samé. Tím, že člověk škodí druhému, škodí především sám sobě, neboť jak se říká „má špatné svědomí“. Mluvit o svědomí znamená mluvit o důstojnosti člověka; mluvit o tom že jednotlivec není pouze „člověk“,

³⁶ Srov. SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 44-54.

³⁷ Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*, s.14

³⁸ tamtéž

nýbrž že každý člověk je sám celkem. Svědomí se utváří a formuje, je ovlivněno výchovou, poznatky a vzděláním. Svědomí představuje dvojí duchovní pohyb. První směřuje k obecnému stanovisku, co je dobré a správné, jedná se o objektivní a obecné stanovisko. Druhý pohyb se obrací k člověku samému, tady je odpovědnost. Člověk nemůže přenést odpovědnost na druhé, on sám za sebe nese odpovědnost. Svědomí má každý člověk k rozlišování dobra a zla. Ukazuje nám směr a správnost, avšak je k tomu zapotřebí morální znalost, porozumění pořadí hodnot. Jemné a citlivé svědomí je známkou vnitřně otevřeného a svobodného člověka. Člověk se řídí podle svého svědomí, avšak nesmí být porušována práva druhého člověka.³⁹ Skutečně dobré je jen to, co je objektivně, ale také subjektivně správné.⁴⁰

3.1.3 Dobrovolnost

Když mravně posuzujeme lidské jednání, vždycky také předpokládáme, že konající je v určitém smyslu pánem svého jednání. Sám se rozhodl, že bude jednat, a to tímto způsobem. Byl by mohl jednat i jinak, nebo se jednání zdržet. Může za své jednání. Proto jednání přičítáme osobám, ale to předpokládá, že jsou „příčetné“. Vycházíme tedy z toho, že zpravidla záleží na nás, jak jednáme. Jen tak můžeme sami sebe a druhé pokládat za vinné, činit pro určité jednání výčitky, chválit a kárat. Mravní hodnocení činů předpokládá hledisko dobrovolnosti. V našem běžném předporozumění pokládáme sami sebe a druhé v mravně významném smyslu za svobodné, tj. za schopné samostatně se rozhodovat. Lidské jednání tedy přičítáme jednajícím osobě, protože se takto svobodně rozhodla, ačkoli se mohla rozhodnout i jinak.⁴¹

I lidé, kteří zatížili sebe, svou rodinu, a v mnoha případech i další generaci, tedy své děti finančními závazky představujícími částky leckdy v řádu miliónů, se rozhodovali dobrovolně, jsou tedy za své jednání odpovědní. Ne ten nebo onen, ale oni sami. Dá se namítnout, že byli „donuceni“ okolnostmi, když si pořídili na dluh např. dovolenou nebo novou televizi, auto, nebo když se snažili dluh zaplatit dalším novým dluhem. To je však nezbavuje odpovědnosti. Měli však možnost volby.

³⁹ Srov. SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 63-71.

⁴⁰ Srov. SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 70.

⁴¹ Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*, s. 15

3.1.4 Odpovědnost

Kdybychom měli být odpovědni za to, co jsme v kterékoliv chvíli učinili či neučinili, a kdybychom měli u každého jednání ověřovat všechny alternativní možnosti a zvolit tu nejlepší, pak bychom byli přetížení a nemohli bychom to zvládnout. Ptáme-li se na otázku, zda existuje odpovědnost člověka jakožto člověka, kterou má každý člověk a zda existují jednání, jimiž může tuto odpovědnost porušit, můžeme citovat Kanta, který formuloval požadavek, který se týká každého člověka: žádným jednáním nesmíme ani sami sebe, ani druhé lidi užívat pouze jako prostředek. To, zda je nějaké jednání dobré, závisí vždy na celku okolností.⁴²

Spaemann popisuje „Etiku odpovědnosti“ jako postoj člověka, který má na zřeteli celek všech předvídatelných následků svých činů a který se táže, které následky jsou z hlediska hodnotového obsahu skutečnosti co nejlepší. A v souladu s tím pak jedná, a to i tehdy, když při tom musí učinit něco, co – pokud by to bylo pozorováno izolovaně – by muselo být nazváno špatným. Například lékař, který řekne pacientovi lež o jeho zdravotním stavu, protože se obává, že by pravdu neunesl.⁴³

Odpovědnost je ovlivněna mnoha faktory. V jistém smyslu má dobrý úmysl každý, kdo nějak jedná. Nikdo nechce něco špatného jen proto, že je to špatné. Dobré jednání je tvořeno dobrým úmyslem. Horní hranici dobrého jednání nelze stanovit, protože téměř vždy může být ještě něco lepšího, to ovšem neplatí o dolní hranici. Existují jednání, která zraňují důstojnost člověka a jako taková jsou neakceptovatelná a neomluvitelná. To, co činí nějaké jednání dobrým, souvisí s pozorností, s nezkaleným pohledem na skutečnost. Oproti tomu zlo by bylo možné definovat jako potlačení pozornosti. A z toho pramení, že žádný lidský život si nezaslouží, aby byl nazýván dobrým. Všichni potřebujeme v některých situacích od druhých shovívavost a odpuštění, už jenom proto, že jsme lidé. Jednotlivec odpovídá sám za své jednání. Skutečnost, že vykonal či nevykonal to či ono, je neodvolatelným faktem, a je pro vždy součástí jeho života, a to i tehdy když něco jen zkouší, a dokonce i tehdy, nemůže-li dohlédnout důsledků. Nese odpovědnost za jednání jako takové.⁴⁴

Odpovědnost implikuje odpověď. Považujeme-li někoho za odpovědného za jeho jednání, pak to znamená (kromě hlediska svědomí a dobrovolnosti), že od něho očekáváme, že může rozumně odpovědět na otázku, proč jednal takto a ne jinak. Činy

⁴² Srov. SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 61-62.

⁴³ Srov. SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 55.

⁴⁴ Srov. SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 73-86.

schvalujeme tehdy, vidíme-li, že mohou být rozumově ospravedlněny, tj. je-li odůvodnění, jež jednající podává, zřejmé a pochopitelné. Tento aspekt odpovědnosti obsahuje dvě hlediska: ukazuje naše přesvědčení, že otázka, co je dobré a co je zlé, může být předmětem diskursu. O této otázce spolu můžeme rozumně hovořit. Předpokládáme tedy, že určování dobra a zla se ani nemá dít zcela iracionálně, ani není prostě věcí libovolného, pouze soukromého názoru, nýbrž odkazuje na racionální argumentaci; mimoto ukazuje, že to, co je špatné, nemorální, má vždycky nějak charakter něčeho, co je proti rozumu. Nedá se to rozumně ospravedlnit. Konáme to „proti nejlepšímu vědomí a svědomí“, a proto to nemůžeme zodpovědět. Jednáme-li špatně, ustupujeme sklonu či vášni, o níž víme, že její uspokojení (aspoň teď a za těchto okolností) nelze zodpovědět. Pak děláme něco, co si přejeme, ale co dělat nemáme.⁴⁵

3.1.5 Lidská důstojnost

Přestože odpovědnost a dobrovolnost má vést činům a rozhodnutím, za které musí být každý odpovědný, nesmí při vymáhání práva po spravedlnosti, kterou vymáhání závazků beze sporu je, dojít k porušení lidské důstojnosti. Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.⁴⁶ Každý člověk je mravní bytostí, má svoji důstojnost, která má být za všech okolností chráněna a zasluhuje si úctu. Základem důstojnosti je úcta. To, co má člověk činit, obvykle vyplývá z povahy skutečnosti, závisí vždy na celku okolností. Lidská důstojnost náleží každému člověku bez rozdílu, její zachování je považováno za nejvyšší hodnotu lidského života. Je nezcižitelná. Mravní kvalifikace člověka (čestný nebo podlý) má zvláštní hodnotu, jež se zásadně liší od jiných kvalifikací (inteligentní, vzdělaný). Úzce to souvisí s povahou bezpodmínečné závaznosti svědomí. Mravní kvalifikace se jedinečným způsobem týká hodnoty a důstojnosti člověka jakožto člověka. Ne jedné straně přitom jde o vědomí vlastní hodnoty, tedy o sebeúctu, na druhé straně o hodnotu osoby a respekt k ní v očích druhých lidí. Totiž, když jsme se svým jednáním mravně diskvalifikovali, úcta, již máme sami k sobě, se dostává do krize. Naše „špatné svědomí“ ví, že jsme vlastní vinou ztratili hodnotu. Na základě této

⁴⁵ Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*, s. 16

⁴⁶ *Usnesení č. 2/1993 Sb.: Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky* [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2?text=Listina+z%C3%A1kladn%C3%ADch+lidsk%C3%BDch+pr%C3%A1v+a+svobod>

mravní diskvalifikace ztrácíme tvář a úctu u druhých. Máme vědomí, že jsme se kompromitovali a máme důvod, abychom se styděli.⁴⁷

3.1.6 Smířenost

Smířeností rozumíme postoj, kdy to, co nemůžeme změnit, přijímáme jako smysluplné hranice svého chtění a jednání a akceptujeme je. Smířit se s nimi máme právě proto, že je nemůžeme změnit, protože jinak nemůžeme být smířeni sami se sebou. Smířený člověk jedná rozhodně, přitom však akceptuje běh věcí, který jeho jednání umožňuje, a tím akceptuje i možnost ztroskotání tohoto jednání; ví totiž, že svět nedostává smysl jím a jeho jednáním. Smíření není pasivitou, zřeknutím se snah o změnu světa. Smířenost se skutečností je podmínkou toho, aby člověk mohl žít smířen se světem, s bytostmi sobě rovnými i se sebou samým. Je to podmínka šťastného života. Šťastný člověk má přirozenou potřebu sdílet štěstí. Sdílená radost = dvojitá radost. Smířenost je vlastností šťastných.⁴⁸ Smířený jedinec, který se ocitl v dluhové pasti, tedy nebude nečinně sedět a čekat, co přijde, co bude dál, s myšlenkou, že „to nějak dopadne“, ale zmobilizuje své síly a začne situaci aktivně řešit. Tím je myšlen nejen pokus o dohodu s věřitelem nebo exekutorem, ale i vyhledání pomoci z řad odborníků, kteří pomohou např. s vyhlášením tzv. insolvence.

3.2 Psychologické

3.2.1 Biopsychosociální faktory poškozující zdraví

3.2.1.1 *Stres a jeho projevy*

Těžké životní situace zažívá občas každý. Byly, jsou a budou nás provázet. V našem životě se vyskytuje mnoho nepříznivých jevů a situací. A nemusí jít zrovna o ty nejzávažnější, jako je smrt někoho blízkého. Vystavení stresu může vést k nepříjemným emocím, např. k úzkostem či depresím. Také může přispět ke vzniku lehké či těžké tělesné nemoci. Pravdou je, že reakce lidí na stresové situace a události se různí. Zatímco někteří takovou situaci berou jako výzvu, jiní začnou trpět závažnými psychickými nebo tělesnými potížemi. Podle škály životních událostí, která je známá

⁴⁷ Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*, s. 16 - 17

⁴⁸ Srov. SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 84-91.

jako „Posuzovací škála sociálních působení (Holmes a Rahe, 1967)“, a která měří stres z hlediska životních změn, patří změna finanční situace (38 bodů ze 100), zabavení majetku (30 b./100) nebo změna životních podmínek (25 b./100) k těm zásadním.⁴⁹ Termínu stres se začalo používat ve dvou různých významech. A to jednak pro situaci člověka, který se nachází v tlaku nepříznivých životních podmínek, jednak pro různé faktory, které člověka vystavují tlaku. V tomto druhém pojetí se pro nepříznivé vlivy, které mohou vést k nepříznivé osobní situaci člověka, používá termínu „stresory“. V teorii stresu se kromě již zmíněných stresorů hovoří ještě o „salutorech“, které však v těžké situaci člověka posilují, povzbuzují a dodávají mu sílu.⁵⁰

Pro definici stresové situace je podstatný poměr mezi mírou (intenzitou) stresogenní situace (stresoru či stresorů) a schopnostmi, možnostmi danou situaci zvládnout. O stresu (stresové situaci) hovoříme pouze v tom případě, že míra intenzity stresogenní situace je vyšší než schopnost či možnost daného člověka situaci zvládnout. Obecně jde o tzv. nadlimitní zátěž, která vede k vnitřnímu napětí (strain) a ke kritickému narušení rovnováhy organismu. Nadlimitní zátěží přitom nemusí být jediný, byť velice silný stresor. Může jí být i nadlimitní množství běžných starostí. Od obecného pojetí stresu lze odlišit tzv. distres, tedy negativně prožívaný stres. Termínem distres se obvykle vyjadřuje situace subjektivně prožívaného ohrožení dané osoby s jeho průvodními, často výrazně negativními emocionálními příznaky. Při distresu je danou osobou je danou osobou subjektivně vnímáno a výrazně negativně hodnoceno její osobní ohrožení v poměru k možnostem zvládnutí situace. Tedy – k distresu dochází tam, kde se domníváme, že nemáme dost sil a možností zvládnout to, co nás ohrožuje, a emocionálně nám není dobře. V situacích distresu je možné pozorovat stavy bezmoci, které souvisí s tím, že člověk neúspěšně bojuje s tím, co ho ohrožuje, a není s to situaci zvládnout. Těmto stavům věnoval mnoho pozornosti Seligman (1979) a jev, kdy se člověk pokouší situaci mnohokrát neúspěšně vyřešit, označuje termínem „naučená bezmocnost“ (learned helplessness). Takový člověk dochází k přesvědčení, že mu v jeho situaci již zcela nic nepomůže, a i tam, kde by své obtíže mohl úspěšně zvládnout či vyřešit, selhává.⁵¹

Události, které vnímáme jako stresové, spadají obvykle do jedné nebo více kategorií: traumatické události mimo oblast běžné lidské zkušenosti, neovlivnitelné

⁴⁹ Srov. ATKINSON, Rita. L. a kol., *Psychologie*, s. 491

⁵⁰ Srov. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. s. 170 - 171

⁵¹ tamtéž

události, nepředvídatelné události, události představující výzvu pro hranice našich schopností a našeho sebepojetí nebo vnitřní konflikty. V případě předluženosti můžeme vyloučit traumatické události (vátky, přírodní katastrofy, katastrofické nehody, znásilnění, pokus o vraždu). Mezi závažné neovlivnitelné události patří nemoc, smrt milovaného člověka, ale také ztráta zaměstnání, která je mnohdy spouštěčem událostí, které v konečném důsledku vedou k exekucím, a k souvisejícím problémům s ní. Přesvědčení, že můžeme ovlivnit průběh událostí, snižuje naši úzkost⁵², lze se tedy domnívat, že máme-li práci a jistý příjem, vnímáme nutnost obstarat si chybějící finanční prostředky půjčkou bez zásadního rozmyslu jako méně stresující. Stejně tak snižuje intenzitu stresu možnost předvídat výskyt stresové události. Některé situace jsou poměrně snadno ovlivnitelné a předvídatelné, ale přesto jsou prožívány jako stresové, protože nás tlačí až za hranice našich schopností a představují výzvu pro náš pohled na sebe samé. Holmes a Rahe (1967) tvrdili, že každou životní změnu, která vyžaduje četná přizpůsobení, lze vnímat jako stresovou.⁵³

Stresové situace vyvolávají emoční reakce v rozmezí od veselé nálady (kdy jedinec zhodnotí situaci jako náročnou, ale zvládnutelnou) až po úzkost, vztek, sklíčenost a depresi. Jestliže stresová situace přetrvává, emoce mohou kolísat v závislosti na úspěšnosti našeho úsilí o zvládnutí situace.

Metody, kterými lze stres a distres diagnostikovat, máme dvě základní, a to *fyziologickou*, kde prokazují distresový stav dané osoby údaje o katecholaminech v moči při biologickém vyšetření. Fyziologické příznaky stresového stavu patří k neobjektivnějším údajům o tom, jak člověku ve stresu je. V praxi jde obvykle o celý soubor fyziologických údajů krevního tlaku, frekvence tepu, údajů o dýchání (hloubka a frekvence dechu), galvanické kožní reakce apod. I když se jedná o důležité údaje, přece jen se paradoxně ukazuje, že jejich snímání může být samo o sobě zdrojem stresu pro vyšetřovanou osobu.

Kromě fyziologické metody rozlišujeme ještě metody *psychologické*. Člověk ve stresu se chová jinak, jeho pozornost je snížena. Jeho schopnost řešit úkoly je omezena. Přítomnost stresu je tedy možné metodou pozorování. Metody pozorování však nejsou standardizovány a setkat se s nimi lze pouze při tzv. screeningu. Další z psychologických metod je symptomatologický přístup k diagnostikování stresového

⁵² Srov. ATKINSON, Rita. L. a kol., *Psychologie*, s. 490 - 491

⁵³ tamtéž

stavu. Jde v něm v podstatě o soubor emocionálních, kognitivních a behaviorálních příznaků distresu, které s větší pravděpodobností objevují tam, kde je člověk v distresu, než tam, kde s distresu není.⁵⁴

3.2.1.2 Úzkost

Nejčastější reakcí na stresor je úzkost. Úzkostí rozumíme nepříjemnou emoci charakterizovanou pojmy jako je starost, obava, napětí nebo strach. U lidí, kteří si uvědomují, že nejsou schopni zvládnout své finanční závazky, kterým půjčka beze sporu je, se úzkost objevuje, a to v podobě strachu z toho, co bude následovat ze strany věřitelů, co bude dál, zda je vůbec nějaké schůdné řešení jejich problému.

3.2.1.3 Vztek a agrese

Další nejčastější reakcí na stresovou událost, v našem případě situaci, kdy je člověk doslova zavalen dluhy, které neví jak a zda vůbec je schopen zaplatit, je vztek, který může vést až k agresi. Není ojedinělé, že lidé, kteří zažijí frustraci z exekuce, mají vztek a chovají se agresivně. Přímá agrese vůči zdroji frustrace není vždy možná nebo rozumná. Občas je zdroj nejasný a nepostižitelný. Osoba neví, na koho nebo na co má zaútočit, ale cítí vztek a hledá objekt, na kterém by si tento pocit vybil. Jedná se přitom jak o agresi slovní, tak mnohdy fyzickou. Pokud okolnosti zabraňují přímému útoku na objekt vyvolávající frustraci, agrese může být přesunuta: agresivní jednání může být namířeno na nevinnou osobu nebo objekt místo na skutečnou příčinu frustrace.⁵⁵ Agrese je motivem sociálního chování, který je stále předmětem diskusí, neboť není jednoduché pojem agresivity vymezit. Pokud je agrese vymezována jako chování s intencí uškodit, činí problém termín intence; úmysl poškodit někoho se identifikuje obtížně, protože má často formu složité skryté intriky. Kromě toho existuje dvojí druh agrese: tzv. „vzteklá“, která se projevuje útočením s intencí poškodit nebo i zničit předmět útočení a je provázena zlobou a nepřátelstvím; a tzv. „instrumentální“, která není provázena vztekem ani nepřátelstvím a je jí implicitní intence hrozby. Vzteklá agrese, to je útok provázený afektem vzteku. Vztek je provázen mobilizací energie a zvyšuje sílu svalů.⁵⁶

V praxi to vypadá tak, že frustrovaná osoba fyzicky napadne vykonávajícího úředníka nebo dokonce člena rodiny, případně jde a poškodí majetek domnělých viníků vzniklé

⁵⁴ Srov. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. s. 180

⁵⁵ Srov. ATKINSON, Rita. L. a kol., *Psychologie*, s. 495

⁵⁶ Srov. NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. s. 233 - 235

situace. Jak uvádí dále Nakonečný, agrese je typickou reakcí na frustraci, kromě jiných reakcí, a v životě člověka vystupuje množství frustrací.⁵⁷

Agresivní chování je u člověka kulturními normami omezováno a usměrňováno (např. sport). Tato kontrola agrese kulturními vzorci vede k jejímu zjemňování, a tak se původní fyzická forma agrese u člověka sublimuje do takových forem, jako je nadávání, osočování, nevěcné kritizování, ale také dobírání si někoho, ironie a intrikování – všude se projevuje intence poškodit druhého. U člověka se však také projevuje útlum agrese, když za projevenou agresi hrozí trest, přičemž utlumená agrese má silný energetický náboj a je proto přenášena na jiný objekt. Tento přenos agrese, když je její přímý projev blokován, se projevuje dvojitým způsobem:

- Instrumentální naučená agrese se přenáší podle principu zobecnění na podobné terče (fyzická a sémantická podobnost);
- „vzteklá agrese“ se přenáší na tzv. „obětního beránka“, kterým může být kdokoli, kdo takřikajíc přijde agresorovi „do rány“

A tak se agrese může projevovat také jako destruktivní činy (vandalismus), tedy ono zmíněné ničení majetku, a ubližování nevinným obětem⁵⁸, a to jak z řad rodinných příslušníků, tak osob, které s nastalou situací nemají nic společného a ocitnou se pouze „v nesprávný čas na nesprávném místě“.

3.2.1.4 Apatie

Ačkoliv nejčastější reakcí na frustraci je aktivní agrese, opačnou, ale rovněž běžnou reakcí je uzavření se do sebe a apatie. Jestliže stresové podmínky trvají a jedinec je neovládá, apatie může přerůst v depresi. To, že zkušenost s nepříjemnými a neovlivnitelnými událostmi může vést až k apatii a depresi, vysvětluje i Seligman ve své teorii o naučené bezmocnosti. Je prokázáno, že naučená bezmocnost charakterizovaná apatií, uzavřením se do sebe a nečinností se jako reakce na neovlivnitelné události vyvine u některých lidí, nikoliv však u všech. Původní teorie naučené bezmocnosti musela být modifikována, aby bylo umožněno vzít v úvahu skutečnost, že se někteří lidé v událostech, které jsou neovlivnitelné, stanou bezmocnými, zatímco jiní jsou takovými událostmi aktivováni, protože pro ně představují výzvu (Wortman a Brehm, 1975). Původní teorie naučené bezmocnosti nám však pomáhá pochopit, proč se někteří lidé obtížným situacím pasivně podrobují a

⁵⁷ tamtéž

⁵⁸ Srov. NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. s. 236

vzdávají se naděje na záchranu.⁵⁹ V případě lidí, kteří se dostali do dluhové pasti, se jedná zejména o schopnost takovou situaci řešit. Zatímco v případě agrese dochází k chování vykazující rysy agrese, v případě apatie jde o stav zcela opačný. Dotyčný nehledá žádné způsoby, jak situaci řešit. Nekomunikuje, nepřebírá korespondenci, nezvedá telefon ve snaze „hrát neviditelného“. Přitom leckdy stačí komunikovat, nabízet nebo přijímat navrhovaná řešení. Téměř vždy je možné dohodnout individuální splátkový kalendář nebo požádat o odložení splácení, je-li odůvodněné a požadavky nejsou zcela nereálné, lze obvykle očekávat souhlas s navrhovaným řešením, případně je toto modifikováno tak, aby bylo akceptovatelné pro obě strany.

3.2.1.5 Oslabení kognitivních funkcí

Kromě emočních reakcí na stres vykazují lidé při setkání se silnými stresory často podstatné oslabení kognitivních funkcí. Mají potíže se soustředěním a logickým uspořádáním myšlenek. Výsledkem je, že se jejich výkon zvláště ve složitých úkolech zhoršuje. Jednou z příčin může být, že vysoká hladina emoční aktivace může narušovat zpracování informací. Čím úzkostnější, rozzlobenější nebo depresivnější po působení stresoru jsme, tím častěji zažíváme oslabení kognitivních funkcí. Další příčinou oslabení kognitivních funkcí mohou být rušivé myšlenky, které se nám při setkání se stresorem honí hlavou. Přemýšlíme o možných příčinách jednání, obáváme se důsledků vlastních činů a můžeme si vyčítat, že nejsme schopni situaci zvládnout lépe. Jedinci, kteří mají během stresového období oslabené kognitivní funkce, se často chovají nepružně, protože nejsou schopni uvažovat o alternativních způsobech chování. Někteří lidé se uchylují k vývojově ranějším způsobům chování (regresi), které pro danou situaci nejsou vhodné. Opatrná osoba se může stát ještě opatrnější a úplně se uzavřít do sebe, zatímco agresivní osoba se může přestat ovládat a začne útočit na všechny strany.⁶⁰ Takové jednání může mít kromě zdravotních dopadů i dopady sociální, kterým se budu věnovat v části 2.3.

3.2.1.6 Frustrace

Frustrace (zmaření) je dalším poměrně typickým znakem lidí, kteří se dostali do dluhové pasti. Szachtová jí popisuje jako takový typ náročné situace, kdy úsilí jedince o dosažení cíle nebo uspokojení jakékoliv potřeby naráží na bariéry. Tyto bariéry mohou

⁵⁹ Srov. ATKINSON, Rita. L. a kol., *Psychologie*, s. 496 - 497

⁶⁰ tamtéž

být objektivně dané, nebo mohou pocházet z člověka samotného (neschopnost se rozhodovat, nízká odolnost, nezkušenost atd.). Každý člověk však snáší zátěže a frustrace jinak. Někdo se „hroutí“, jiný celkem snadno funguje. Síla frustrace závisí na významu a atraktivnosti vytčeného cíle. Podobně je tomu i při nemožnosti uspokojit jakoukoliv potřebu.⁶¹

V současné době jsou lidé ve svých potřebách, zejména sociálních, frustrováni stále častěji. Kromě jiného jsou na vině i neuspokojivé interpersonální vztahy. Způsoby reagování jsou velmi bouřlivé, často nepřiměřené, zejména jedná-li se o potřeby základní, dlouhodobě neuspokojované nebo satureované pouze částečně. Vliv frustrace je v takových případech snadno patrný, neboť dochází ke změně chování, které se liší od chování normálního, tzn. „motivovaného“. Zatímco motivované jednání nevyčerpává a dovede člověka „k cíli“, frustrované chování je neúspěšné. Silně frustrovaná osoba se jeví v chování destruktivně a takový jedinec není schopen předvídat následky svého jednání. V neposlední řadě vykazuje frustrovaný člověk vlivem ztráty energie při používání nesprávných a neefektivních taktik značnou vyčerpanost.⁶²

3.2.2 Vliv stresu na zdraví

Nemoc je způsobena souhrou mnoha faktorů. Stres může být jedním z nich. I když bereme v úvahu nejen velké a těžké negativní životní zážitky, ale i ty tzv. malé, tedy denní starosti a těžkosti, které dovedou člověka do mimořádné vnitřní tísně, je třeba vidět, že ne každý, kdo je vystaven působení toho či onoho stresoru, onemocní. Ukazuje se, že stres může působit na negativní změnu zdravotního stavu buď přímo, nebo nepřímo. Příмым účinkem stresu na onemocnění se rozumí obvykle jeho vliv na imunitní, endokrinní nebo nervový systém. Nepříмым pak se rozumí vliv stresu na chování člověka, např. na změnu životního stylu, tj. na jeho zdravotně důležité formy a způsoby života.⁶³

Pokusy přizpůsobit se trvalé přítomnosti stresoru mohou člověka natolik tělesně vyčerpat, že se stane méně odolný nemoci. Chronický stres může vyvolat tělesné poruchy, např. žaludeční vředy, vysoký krevní tlak nebo srdeční chorobu. Může také poškodit imunitní systém a snížit odolnost organismu vůči virům a bakteriím. Lékaři

⁶¹ Srov. JIŘINCOVÁ, Božena; Václav Holeček, Jana Miňhová a kol. *Vybrané kapitoly z psychologie zdraví*. s. 20-21

⁶² tamtéž

⁶³ Srov. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. s. 184

odhadují, že emoční stres hraje důležitou roli u více než poloviny všech zdravotních obtíží. Tělesné poruchy, u kterých se předpokládá, že rozhodující úlohu hrají emoce, jsou *psychosomatické poruchy*. Názor, že lidé s takovými poruchami nejsou skutečně nemocní a nepotřebují lékařskou pomoc a péči, je nesprávný. Výzkum v psychosomatické medicíně je obvykle zaměřen na nemoci, jako jsou astma, hypertenze (vysoký krevní tlak), vředy, kolitida a revmatická artritida. Badatelé hledají vztahy mezi určitými chorobami a charakteristickými postoji ke stresovým životním událostem nebo způsoby jejich zvládnání. Hypotéza, že lidé reagující na stres stejným způsobem budou tedy méně odolní vůči téže chorobě, nebyla potvrzena. Fyziologická reakce probíhající v těle při setkání se stresorem může mít přímý negativní vliv na tělesné zdraví, jestliže je trvalá. Díky tomu může dojít např. k poškození tepen a orgánových systémů. Stres může také mít přímý vliv na obranyschopnost imunitního systému vůči nemocem.⁶⁴

Trvalá nadměrná aktivace způsobená stresory může přispět ke vzniku ischemické choroby srdeční. Ta se vyskytne, když se koronární tepny zásobující srdeční sval krví zúží nebo uzavřou v důsledku postupného ukládání tukových a vápenatých látek, jež tvoří tzv. plaky, čímž dojde k přerušení přísunu kyslíku a živin do srdce. Ischemická choroba srdeční je nejčastější se vyskytující chronická choroba a hlavní příčina smrti v České republice.⁶⁵

Relativně novou oblastí výzkumu v behaviorální medicíně je *psychoneuroimunologie*, která se zabývá vlivem stresu a dalších psychologických proměnných a na imunitní systém. Imunitní systém pomocí lymfocytů chrání tělo před mikroorganismy vyvolávajícími nemoci. Ovlivňuje naši citlivost vůči rakovině, infekčním chorobám, alergiím a autoimunitním chorobám. Nálezy z celé řady oblastí ukazují, že stres ovlivňuje schopnost imunitního systému bránit tělo.⁶⁶

Podobná situace je i u vztahu stresu a infekčních nemocí, což ukazují empirické studie. Řada studií se týkala např. nachlazení. Výzkumy ukázaly, že budeme-li ve stresu, dostaneme s větší pravděpodobností rýmu, nachladíme se nebo dostaneme chřipku. U těch osob, u kterých došlo k výraznější negativní změně v životě, se do tří až čtyř dnů objevilo nachlazení nebo chřipkové onemocnění. Obdobně to bylo u těch, u

⁶⁴ Srov. ATKINSON, Rita. L. a kol., *Psychologie*, s. 499 - 501

⁶⁵ tamtéž

⁶⁶ Srov. ATKINSON, Rita. L. a kol., *Psychologie*, s. 502

kterých se stalo něco negativního, nežádoucího a neočekávaného. Tam se nachlazení a chřipkové onemocnění objevilo do čtyř až pěti dnů.⁶⁷

Výsledky výzkumu dále ukazují, že stres stojí dosti často u zrodu deprese. Ukazuje se zároveň, že i zde jde v mnoha případech při zrodu deprese ve stresogenní situaci nejen o objektivní situaci, ale i o její kognitivní zpracování. Jde o to, zda jedinec např. chápe svou situaci jako děsivou. Roli zde podle psychologů hrají tzv. iracionální představy a myšlenky, které dotyčného děsí, i když k nim nejsou faktické podklady. Spoluúčinkují také psychologické faktory jako sebehodnocení, existence či neexistence sociální opory, pocity beznaděje a bezmoci i představy o tom, zda dotyčný může, či nemůže něco udělat proti tomu, co je děje. Tato zjištění ukazují, že stres jednoznačně zhoršuje depresi.⁶⁸

Jak je výše uvedeno, jedinci zatížení stresem jakéhokoliv původu, tedy i stresem z dluhové pasti, ze situace, kdy nejsou schopni dostát svým závazkům vůči věřiteli a závazkům plynoucím např. z pozice rodiče, kdy tento je povinen zajistit podmínky pro život svých dětí i svůj, jsou vystaveni vysokému riziku zhoršení zdravotního stavu, kdy tento stav přinese následně další negativní dopady na již tak složitou životní situaci.

3.2.3 Faktory podporující zdraví a odolnost

Tak jako je důležité věnovat se dopadům jakékoli nepříznivé situace na zdraví člověka, je neméně důležité zmínit i způsoby, jak takové situaci čelit, jak podpořit odolnost a zdraví.

⁶⁷ Srov. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. s. 185

⁶⁸ Srov. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. s. 187

3.2.3.1 Dovednosti zvládání stresu

Vzhledem k tomu, že emoce a fyziologická aktivace vyvolané stresovými situacemi jsou většinou velmi nepříjemné, člověk je motivován k tomu, aby udělal něco pro zmírnění nebo odstranění nepříjemného stavu. Proces, kterým se člověk snaží vyrovnat se stresovými situacemi, se nazývá zvládání (coping) a má dvě hlavní formy. Člověk se může zaměřit na určitý problém nebo situaci, která vyvstala, a zkouší nalézt způsob, jak ji změnit nebo jak se jí v budoucnu vyhnout. Tato forma se nazývá *zvládání zaměřené na problém*. Člověk se také může zaměřit na zmírnění emocí spojených se stresovou situací, ačkoli ke změně samotné situace nemusí dojít. Tento druhý proces se nazývá *zvládání zaměřené na emoce* (Lazarus a Folkman, 1984). Většina lidí se vyrovnává se stresovými situacemi jak pomocí zvládání zaměřeného na problém, tak zvládání zaměřeného na emoce.⁶⁹

Zvládání zaměřené na problém představuje strategii, která zahrnuje vymezení problému, hledání alternativních řešení, zvažování alternativ z hlediska nákladů a výnosů (nejen těch finančních) volbu mezi alternativami a realizací vybrané alternativy. Strategie zaměřené na problém mohou být také nasměrovány dovnitř, kdy osoba mění něco v sobě místo toho, aby změnila prostředí. Příkladem může být změna aspirační úrovně, nalezení alternativních způsobů uspokojení a osvojení nových dovedností. Míra úspěšnosti aplikace této strategie závisí především na zkušenostech jedince a jeho schopnostech sebeovládání.⁷⁰

V praxi to znamená, že člověk se dostal do nepříznivé finanční situace a hrozí mu exekuce. Tento člověk se může rozhodnout, zda se pokusí s poskytovatelem dohodnout na splátkovém kalendáři, nebo se poradí s odborníkem a začne řešit např. osobní bankrot nebo prodá část majetku (byt, dům, auto) a peníze využije k zajištění jiného bydlení a k umoření dluhu. Tyto varianty představují způsoby zvládání zaměřeného na problém.

Lidé se sklonem používat ve stresových situacích zvládání zaměřené na problém vykazují v průběhu a po odeznění stresové situace nižší hladiny deprese (Billings a Moos, 1984). Může to být i naopak – pro méně depresivní jedince může být jednodušší použít zvládání zaměřené na problém. Studie ukazují, že zvládání zaměřené na problém vede ke kratšímu období deprese, a to bez ohledu na počáteční hladinu deprese. Mimo to terapie, při nichž se depresivní lidé učí používat zvládání zaměřené na problém, jim

⁶⁹ Srov. ATKINSON, Rita. L. a kol., *Psychologie*, s. 509 - 510

⁷⁰ tamtéž

mohou účinně pomoci překonat depresi a adaptivněji reagovat na stresory (Nezu, Nezu a Peri, 1989).⁷¹

Zvládání zaměřené na emoce lidé používají proto, aby zabránili zaplavení negativními emocemi, které by jim znemožnily provést určité kroky k vyřešení problémů. Zvládání zaměřené na emoce používají rovněž tehdy, je-li problém neovlivnitelný.

Existuje mnoho způsobů, jak zvládnout negativní emoce. Jednou ze strategií, která se zdá být dobrým pomocníkem při přizpůsobování se emočním a fyzickým stresorům, je *vyhledávání emoční opory u druhých lidí*. Mohou jimi být přátelé, příbuzní, psycholog, kolega z práce. I zde však platí, že záleží na kvalitě sociální opory. Dá se konstatovat, že v období stresu se pro některé jedince stávají přátelé a příbuzní spíše zátěží.⁷² V případě lidí v dluhové pasti se tato strategie zdá být vhodnou, za předpokladu, že se dotyčný člověk zvolí vhodného člověka pro emoční podporu. Pokud si vybere dobře, lze očekávat, že získá nejen dobré rady, jak dále postupovat, jakou strategii zvolit, ale i kontakty na „ty správné osoby“, které s řešením obtížné situace pomohou.

Další strategie vyrovnání se s negativními emocemi představuje prosté *popření*, kdy jsou takové emoce odsunuty z vědomí. Takovou strategii nazýváme vytěsnění. Tato strategie, kdy dochází k vytěsňování důležitých aspektů identity jedince, vyžaduje skutečnou fyzickou námahu, jež může vyústit v chronickou aktivaci organismu, která pak může mít dále za následek fyzické onemocnění⁷³, je pro lidi v dluhách naprosto nevhodná. Mezi další obranné mechanismy patří *vytěsnění*, při kterém jsou ohrožující nebo bolestné vzpomínky vyloučeny z vědomí. Vytěsňovány jsou často vzpomínky vyvolávající pocit studu, viny nebo které vedou k sebepodceňování. Vytěsnění se liší od *potlačení* tím, že potlačení je procesem úmyslného sebeovládání, kdy člověk ovládá svoje impulzy a přání (tím, že je připouští v soukromí, ale veřejně je popírá) nebo dočasně určité vzpomínky odsune, když se potřebuje soustředit na něco jiného, jiný úkol. *Racionalizací* je v tomto kontextu přidělení logických nebo sociálně žádoucích motivů tomu, co děláme, takže se zdá, že jednáme racionálně. Racionalizace slouží jednak k tomu, že zmírní naše zklamání, když se nám nepodaří dosáhnout cíle („stejně jsem to nechtěla“) a jednak nám poskytuje přijatelné motivy pro naše chování. Při hledání „dobrého“ důvodu spíše než toho „skutečného“, je jedinec schopen si vymyslet

⁷¹ tamtéž

⁷² tamtéž

⁷³ Srov. ATKINSON, Rita. L. a kol., *Psychologie*, s. 511

spoustu výmluv, které jsou však obvykle přijatelné („měla jsem práci“ vs. „nechtělo se mi“). *Projekce* je nevědomý mechanismus, který nás chrání před poznáním našich vlastních nežádoucích vlastností tím, že je v přehnané míře připisujeme druhým lidem.⁷⁴

3.2.3.2 *Duševní hygiena*

Duševní hygienou se rozumí v užším slova smyslu boj proti výskytu duševních nemocí. V širším slova smyslu se jí pak rozumí péče o umožnění optimálního fungování duševní činnosti. Konkrétně zde jde o to přiměřeně a realisticky odrážet realitu, reagovat přiměřeně na všechny důležité podněty, řešit běžné, ale i ty nenadálé úkoly „na úrovni“, stále se duševně zdokonalovat a duševně, případně i duchovně dále růst. Duševní hygiena se věnuje nejen lidem zdravým, kdy je jejím úkolem upevnění a posílení duševního zdraví, ale i lidem vykazujícím vážnější příznaky narušení duševní rovnováhy. Těm se snaží naznačit cesty ke znovunabytí duševní rovnováhy a posílit jejich duševní život.

Od psychoterapie se duševní hygiena odlišuje tím, že jí jde spíše o upevňování relativně dobrého duševního zdraví než o odstraňování jeho poruch. Při stanovování cílů, k nimž je činnost duševní hygieny zaměřena, se setkáváme často s důrazem na sebevýchovu, zrání osobnosti a duševní klid.⁷⁵

3.2.3.3 *Optimismus a naděje*

Život častuje optimisty i pesimisty stejnými překážkami a neštěstím, ale optimista je lépe snáší. Zatímco pesimista, kterému přerostou přes hlavu finanční problémy „hází hned flintu do žita“ a žehrá na špatný osud, optimista „vidí na konci tunelu světlo“. Optimista se z porážky vzpamatuje, a i když je jeho život o něco ochuzen, zvedne se a začne znovu. Pesimista se vzdá a upadne do deprese. Optimista díky své vytrvalosti dosáhne více úspěchů v práci, ve škole, ve sportu. Těší se lepšímu zdraví, dokonce může déle žít.⁷⁶

Téměř nic z toho, co se člověku děje, nemá jen jednu příčinu. Pesimisté vybírají z možných příčin tu nejhorší, nejtrvalejší, nejuniverzálnější a nejosobnější. Je na nich,

⁷⁴ Srov. ATKINSON, Rita. L. a kol., *Psychologie*, s. 514-516

⁷⁵ Srov. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. s. 143-144

⁷⁶ Srov. SELIGMAN Martin, *Naučený optimismus*. s. 335

aby hledali alternativy a zaměřili se na ty příčiny, které lze změnit.⁷⁷ Aby jejich pohled na svět nebyl pouze černý.

Abychom mohli svět vidět v barvách, potřebujeme naději. Naděje je podle slovníku chápána jako emoce, která se váže k představě, že vše, co je žádoucí, je i možné, nebo že se události mohou obrátit k lepšímu. Tak je naznačena i blízkost naděje k touze, víře, důvěře a přesvědčení. Setkáváme se s ní na každém kroku. Žijeme v naději, že se nám to či ono povede, podaří uskutečnit. Mluvíme-li o naději, máme na mysli nadějně očekávání. „Naděje je souhrnem vnímaných schopností nacházet cesty k vytyčeným cílům a vnímanou snahou těchto cest použít“ (Snyder, 2000, s. 8). Tato definice byla vnímána jako tzv. pozitivní očekávání dosažení určitého cíle.⁷⁸

To, jakou naději máme, záleží na dvou dimenzích našeho vysvětlovacího stylu: univerzálnosti a trvalosti. Hledat dočasné a konkrétní příčiny neúspěchů je uměním naděje, protože dočasné příčiny omezují bezmoc v čase a ty konkrétní ji omezují na původní situaci. Trvalé příčiny posunují bezmoc daleko do budoucnosti a univerzální ji rozšiřují na všechno naše snažení. Hledat trvalé a univerzální příčiny neštěstí je metoda zoufalství.⁷⁹

S optimismem a nadějí souvisí i pohoda a pozitivní nálada. Je těžké hovořit v případě, že je člověk vystaven situaci, kdy není schopen dostát svých závazků vůči věřitelům o pohodě a dobré náladě, ale jakákoliv snaha o zvládnutí stresu může přinést pozitivní změnu v oné nepříznivé situaci.

Životní pohoda (well-being) je zjednodušeně řečeno jakési obecné přesvědčení, že člověk má svůj život rád a je rád (má radost), když jeho život je dobrý. Subjektivní pohoda se měří řadou nejrůznějších způsobů. Nejjednodušší je se daného člověka zeptat. Křivohlavý uvádí pět tvrzení, která jsou vyhodnocena pomocí klíče. Jedná se např. o tvrzení: Podmínky mého života jsou výtečné. Odpovědí je pak konstatování ve škále 1 – 7: „s výrokem zásadně nesouhlasím“ až „s výrokem rozhodně souhlasím“. Ukázalo se, že navzdory jednoduchosti existuje dost velká shoda (validita) těchto údajů s tím, co je možné zjistit jinými metodami.⁸⁰

Stejně jako potkáváme lidi se skleslou náladou, ustrachované, nešťastné, v depresi, lidi, kteří vidí vše černě, o všem pochybují a neusmějí se, potkáváme také lidi radostné, plné optimismu, kteří kolem sebe vidí řadu kladných věcí a radují se z toho. A přestože

⁷⁷ Srov. SELIGMAN Martin, *Naučený optimismus*. s. 356

⁷⁸ Srov. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pozitivní psychologie*. s. 12 - 18

⁷⁹ Srov. SELIGMAN Martin, *Naučený optimismus*. s. 90

⁸⁰ Srov. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pozitivní psychologie*. s. 78 - 80

to, zda budeme více nebo méně radostní, či neradostní, do značné míry záleží na tom, co jsme dostali od rodičů v genech⁸¹, můžeme se všichni alespoň pokusit o to, dívat se na svět z té kladné, přívětivější, hezčí strany. Optimismus a naděje zvyšují odolnost vůči depresi, když nás postihne něco špatného, zvyšují pracovní výkon, a zlepšují tělesné zdraví. Je důležité si uvědomit, že víra, důvěra, sebedůvěra, naděje a optimismus, toto vše, jsou pozitivní emoce, které se vztahují k budoucnosti.⁸²

3.3 Sociální

Stovky rodin jsou (a budou i nadále) vyřazeny ze smysluplného života, leckdy doživotně. Lidé v exekucích nebývají motivováni k hledání (lepší) práce a zbytečně tak zatěžují sociální systém. Zadlužení, chudoba, společenské stigma a v krajních případech i vyloučení, což lze beze sporu zařadit mezi sociální dopady předluženosti, se přenesou na další generaci.

Termínem *předlužení* je označována mmj. situace dlužníka, který není schopen splácet své finanční závazky, tedy taková forma zadluženosti, kdy člověk není, v dlouhodobější perspektivě, schopen splácet své závazky. Zatímco samotná zadluženost nepředstavuje přímě společenské riziko a je nedílnou součástí moderní společnosti, znamená předlužení významné riziko pro společenské uplatnění dlužníků. Stav předlužení může postihnout kohokoli, kdo má nějaké finanční závazky. Není přitom podstatné, zda zadlužení vzniklo aktivně, tedy čerpáním finančních prostředků např. formou úvěru, nebo pasivně, tj. neplněním, resp. porušením některých povinností (jízdou na černo, dluhy na nájmu, dluhy na zdravotním pojištění apod.). Předlužení může nastat soustavným zvyšováním finančních závazků, kdy je spotřeba vyšší než příjmy, nebo náhlými událostmi, které ovlivní příjmovou stránku rodinného rozpočtu (snížení mzdy, ztráta zaměstnání či jiného příjmu, nemoc). Předlužení se pojí s celou řadou společensky nebezpečných strategií, jako je nárůst závislostí či kriminality, s rozpadem rodin a dalšími neblahými důsledky. Velmi často je problém předlužení spojován s úvěry, popř. lichvou, avšak nejvýznamnější faktor v nárůstu zadluženosti obyvatel v České republice představuje procedura vymáhání dluhů, během které je splatná pohledávka navýšena mnohdy o desítky procent za náklady spojené s vymáháním.

⁸¹ tamtéž

⁸² Srov. SELIGMAN, Martin. *Opravdové štěstí*. s. 106

Řešení tohoto problému vyžaduje komplexní přístup ze strany státní správy a samospráv. Na straně jedné je nezbytná podpora prevence předlužení (vzdělávání, zvyšování tzv. finanční gramotnosti), tuto je však nutné podpořit efektivní regulací a nabídkou možných efektivních řešení bezvýhodné situace pro osoby, které se v předlužení ocitly. Zde, stejně jako jinde platí, jak uvádí Hůlová, že včasná identifikace rizika předlužení zvyšuje šanci na úspěšnou intervenci ve prospěch dlužníka.⁸³

3.3.1 Stigmatizace

Jde o zvláštní případ *sociálního předsudku* (uzavřený postoj k čemukoliv, k vlastní životní situaci, k chování jiné osoby či osob, k události apod., který se utváří jednou a priori danou náboženskou či ideologickou determinantou, nezávisí na okamžité situaci, neopírá se o porozumění. V sociologii se většinou zkoumá předsudek jako negativní postoj vůči určité skupině či skupinám lidí, který má ospravedlnit a posílit jejich diskriminaci, a to na základě jejich skupinového členství a nikoli osobních vlastností. Předsudek je zvláštním druhem stereotypu, je zobecněním, podle něhož určitá kategorie lidí má kvalitu nižší než my sami, přičemž tento názor je brán za daný bez dalšího přezkušování) vůči určitým osobám, jimž jsou pak díky tomu připisovány různé negativní vlastnosti (podle *J. Hohmeiera*, 1975). V širším smyslu, který se většinou používá v sociologii, znamená stigmatizace apriorní negativní hodnocení, vystupující buď jako atribuce (proces, usilující o stanovení příčiny chování jiných lidí a získat poznatky o jejich stálých vlastnostech, o rysech jejich povahy a dispozicích. Proces *a.* probíhá jako součást našeho každodenního života tak, že příčiny chování jiných připisujeme buď jejich vlastnostem, více či méně stálým, nebo situačním, vnějším, externím činitelům), nebo etiketizace čili labelling (= z angl. label = nálepka; jde o ústřední pojem tzv. etiketizační teorie = labelling theory, což je koncepce rozpracovaná v rámci psychologie a sociologie deviantního chování. Jejimi zakladateli jsou *H. P. Becker*, *K. T. Erikson* a *J. I. Kitsus*; v etiketizační teorii se rozlišuje porušení sociální normy, která je objektivním faktem, a deviace, která je výsledkem interpretačních a hodnotících činností. Deviace je funkcí vnímání a hodnocení určitých forem chování společenstvím, jehož se chování týká, a funkcí sociální kontroly. Není tedy prostým porušením normy, ale zhodnocením určitého konkrétního chování jako

⁸³ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. s. 336- 338

deviantního, odchylného, nenormálního nebo asociálního určitou částí veřejnosti. Není objektivní charakteristikou určitých forem chování, ale vlastností, kterou jim přisuzuje veřejnost). To, jak se člověk vyrovnává se stigmatizací narušující jeho identitu, když jsou mu sociálním okolím připisovány určité znaky v souvislosti s určitými událostmi, jichž se účastnil, ukazuje např. *E. Goffman*.⁸⁴

3.3.2 Práce

V důsledku oslabené kognitivní funkce, které je důsledkem dlouhodobého stresu způsobeného nepříznivým stavem vzniklým z důvodu zadluženosti, může docházet k větší chybovosti, člověk místo na práci přemýšlí nad svými problémy spojené s dluhy a další existencí, což v konečné fázi může skončit v lepším případě snížením platu v důsledku vystavených výtek na kvalitu odváděné práce a v krajním případě k propuštění ze zaměstnání. Zde pak záleží na zaměstnavateli, zda je ochoten se „domluvit“ nebo bude trvat na uplatnění skončení pracovního poměru z důvodu opakovaného porušování pracovní kázně. Tento způsob pak sebou navíc nese zátěž v podobě nemožnosti přihlášení se na úřadu práce a s tím spojeným vyplácením podpory v nezaměstnanosti.

Dalším jevem, který dlužníky vystavené exekuci v zaměstnání provází, je, zejména u osob, které pracují v dělnických profesích, neochota přijmout např. lépe placenou práci. Z praxe mám mnohé zkušenosti s tím, že byla zaměstnanci nabídnuta „lepší“ práce, kterou odmítl s tím, že ji nepotřebuje. Na námitku, že má zaměstnanec exekuce, které díky tomu dříve splatí, se mi téměř vždy dostalo odpovědi, že je u to jedno, že to bude klidně splácet do smrti. Jinými slovy, chyběla motivace a souviselo to úzce s postojem k životu. Podobná situace byla v případech, kdy chtěl zaměstnavatel těmto lidem „přidat“. Neměli zájem na tom umořit dluhy, ale zajímalo je, zda by bylo možné jim peníze vyplatit „na ruku“. Obdobné zkušenosti mají i mé kolegyně a kolegové z ranku mzdového účetnictví a personalistky.

⁸⁴ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociologická encyklopedie: Stigmatizace* [online]. 11.12.2017 [cit. 2019-11-23]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Stigmatizace>

3.3.3 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost označuje stav, kdy na trhu práce existují nezaměstnané osoby v důsledku nerovnováhy mezi nabídkou pracovní síly a poptávkou po ní (v obou případech co do velikosti i struktury). Podle obecně přijímané definice ILO (Internacional Labour Organization) to jsou osoby bez placeného zaměstnání či osoby mající placené zaměstnání jen na malý počet hodin, pod stanoveným limitem (podzaměstnanost), které jsou registrovány, (protože uplatňují nárok na podporu v nezaměstnanosti), hledají nové zaměstnání a jsou schopny a ochotny ihned do něho nastoupit. Nezaměstnanost je vázána na existenci trhu práce, a pokud se týče fungování trhu práce a příčin nezaměstnanosti, existuje celá řada teorií lišících se mmj. tím, na jaký typ nezaměstnanosti kladou důraz. V případě lidí s exekucemi se pak vyskytuje tzv. *dobrovolná nezaměstnanost*.⁸⁵

3.3.4 Nezabavitelná částka

S výše uvedenými čl. 2.3.2 a 2.3.3 souvisí úzce tzv. nezabavitelná částka. Platí, že dlužníkovi, který nesplácí dluhy, může exekutor zabavit část mzdy, nemocenské, ošetřovného za péči o nemocného člena rodiny, mateřské, důchodu či podpory v nezaměstnanosti. Chráněny nejsou ani přídavky na děti či rodičovský příspěvek. Z těchto příjmů zůstane dlužníkovi jen nezabavitelná částka. Ta se stanoví na základě životního minima (počítáno je s jeho aktuální výší i s výší po předpokládaném zvýšení životního minima v roce 2020) dlužníka a normativních nákladů na bydlení, které stanovuje stát. Částka se zvyšuje i za každé vyživované dítě a manžela či manželku. Výše minima závisí rovněž na tom, komu dotyčný dluží. Pokud je mezi věřiteli stát nebo dlužník neplatí výživné, musí být v první řadě uspokojeny tzv. přednostní pohledávky. Na živobytí pak dotyčnému zůstane méně než v případě, že dluží například bance nebo nebankovnímu poskytovateli půjček (demonstrativní příklad: 1 dospělý, bezdětný, s příjmem 20.000,- Kč čistého, s přednostní pohledávkou = nezabavitelné minimum 11.072,- Kč; bez přednostní pohledávky je nezabavitelné minimum cca o 4.000,- Kč vyšší).⁸⁶

⁸⁵ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. s. 331

⁸⁶ *Nezabavitelná částka 2020 – co vám exekutor nevezme – Kalkulačka* [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/kalkulacky/nezabavitelne-minimum>

3.3.5 Chudoba

Chudoba je současně sociálním faktem, neboť chudí ve společnosti fakticky existují, i konstruktem a interpretačním schématem, protože společnost určuje, kdo chudý je a kdo není. Protože se jedná o sociální fakt, je pro chudé jejich chudoba obtížným stavem fyzické, psychické i sociální deprivace, přičemž koncept deprivace, se kterým operuje většina definic chudoby, spojuje její důsledky s jejím prožitkem. Deprivace je také tím, co chudobu odlišuje od nerovnosti. Jde o nenaplnění základních (zde hovoříme o tzv. absolutní chudobě) nebo ve společnosti standardních (tzv. relativní chudoba) potřeb spojených s omezením životních šancí nejen pro samotné chudé, ale i pro jejich děti. Chudoba je ve společnosti situována v sociálním (tato ohrožuje více osoby nezaměstnané nebo bez kvalifikace a jejich rodiny apod.) a většinou také fyzickém prostoru (čtvrtě bohatých a chudých, ghetta a vyloučené lokality). Konstruktem je chudoba proto, že společnost sama určuje, co za chudobu považuje, a tím vymezuje hranice chudoby dělící její členy na chudé (mající oprávnění k pobírání sociálních dávek) a nechudé. A stejně jako určuje rozsah zaopatření, jehož se osobám či rodinám označeným za chudé může ze strany společnosti dostat ve formě peněžním nebo naturálních sociálních dávek či sociálních služeb, určuje rovněž kritéria, která je k čerpání opravňují.⁸⁷

Extrémní chudoba může vést až k *sociálnímu vyloučení* (exkluzi), kterou lze chápat jako proces nebo stav ekonomického, sociálního a kulturního vyloučení či vytlačení osob nebo sociálních skupin z převažující, tedy majoritní společnosti. Sociální vyloučení je společenským procesem, při kterém dochází k vyloučení ze společnosti v rovině omezení přístupu jedince nebo sociální skupiny k možnostem a zdrojům (např. důsledkem nezaměstnanosti nebo také předluženosti nedosahují běžného ekonomického životního standardu) a institucím běžně dostupným členům společnosti (nař. Systém vzdělávací, či zdravotní).⁸⁸

I vyloučení má své dílčí oblasti, a to ekonomické, spojené hlavně s chudobou, marginalizací a neparticipací na trhu práce včetně ztráty bydlení, pak také prostorové vyloučení, které vede k samovolnému nebo záměrnému vzniku vyloučených lokalit, dále pak politické nebo kulturní vyloučení. Sociální vyloučení se může v extrémní

⁸⁷ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. s. 334

⁸⁸ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. s. 232

podobě projevovat jako omezení práv, perzekuce, vykázání do vymezeného prostoru, tzv. ghett, ale i jako vyhnanství nebo fyzická likvidace jedince či skupiny.⁸⁹

3.3.6 Sociální pomoc

V České republice, stejně jako jinde ve světě, existuje právo na přiměřenou životní úroveň a na důstojné životní minimum. Zahrnuje zejména právo na dávky, které mohou ono důstojné životní minimum zabezpečit. Dále tato práva zahrnují právo na sociální pomoc. Realizace práva na důstojné životní minimum vedla k zárukám minimálních a minimálních zaručených mezd (mzda je stanovena v minimální výši dle kvalifikace zaměstnance; nemůže tedy dojít k tomu, že bude zaměstnanec s kvalifikací brát minimální mzdu, jako by žádnou kvalifikaci neměl) a k vybudování záchranné sociální sítě. Za rozhodující sektory minimální sociální rovnováhy se považují výděleční činnost, tedy zaměstnanost, rovnováha rodinných příjmů a výdajů zejména u nízkopříjmových rodin, a to včetně solidarity ve prospěch dětí a sociální dávky (sociální minimum) či dávky hmotné nouze jako nástroj proti bídě.⁹⁰

Dávky státní sociální podpory se poskytují dle § 2 zákona č. 117/1995 Sb. a § 47e zákona č. 359/1999 Sb. jako 1) *dávky testované* tj. poskytované v závislosti na výši příjmu, kam patří přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a porodné; 2) dávky netestované (ostatní dávky), a to rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče a pohřebné.⁹¹

Nárok na výplatu dávek zaniká změnou situací u žadatele, která je podmínkou nároku pro dávku. Veškeré změny je žadatel o dávku povinen příslušnému orgánu nahlásit písemně, a to nejdéle do 8 dnů ode dne, kdy ke změně došlo. Dále nárok na výplatu dávek zaniká uplynutím 3 měsíců ode dne, za který dávka náleží. U dávek jednorázových zaniká nárok uplynutím 1 roku ode dne, za který dávka náleží.⁹²

⁸⁹ tamtéž

⁹⁰ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. s. 160

⁹¹ *Sociální dávky - Druhy dávek SSP* [online]. 14.11.2015 [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.vyplata.cz/statnisocialnipodpora/druhy-davek-ssp.php>

⁹² *Zánik nároku na výplatu dávek* [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.vyplata.cz/statnisocialnipodpora/zaniknaroku.php>

3.3.6.1 Příspěvek na bydlení

Příspěvek na bydlení je dávka pomoci v hmotné nouzi, která společně s vlastními příjmy osoby a poskytnutým příspěvkem na bydlení ze systému státní sociální podpory pomáhá uhradit odůvodněné náklady na bydlení. Výše doplatku na bydlení je stanovena tak, aby po zaplacení nákladů na bydlení (tj. nájmu, služeb s bydlením spojených a nákladů za energie) zůstala osobě či rodině částka živobytí. Celkové uznatelné odůvodněné náklady na bydlení jsou max. ve výši v místě obvyklé (u ubytoven a jiného než obytného prostoru max. ve výši 80 % nájemních normativních nákladů na bydlení ze systému státní sociální podpory; u vlastníků staveb individuální či rodinné rekreace max. ve výši 90 % vlastnických normativních nákladů na bydlení ze systému státní sociální podpory). Tuto výši v příslušné obci zjišťuje příslušná krajská pobočka Úřadu práce ČR.

Doplatek na bydlení je možné poskytnout osobám užívajícím zkolaudovaný byt nebo jeho část, pobytovou sociální službu, ubytovnu, jiný než obytný prostor nebo vlastníkůům užívajícím stavbu pro individuální či rodinnou rekreaci. Krajská pobočka Úřadu práce ČR kontroluje, zda pobytová sociální služba je registrovaná podle zákona o sociálních službách, zda ubytovna má schválený provozní řád krajskou hygienickou stanicí, zda jiný než obytný prostor a stavba pro individuální či rodinnou rekreaci splňují technické standardy kvality bydlení, které na žádost krajské pobočky Úřadu práce ČR schvaluje stavební úřad.

U osob užívajících část bytu, ubytovnu nebo jiný než obytný prostor se hodnotí, zda jsou případem hodného zvláštního zřetele, což znamená, zda má osoba v obci středisko zájmu (např. tam má práci, nebo jí tam ve spolupráci s Úřadem práce ČR shání, má tam rodinu, děti tam chodí do školy) a že pro osobu není v obci dostupný přiměřený byt. Posuzuje se příjmová, sociální a majetková situace osoby a osob společně posuzovaných. Dále se posuzuje, zda si osoba (společně posuzované osoby) nemůže příjem zvýšit vlastním přičiněním. Zvýšením příjmu vlastním přičiněním se rozumí zvýšení příjmu řádným uplatněním nároků a pohledávek (např. výživné, nároky na jiné dávky), prodejem nebo jiným využitím majetku a vlastní prací (např. výdělečná činnost, výkon veřejné služby, aktivní součinnost v rámci evidence uchazečů o zaměstnání).

Nárok na doplatek na bydlení má vlastník bytu, stavby pro individuální či rodinnou rekreaci, jiného než obytného prostoru nebo jiná osoba, která užívá byt, pobytovou sociální službu, ubytovnu nebo jiný než obytný prostor na základě smlouvy, rozhodnutí,

nebo jiného právního titulu. Právní titul k užívání bydlení musí být písemný, přičemž předložení čestného prohlášení nestačí.

Podmínkou nároku na doplatek na bydlení je získání nároku na příspěvek na živobytí. Doplatek na bydlení lze přiznat (s přihlédnutím k celkovým sociálním a majetkovým poměrům) i osobě, které příspěvek na živobytí nebyl přiznán, protože její příjem/příjem společně posuzovaných osob přesáhl částku živobytí osoby/společně posuzovaných osob, ale nepřesáhl 1,3 násobek této částky. Nárok a výše doplatku na bydlení se stanoví tak, že se od částky odůvodněných nákladů na bydlení, které se snižují o příspěvek na bydlení náležející za předchozí kalendářní měsíc, odečte částka, o kterou příjem navýšený o vyplacený příspěvek na živobytí převyšuje částku živobytí osoby/společně posuzovaných osob.

Nárok na doplatek na bydlení nevznikne osobám, kterým vzniklo vlastnické právo nebo právo na užívání bytu (jiného než obytného prostoru, ubytovny) po datu, kdy bylo v lokalitě, kam má být doplatek na bydlení poskytnut, vyhlášeno pověřeným obecním úřadem opatření obecné povahy.⁹³

Příspěvek na bydlení lze vyplácet nejdéle po dobu 84 kalendářních měsíců v období 10 kalendářních let. Sčítají se všechny doby pobírání příspěvku na bydlení v posledních 10 letech před kalendářním měsícem, na který oprávněná osoba žádá o tento příspěvek, a to i při změně bytu u téže oprávněné osoby. Nejvýše přípustná doba pobírání příspěvku na bydlení 84 kalendářních měsíců podle odstavce 1 neplatí, jde-li o byt, který užívá osoba, které byl poskytnut příspěvek na úpravu tohoto bytu podle zákona upravujícího poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, dále dle zvláštního určení podle občanského zákoníku, pokud je užíván osobou, jejíž zdravotní stav zvláštní úpravu vyžaduje, nebo kde rodinu tvoří výlučně osoby starší 70 let.⁹⁴

3.3.6.2 Rodičovský příspěvek

Celková výše rodičovského příspěvku se zvýšila od 1. 1. 2020 z 220 000,- Kč na 300 000,- Kč, pro vícerčata na 450 000,- Kč. Navýšení platí pro rodiče, kteří čerpají aktivně rodičovský příspěvek na dítě mladší 4 let k 1. 1. 2020 a pro rodiče, kteří začnou čerpat rodičovský příspěvek kdykoli od 1. 1. 2020.

⁹³ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Doplatek na bydlení* [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/doplatek-na-bydleni>

⁹⁴ Podmínky nároku na příspěvek na bydlení [online]. 17.5.2012 [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.vyplata.cz/statnisocialnipodpora/podminkynarokunaprispeveknabydleni.php>

Měsíční limit čerpání rodičovské pro rodiny, které nedoložily příjem, se zvýší. Rodiny, které nedoložily příjem, budou mít od nového roku nárok na vyšší měsíční čerpání. Maximální hranice čerpání je 10 000,- Kč.

Měsíční limit pro umístění dětí do 2 let v předškolní péči se zvýší od 1. 1. 2020 na 92 hodin. Máte-li dítě do 2 let, můžete ho umístit do jeslí/ dětské skupiny na 92 hodin měsíčně a nepřijdete o rodičovský příspěvek. Docházka dítěte staršího než dva roky se nesleduje.

Při úmrtí jednoho nebo více dětí z vícerčat budou mít rodiče větší zastání, protože nově bude mít ministryně práce a sociálních věcí pravomoc rozhodnout o nepřepočítání výše rodičovského příspěvku při úmrtí jednoho nebo více dětí z vícerčat. Bude tak existovat možnost individuálně reagovat na citlivou situaci rodin a lépe jim pomoci.

Ke změně nedošlo u věku dítěte, po který lze příspěvek čerpat, a to jsou 4 roky, dále platí, že nárok na příspěvek zaniká, pokud byly dítěti 4 roky, nebo v případě, že rodič vyčerpal celkovou částku 300 000,- Kč. Výši rodičovské si určí každý rodič sám dle svých potřeb. Odvíjí se ale od předchozích příjmů, tedy denního vyměřovacího základu. Pokud rodič z nějakého důvodu nedoloží předchozí příjmy (platí zejména u studentů, OSVČ, nezaměstnaných, apod.), je od nového roku maximální hranice čerpání stanovena na 10 000,- Kč, u vícerčat na 15 000,- Kč. V opačném případě je maximální hranice srovnatelná s peněžitou pomocí v mateřství. Platí i možnost výši rodičovského příspěvku flexibilně měnit (každé 3 měsíce je možné požádat na úřadu práce o změnu výše měsíční částky rodičovského příspěvku. Částka nesmí být samozřejmě vyšší než maximální měsíční částka, kterou lze čerpat). Dále platí možnost během pobírání rodičovského příspěvku pracovat, pobírání rodičovského příspěvku nevylučuje návrat do práce.⁹⁵

3.3.6.3 Příspěvek na živobytí

Jedná se o dávku nárokovou, pokud jsou tedy splněny podmínky nároku na tuto dávku, je, na základě podaného písemného či elektronického podání, žádost přiznána. Příspěvek na živobytí je určen na úhradu potřeb osoby (společně posuzovaných osob) na úrovni zabezpečující její základní životní podmínky. Jedná se především o zabezpečení stravy, ošacení, obuvi, základních hygienických potřeb apod., tedy těch

⁹⁵ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Rodičovský příspěvek* [online]. 17.12.2019 [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/rodicovsky-prispevek>

s velmi nízkými příjmy. Posuzuje se příjmová, sociální a majetková situace osoby a osob společně posuzovaných. Dále se posuzuje, zda si osoba (společně posuzované osoby) nemůže příjem zvýšit vlastním přičiněním. Zvýšením příjmu vlastním přičiněním se rozumí zvýšení příjmu řádným uplatněním nároků a pohledávek (např. výživné, nároky na jiné dávky), prodejem nebo jiným využitím majetku a vlastní prací (např. výdělečná činnost, výkon veřejné služby, aktivní součinnost v rámci evidence uchazečů o zaměstnání).

Nárok na příspěvek na živobytí má osoba, která je uznána za osobu v hmotné nouzi. Nárok a výše příspěvku na živobytí se stanoví jako rozdíl mezi živobytím osoby (společně posuzovaných osob) a jejím příjmem, od kterého se odečtou tzv. přiměřené náklady na bydlení.

Přiměřené náklady na bydlení jsou odůvodněné náklady na bydlení, maximálně však do výše 30 % (v Praze 35 %), příjmu osoby (společně posuzovaných osob).

Částka živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně, a to na základě hodnocení její snahy a možností. Pro stanovení živobytí okruhu společně posuzovaných osob se jednotlivé částky živobytí osob sčítají. Částka živobytí se odvíjí od částek existenčního a životního minima.

Částka živobytí osoby se zvyšuje, pokud zdravotní stav osoby vyžaduje podle doporučení příslušného odborného lékaře zvýšené náklady na dietní stravování. K tomu je nutné doložit potvrzený tiskopis.

Částka živobytí je ve výši existenčního minima u osoby, která dluží na výživném pro nezletilé dítě částku vyšší než trojnásobek stanovené měsíční splátky, u osoby, které je poskytována zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení po celý kalendářní měsíc, u osoby, která pobírá příspěvek na živobytí déle než 6 měsíců a nevykonává určitou aktivitu (např. veřejnou službu, výdělečnou činnost), u osoby, která je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání a v posledních 6 kalendářních měsících před podáním žádosti jí byl skončen základní pracovně-právní vztah z důvodu porušení povinnosti vyplývající z právních předpisů vztahujících se k jí vykonávané práci zvláště hrubým způsobem nebo s ní byl skončen jiný pracovní poměr z obdobného důvodu.

U nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby invalidní ve třetím stupni a u osoby starší 68 let je částka živobytí ve výši životního minima.

Žádost lze podat v písemné podobě na formuláři na příslušném pracovišti Úřadu práce ČR, elektronicky s kvalifikovaným elektronickým podpisem nebo prostřednictvím datové schránky.⁹⁶

3.3.6.4 *Mimořádná okamžitá pomoc*

Mimořádná okamžitá pomoc je dávkou jednorázovou, až na výjimku a nenárokovou, na kterou vzniká nárok v okamžiku, kdy je osoba příslušným pracovištěm Úřadu práce ČR uznána za osobu v hmotné nouzi, protože se dostala do některé z šesti sociálních situací uvedených v zákoně. V odůvodněných případech lze dávku poskytnout opakovaně.

Mimořádná okamžitá pomoc náleží v kalendářním měsíci, ve kterém byla uplatněna písemná žádost a zároveň nastala situace, pro kterou je pomoc žádána. Písemná žádost se podává na kontaktním pracovišti v rámci krajské pobočky Úřadu práce ČR, kde je žadatel hlášen k trvalému pobytu. Pokud však k situaci, která vyžaduje poskytnutí mimořádné okamžité pomoci, došlo mimo správní obvod krajské pobočky Úřadu práce ČR, v němž je žadatel hlášen k trvalému pobytu, může být uplatněna písemná žádost i mimo tento správní obvod, tzn. na kontaktním pracovišti v rámci krajské pobočky Úřadu práce ČR, v jejímž správním obvodu k situaci došlo.

Mimořádná okamžitá pomoc se vždy váže ke konkrétní situaci spojené s výdajem, na který osoba (u některých situací společně posuzované osoby) nemá dostatek prostředků. Výdaj musí být v žádosti specifikován. Mimořádná okamžitá pomoc se neposkytuje paušálně všem, kteří o ni požádají. Dávka se poskytuje na základě celkového zhodnocení individuální a příjmové, sociální a majetkové situace žadatele (u některých situací společně posuzované osoby) a odůvodněnosti konkrétního výdaje. Mimořádnou okamžitou pomoc lze přiznat i osobě (společně posuzovaným osobám), která nemá nárok na opakující se dávky (tj. příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení).

Mimořádná okamžitá pomoc by se neměla poskytovat již na uhrazený náklad, protože osoba již prostředky k úhradě nákladu nepotřebuje. Zcela výjimečně lze mimořádnou okamžitou pomoc poskytnout i v situacích, kdy osoba musela (byla nucena) již určitý náklad uhradit před podáním žádosti či před jejím vyhodnocením. Mimořádná okamžitá pomoc se také neposkytuje na účel, ke kterému už byla v daném měsíci poskytnuta jiná sociální dávka (např. dávka na bydlení). Mimořádná okamžitá

⁹⁶ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Příspěvek na živobytí* [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/prispevek-na-zivobyti>

pomoc se neposkytuje na léky, na zdravotnické zákroky, na kompenzační pomůcky a jejich opravu nebo úhradu náhradních dílů.

Příjemce mimořádné okamžité pomoci může být vyzván, aby prokázal využití této dávky na účel, na který mu byla poskytnuta. Příjemci mimořádné okamžité pomoci může vzniknout přeplatek na dávce právě v případě, nevyužije-li mimořádnou okamžitou pomoc k účelu, na který byla určena, popř. využije-li pouze její část.

Zákon uvádí šest situací, v nichž lze mimořádnou okamžitou pomoc poskytnout, tedy kdy vzniká nárok na vyplacení mimořádné okamžité finanční pomoci.

1. Osoba neplní podmínky hmotné nouze pro opakující se dávky (tj. příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení), ale kvůli nedostatku finančních prostředků jí hrozí vážná újma na zdraví. Dávku lze poskytnout pouze v částce, která doplní příjem osoby do existenčního minima (tj. do částky 2 200,- Kč), v případě nezaopatřeného dítěte do jeho životního minima (tj. u dětí do 6 let 1 740,- Kč, u dětí od 6 do 15 let 2 140,- Kč, u dětí od 15 do 26 let 2 450,- Kč). V této situaci uplatňuje písemnou žádost pouze jednotlivec (za nezletilé dítě jeho zákonný zástupce).

2. Mimořádná okamžitá pomoc může být poskytnuta osobě (osobám společně posuzovaným), kterou postihne vážná mimořádná událost a celkové sociální a majetkové poměry této osoby (osob společně posuzovaných) jí neumožňují překonat událost vlastními silami. Takovou událostí je např. živelní pohroma (povodeň, vichřice a vyšší stupně větrné pohromy, zemětřesení apod.), požár nebo jiná destruktivní událost, ekologická nebo průmyslová havárie. Smyslem této mimořádné okamžité pomoci je zabezpečit osobu na přechodnou dobu, zaopatřit její základní životní potřeby a zajistit první pomoc k odstranění důsledků katastrofy do doby, než bude možné poskytnout pomoc z jiných zdrojů (např. z pojišťovny, od obce v rámci její samostatné působnosti). Jde např. o úhradu oblečení, bylo-li v rámci živelní pohromy zničeno, nebo na úhradu dezinfekčních prostředků či jiných chemických prostředků k odstranění prvotních škod apod. Maximální výše dávky může činit 15násobek částky životního minima jednotlivce, tj. až do výše 51 150,- Kč.

3. Mimořádná okamžitá pomoc může být poskytnuta osobě, která nemá vzhledem k příjmům a celkovým sociálním a majetkovým poměrům dostatečné prostředky k úhradě nezbytného jednorázového výdaje, spojeného zejména se zaplacením správního poplatku při prokázání ztráty osobních dokladů, při vydání duplikátu rodného listu nebo dokladů potřebných k přijetí do zaměstnání, s úhradou jízdného v případě ztráty peněžních prostředků, a v případě nezbytné potřeby s úhradou noclehu. Jde např. o

možnost uhradit správní poplatek v situaci, kdy osoba musí vyměnit své osobní doklady za nové, nebo o možnost uhrazení poplatku za vstupní lékařskou prohlídku při nástupu do zaměstnání (za předpokladu, že je prokázáno, že ji zaměstnavatel neuhrazuje). Může se jednat i o situaci, kdy je osoba okradena o svůj jediný příjem v daném měsíci, přičemž tuto skutečnost prokáže a nezůstanou jí žádné finanční prostředky např. na úhradu nákladů spojených s bydlením. Tuto mimořádnou okamžitou pomoc je možné poskytnout i osobám bezpřístřeší např. v zimním období na úhradu noclehu. V odůvodněných případech lze tuto dávku přiznat i na úhradu kauce (jistoty), pokud osoba přechází z nepřiměřeného bydlení do bydlení přiměřeného, u kterého si buďto vlastními příjmy nebo s podporou opakujících se dávek na bydlení dokáže hradit celkové náklady na bydlení. V této situaci uplatňuje písemnou žádost pouze jednatel (za nezletilé dítě jeho zákonný zástupce). Výše dávky se stanoví s ohledem na konkrétní potřebný a odůvodněný výdaj.

4. Mimořádná okamžitá pomoc může být poskytnuta osobě (osobám společně posuzovaným), která nemá vzhledem k příjmům a celkovým sociálním a majetkovým poměrům dostatečné prostředky na úhradu nákladů spojených s pořízením nebo opravou nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby.

Jde o situace, kdy se v domácnosti porouchá nebo schází předmět, který je nezbytný pro zajištění základních životních potřeb (např. lednička, pračka, postel) a není tak nadále únosné v domácnosti fungovat bez konkrétního předmětu. V této situaci se také hodnotí, zda původní předmět nelze opravit, zda nový předmět není příliš nákladný (dávka se poskytuje na nejlevnější předmět), zda je nepostradatelný a jeho pořízením nedojde ke zhodnocení majetku třetí osoby (bude i nadále majetkem žadatele a nehrozí, že zůstane jinému jedinci). Při hodnocení nároku na tuto dávku se posuzuje každá žádost individuálně s přihlédnutím ke specifikům jednotlivých osob a potřebám rodiny. Dále se zkoumá při hodnocení nároku na tuto dávku, zda nelze požadovaný předmět zajistit jiným způsobem (např. prostřednictvím charity, neziskových organizací).

Výše dávky se stanoví až do výše konkrétního nákladu, ale součet poskytnutých dávek nesmí překročit v kalendářním roce 10 násobek částky životního minima jednotlivce, tj. 34 100,- Kč.

5. Mimořádná okamžitá pomoc může být poskytnuta osobě (osobám společně posuzovaným), která nemá vzhledem k příjmům a celkovým sociálním a majetkovým poměrům dostatečné prostředky k uhrazení odůvodněných nákladů vzniklých v souvislosti se vzděláním nebo se zájmovou činností nezaopatřených dětí a na zajištění

nezbytných činností souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí. Jde např. o situace, kdy rodina nemá dostatečné prostředky na úhradu školních pomůcek, nákladů spojených s účastí dítěte na škole v přírodě, při sportovní činnosti, kroužcích. Při nároku na tuto dávku se hodnotí, zda je účast dítěte v zájmových kroužcích nebo na výjezdních zájmových akcích nezbytná a zda není zvolena zájmová činnost příliš nedůvodně finančně náročná či zda neexistuje obdobná zájmová činnost méně finančně náročná. V těchto případech se také hodnotí, zda škola či výchovné středisko nemá vyčleněny fondy pro úhradu, třeba i částečnou, takového kurzu nebo činnosti, či zda existuje možnost úhrady např. z preventivních fondů zdravotních nebo jiných pojišťoven, fondu kulturních a sociálních služeb zaměstnavatele rodičů, nebo fondů od městských úřadů či z neziskového sektoru.

Výše dávky se stanoví až do výše konkrétního nákladu, ale součet poskytnutých dávek nesmí překročit v kalendářním roce 10 násobek částky životního minima jednotlivce, tj. 34 100,- Kč.

6. Mimořádná okamžitá pomoc může být poskytnuta osobě, která nemůže v daném čase, s ohledem na neuspokojivé sociální zázemí a nedostatek finančních prostředků, úspěšně řešit svoji situaci a je ohrožena sociálním vyloučením.

Sociální vyloučení může hrozit zejména osobě, která je propuštěna z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody, nebo je po ukončení léčby chorobných závislostí propuštěna ze zdravotnického zařízení, psychiatrické léčebny nebo léčebného zařízení pro chorobné závislosti, dále pak která je propuštěna ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti, respektive v 19 letech nebo nemá uspokojivě naplněny životně důležité potřeby vzhledem k tomu, že je osobou bez přístřeší, nebo je osobou, jejíž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby.

V tomto případě lze poskytnout dávku až do výše 1 000,- Kč. Součet dávek poskytnutých v kalendářním roce nesmí přesáhnout 4násobek částky životního minima jednotlivce, tj. 13 640,- Kč. Tuto dávku je možné přiznat s ohledem na konkrétní situaci osoby opakovaně i v jednom měsíci.⁹⁷

⁹⁷ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Mimořádná okamžitá pomoc* [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/mimoradna-okamzita-pomoc>

3.3.6.5 Sociální opora

O sociální opoře hovoříme nejčastěji tam, kde jde o pomocný a podpůrný vztah lidí, kteří jsou danému člověku v tísní nejbližší.⁹⁸ Také bychom jí mohli popsat jako pojem, který v nejširším smyslu vyjadřuje pomáhání druhých lidí člověku, který se nachází v zátěžové či stresové situaci. Souvisí přitom s jeho prožíváním existence a blízkosti jiných osob, které vůči němu zaujímají emocionálně blízký vztah.⁹⁹

Rozlišujeme sociální oporu instrumentální (poskytnutí pomoci prostřednictvím konkrétních nástrojů jakými jsou např. finanční nebo materiální obnos), informační (tj. poskytování důležitých poznatků, které mohou člověku v tísní usnadnit orientaci či stanovit priority úkolů a jejich řešení), evaluační (tato opora se týká hodnocení, které pomáhá člověku v tísní k získávání úcty, kladného sebevědomí a větší důvěry ve své schopnosti) a emocionální sociální opora, která spočívá v poskytování citové podpory např. sdělováním blízkosti, soucitu, náklonosti, starostlivosti apod.¹⁰⁰

Vliv sociální opory lze chápat ve dvojím pohledu (Bakal, 1992), a to jako obecný jev, s nímž se setkáváme všude v životě, či jako specifický jev, spojený se zcela určitým druhem životních situací. Obecným vlivem sociální opory se přitom rozumí kladné působení existence dobrých vzájemných mezilidských vztahů v sociální síti daného člověka na jeho psychický i fyzický stav v běžném životě.¹⁰¹

V současné době patří sociální opora k nejvýznamnějším moderátorům stresu a tím také k nejdůležitějším faktorům, které mohou mít vliv na celkový zdravotní stav člověka i na průběh každého onemocnění. Sociální opora je schopna signifikantně tlumit dopad stresových podnětů na psychiku člověka a může vykazovat tzv. *nárazníkový efekt* (buffering effect).¹⁰² V pozadí tohoto obrazně vyjádřeného konstruktu je představa pomoci druhých lidí člověku v nouzi, kde úkolem těchto přátel je pomoci tlumit negativně doléhající působení stresového faktoru (stresoru).¹⁰³

3.4 Shrnutí

Zatímco mít dluhy je v dnešní době naprosto běžné, je doslova nedílnou součástí společnosti a zadluženost nepředstavuje přímé společenské riziko, je oproti tomu

⁹⁸ Srov. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. s. 95

⁹⁹ Srov. MLČÁK, Zdeněk. *Psychologie zdraví a nemoci*. s. 46 - 47

¹⁰⁰ tamtéž

¹⁰¹ Srov. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. s. 104

¹⁰² Srov. MLČÁK, Zdeněk. *Psychologie zdraví a nemoci*. s. 47

¹⁰³ Srov. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. s. 105

předluženost výrazným rizikem. Tím rizikem je jednak společenské uplatnění dlužníků, ale také zatížení sociálního systému. Pojí se s celou řadou společensky nežádoucích jevů, kterými jsou různé závislosti, zvýšená kriminalita a rovněž negativní dopady ovlivňující fungování jedinců a celých rodin. Řešení uvedeného problému se neobejde od podpory státu, státní správy. Nejde přitom pouze o podporu hmotnou, ale také pomoc odbornou, která bude zahrnovat jak pomoc specifickou, tedy pomoc s vyřešením závazků, tak např. vzdělávání, např. v oblasti finanční gramotnosti.

ZÁVĚR

Při zpracování diplomové práce jsem postupovala tak, že jsem práci rozdělila na dvě části. První část jsem věnovala základním informacím, které představují ekonomickou situaci v České republice, hodnocení příjmů domácností tak, jak je vidí dle empirických výzkumů sami občané. Pro lepší demonstraci uvedených dat, jsem k jednotlivým částem přiložila grafy. Jejich umístění v textu má své opodstatnění, a to takové, že názorně ukazují stav věcí a není třeba je vyhledávat na konci práce. Vycházela jsem přitom z průzkumů neziskového ústavu STEM a z dat uveřejněných Českým statistickým úřadem V kontextu s výše uvedenými informacemi o stavu ekonomiky jsem se dále zaměřila na část, která je přímo věnována půjčkám obecně, dluhům a předluženosti českých domácností. Zde jsem vycházela ze zdrojů, jakými jsou například oficiální internetové stránky bank, ale také stránky neziskové organizace Člověk v tísni, která se předlužeností intenzivně zabývá.

Druhou část jsem věnovala dopadům předluženosti na jednotlivce a rodiny. Jedná se o dopady etické, které v sobě nesou otázky a odpovědi týkající se odpovědnosti, dobrovolnosti, spravedlnosti a lidské důstojnosti, protože přestože odpovědnost a dobrovolnost má vést činům a rozhodnutím, za které musí být každý odpovědný, nesmí při vymáhání práva po spravedlnosti, kterou např. vymáhání závazků beze sporu je, dojít k porušení lidské důstojnosti. Dále pak k dopadům z oblasti psychologie a sociálním dopadům. Do psychologické oblasti patří zejména biopsychosociální faktory ohrožující zdraví, jako je stres a všechny jeho projevy, oslabení kognitivních funkcí v důsledku dlouhodobého stresu, úzkost, apatie, nebo naopak vztek a agrese. Agrese je vůbec tím nejčastější reakcí na stresovou událost. Člověk, který neví kudy kam, nemá představu o tom, co bude dělat, co s ním bude, co bude s jeho rodinou, se uchyluje k projevům agrese jak instrumentální, tedy naučené, kdy se agrese přenáší podle principu zobecnění na podobné terče vykazující fyzickou či sémantickou podobnost, tak k té „vzteklé“ agresi, která se přenáší na tzv. „obětního beránka“, kterým může být kdokoli, kdo přijde takovému agresorovi „do rány“. Agrese může projevovat také jako destruktivní činy, tedy vandalismus, kdy dochází ze strany agresora k ničení majetku a k ubližování nevinným obětem.

Nejde však jen o to, ukazovat to, co zdraví nejen dlužníků oslabuje, ale také to, co ho posiluje. Tím jsou bezesporu dovednosti týkající se zvládnání stresu, péče o duševní hygienu, optimismus a naděje. Naděje, která se váže k představě, že vše, co je žádoucí,

je i možné, nebo že se události mohou obrátit k lepšímu. Naději potřebujeme, abychom mohli svět vidět v barvách. Naděje má blízko k touze, víře, důvěře a přesvědčení. Setkáváme se s ní na každém kroku. Optimismus a naděje zvyšují odolnost vůči depresi, když nás postihne něco špatného, zvyšují pracovní výkon, a zlepšují tělesné zdraví. Je důležité si uvědomit, že víra, důvěra, sebedůvěra, naděje a optimismus, jsou všechno pozitivní emoce, které se vztahují k budoucnosti.

Poslední část jsem věnovala dopadům sociálním. A přestože jsem se jim věnovala až naposledy, sociální dopady jsou mnohdy velice tvrdé a jednotlivcům či rodinám mohou od základu změnit život. Sociální riziko představuje jednak společenské uplatnění dlužníků, ale také zatížení sociálního systému a v neposlední řadě se pojí i s celou řadou společensky nežádoucích jevů. Sociální dopady zahrnují takové pojmy jako je stigmatizace, zvláštní případ sociálního předsudku, jakéhosi „škatulkování“, uzavřeného postoje k čemukoliv, k vlastní životní situaci, k chování jiné osoby či osob, k události apod. Dále pojmy práce, nezaměstnanost a chudoba, která je ve společnosti situována nejen v sociálním prostoru, kdy ohrožuje více osoby nezaměstnané nebo bez kvalifikace a jejich rodiny apod., ale většinou také v prostoru fyzickém, čímž jsou myšleny např. čtvrtě bohatých a chudých, ghetta a vyloučené lokality. Pokud jsem zmínila faktory, které posilují zdraví, musím zmínit i sociální pomoc.

V těchto částech jsem se opírala zejména o odbornou literaturu týkající se daného problému.

Cílem mé práce bylo ukázat předluženost jednotlivců a rodin v České republice v kontextu ekonomické situace a poukázat na dopady, které sebou předluženost nese. Jsem si vědoma toho, že se jedná o téma rozsáhlé, a že je mnoho oblastí, které zmíněny nebyly, přesto si myslím, že se mi cíl práce podařilo naplnit.

Seznam literatury a internetové zdroje

Literární zdroje

ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Zvon, České katolické nakladatelství, Praha 1994; 1. Vydání; 292 stran, ISBN 80-7113-111-3

ATKINSON, Rita. L. a kol. *Psychologie*. Portál. Praha 2003, 2. Vydání; 751 stran. ISBN 80-7178-640-3

JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Triton, Praha 2003. 209 stran. ISBN 80-7254-329-6

JIŘINCOVÁ, Božena; Václav Holeček, Jana Miňhová a kol. *Vybrané kapitoly z psychologie zdraví*. Fakulta pedagogická, Plzeň 1996. 102 stran. ISBN 80-7082-308-9

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pozitivní psychologie*. Portál, Praha 2015, 3. Vydání; 200 stran. ISBN 973-80-262-0978-2

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Portál, Praha 2001, 1. Vydání; 280 stran. ISBN 80-7178-551-2

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Portál, Praha 2013, 1. Vydání; 576 stran. ISBN 978-80-262-0366-7

MLČÁK, Zdeněk. *Psychologie zdraví a nemoci*. Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava 2005, 1. Vydání; 85 stran. ISBN 80-7368-035-1

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Academi, Praha 2009, 2. Vydání; 498 stran. ISBN 978-80-200-1676-9

SELIGMAN, Martin E. P. *Naučený optimismus*. Dobrovský, Praha 2013, 1. Vydání; 509 stran. ISBN 978-80-7306-534-8

SELIGMAN, Martin. *Opravdové štěstí*. Ikar, Praha 2015, 2. Vydání; 392 stran. ISBN 978-80-249-2944-6

SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*. Svoboda, Praha 1995, 92 stran. ISBN 80-205-0484-2

Elektronické zdroje

Ekonomická situace v ČR se podle veřejnosti podstatně zlepšila a je nejlepší od počátku 90. let [online]. 15.3.2018 [cit. 2019-11-23]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/ekonomicka-situace-v-cr-se-podle-verejnosti-podstatne-zlepsila-a-je-nejlepsi-od-pocatku-90-let/>

Exekuce kosi i seniory, zkrácený důchod má už přes 90 tisíc Čechů [online]. 10.5.2019 [cit. 2019-12-8]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/ekonomika/clanek/exekuce-kosi-i-seniory-zkraceny-duchod-ma-uz-pres-90-tisic-cechu-40282678>

Hodnocení příjmů vlastní domácnosti je výrazně lepší než v minulosti [online]. 16.3.2018 [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/hodnoceni-prijmu-vlastni-domacnosti-je-vyrazne-lepsi-nez-v-minulosti/>

KABÁTOVÁ, Michaela. *SPOČÍTAT ÚROK? DO LAVIC PATŘÍ I DOSPĚLÍ* [online]. 26.4.2018 [cit. 2019-12-08]. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/spocitat-urok-do-lavic-patri-i-dospeli-5025gp>

KOMERČNÍ BANKA. *VŠEOBECNÉ INFORMACE O SPOTŘEBITELSKÝCH ÚVĚRECH* [online]. In: . 31. 8. 2018, s. 6 [cit. 2019-11-26]. Dostupné z: <https://www.kb.cz/getmedia/71ac0ce7-fbef-4977-9e21-a8303aab206a/vseobecne-informace-o-spotrebitelskych-uverech.pdf.aspx>

KOVALČÍK, Martin. *Půjčíte vám 50 tisíc, chtějí zpátky 130. Žebříček ukazuje, na koho si dát pozor* [online]. 27.11.2019 [cit. 2019-11-29]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/spotrebitelske-uvery/411127-pujci-vam-50-tisic-chteji-zpatky-130-zebricek-ukazuje-na-koho-si-dat-pozor>

KOVALČÍK, Martin. *ČLOVĚK V TÍSNI VE SVÉ NOVÉ KAMPANI VYZÝVÁ: ZASTAVTE DĚTSKÉ EXEKUCE!* [online]. 8.4.2019 [cit. 2019-12-08]. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/clovek-v-tisni-ve-sve-nove-kampani-vyzyva-zastavte-detske-exekuce-5745gp#!>

KRÁLOVÁ, Jana. *Kde se nejlíp žije? Česko předběhlo USA, ukazuje žebříček* [online]. 19.9.2019 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/svetova-ekonomika/409633-kde-se-nejlip-zije-cesko-predbehlo-usa-ukazuje-zebricek>

KUČERA, Petr. *Dluhů z dětství se zbavíte snadněji. Ted' ještě, aby vůbec nevznikaly* [online]. 30.9.2019 [cit. 2019-12-8]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/exekuce/409894-dluhu-z-detstvi-se-zbavite-snadneji-ted-jeste-aby-vubec-nevznikaly>

KVAPIL, Václav. *Exekuce v kostce: Kdy je řešením insolvence* [online]. 11.1.2016 [cit. 2019-12-8]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/exekuce/307607-exekuce-v-kostce-kdy-je-resenim-insolvence>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Rodičovský příspěvek* [online]. 17.12.2019 [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/rodicovsky-prispevek>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Příspěvek na živobytí* [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/prispevek-na-zivobyti>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Mimořádná okamžitá pomoc* [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/mimoradna-okamzita-pomoc>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Doplatek na bydlení* [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/doplatek-na-bydleni>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Zpráva o základních tendencích příjmové a výdajové situace domácností ČR v 1. – 3. čtvrtletí 2019* [online]. [cit. 2020-02-10]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/zprava-o-zakladnich-tendencich-prijmove-a-vydajove-situace-domacnosti-cr-v-1.-3.-ctvrtleti-2019>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Nezaměstnanost - měsíční* [online]. [cit. 2020-02-11]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/mesicni>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Zpráva o základních tendencích příjmové a výdajové situace domácností ČR v 1. – 3. čtvrtletí 2019* [online]. [cit. 2020-02-10]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/zprava-o-zakladnich-tendencich-prijmove-a-vydajove-situace-domacnosti-cr-v-1.-3.-ctvrtleti-2019>

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociologická encyklopedie: Stigmatizace* [online]. 11.12.2017 [cit. 2019-11-23]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Stigmatizace>

Nezabavitelná částka 2020 – co vám exekutor nevezme – Kalkulačka [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/kalkulacky/nezabavitelne-minimum>

Obavy z nezaměstnanosti výrazně oslabily [online]. 28.3.2017 [cit. 2019-11-23].

Dostupné z: <https://www.stem.cz/obavy-z-nezamestnanosti-vyrazne-oslabily/>

PLESKA, Gabriel. *Očima expertů: Lidi nám nemyslí. Zakažte reklamu na půjčky!* [online]. 22.6.2018 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/spotrebitelske-uvery/337055-ocima-expertu-lidi-nam-nemysli-zakazte-reklamu-na-pujcky!>

Podmínky nároku na příspěvek na bydlení [online]. 17.5.2012 [cit. 2020-02-13].

Dostupné z:

<https://www.vyplata.cz/statnisocialnipodpora/podminkynarokunaprispeveknabydleni.php>

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Navržené změny 89/2012 Sb.: Zákon občanský zákoník* [online]. In: . [cit. 2020-02-20]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?idsb=20522%3b>

Příjmy a životní podmínky domácností - 2018 [online]. 21.3.2019 [cit. 2019-25-11].

Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-kf03f95ff5>

PŮL MILIONU LIDÍ V ČR ČELÍ VÍCE NEŽ TŘEM EXEKUCÍM. SENÁTNÍ VERZE NOVELY INSOLVENČNÍHO ZÁKONA JIM DÁ ŠANCI NA NÁVRAT DO NORMÁLNÍHO ŽIVOTA, JE VÝHODNĚJŠÍ I PRO VĚŘITELE [online]. 18.1.2019 [cit. 2019-12-8]. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/pul-milionu-lidi-v-cr-celi-vic-nez-trem-exekucim-senatni-verze-novely-insolvencniho-zakona-jim-da-sanci-na-navrat-do-normalniho-zivota-je-vyhodnejsi-i-pro-veritele-5589gp>

Sociální dávky - Druhy dávek SSP [online]. 14.11.2015 [cit. 2020-02-13]. Dostupné z:

<https://www.vyplata.cz/statnisocialnipodpora/druhy-davek-ssp.php>

TRUHLÁŘOVÁ, Martina. *Co přináší novela insolvenčního zákona v roce 2019?*

[online]. 17.7.2019 [cit. 2020-02-10]. Dostupné z: <https://portal.pohoda.cz/zakon-a-pravo/legislativa-pro-podnikatele/co-prinasi-novela-insolvencniho-zakona-v-nbsp;roce/>

TŮMA, Ondřej. *David Hubáček: Je alarmující, že se finanční gramotnost Čechů nezlepšuje* [online]. 10.8.2019 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z:

<https://www.penize.cz/financni-poradenstvi/408925-david-hubacek-je-alarmujici-ze-se-financni-gramotnost-cechu-nezlepsuje>

Usnesení č. 2/1993 Sb.: Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení

LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České

republiky [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993->

[2?text=Listina+z%C3%A1kladn%C3%ADch+lidsk%C3%BDch+pr%C3%A1v+a+svobod](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2?text=Listina+z%C3%A1kladn%C3%ADch+lidsk%C3%BDch+pr%C3%A1v+a+svobod)

V osobním bankrotu bylo loni v Česku 114 tisíc lidí, blíží se nová pravidla [online].

28.5.2019 [cit. 2019-12-08]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/ekonomika/clanek/v-osobnim-bankrotu-bylo-loni-v-cesku-114-tisic-lidi-blizi-se-nova-pravidla-40284585>

Výběrové šetření pracovních sil (VŠPS) [online]. 14.11.2019 [cit. 2019-11-23].

Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/vykazy/vyberove_setreni_pracovnich_sil

Zájem o osobní bankrot od června výrazně stoupl [online]. 26.12.2019 [cit. 2020-02-

10]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/z-novin-zajem-o-osobni-bankrot-od-cervna-vyrazne-stoupl-40306204>

Zánik nároku na výplatu dávek [online]. [cit. 2020-02-13]. Dostupné z:

<https://www.vyplata.cz/statnisocialnipodpora/zaniknaroku.php>

Seznam příloh

Příloha 1 – Tab. 15 ČSÚ – Domácnosti celkem v letech 2013 - 2018

Přílohy

Příloha 1 - Tab.15 ČSÚ

Domácnosti celkem v letech 2013 - 2018

Vybrané údaje	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Počet domácností	4 282 499	4 304 496	4 324 650	4 347 840	4 372 257	4 394 869
Průměrný počet členů na domácnost	2,41	2,40	2,39	2,38	2,37	2,36
z toho: pracujících	1,08	1,07	1,08	1,08	1,09	1,10
vyživovaných dětí	0,54	0,54	0,53	0,53	0,53	0,53
nezaměstnaných	0,13	0,13	0,12	0,10	0,09	0,07
nepracujících důchodců	0,58	0,57	0,57	0,58	0,57	0,57
Složení domácností (%)						
Typ domácnosti:						
úplné rodiny	60,3	60,3	60,7	61,2	61,5	61,1
neúplné rodiny	11,0	10,9	10,3	9,4	9,4	9,2
nerodinné domácnosti	0,9	1,0	1,1	1,0	0,8	0,9
jednotlivci	27,8	27,9	27,9	28,4	28,3	28,7
Postavení osoby v čele domácnosti:						
nižší zaměstnanec	21,1	20,3	19,7	19,8	20,1	19,6
vyšší zaměstnanec	27,0	27,5	28,0	28,2	28,7	29,7
samostatně činný	13,3	12,5	12,4	12,6	12,7	12,7
nezaměstnaný	3,5	4,3	4,5	4,2	3,3	2,7
důchodce s pracujícími členy	3,9	3,9	3,8	3,7	3,9	3,9
důchodce bez pracujících členů	30,1	30,3	30,3	30,4	30,5	30,3
ostatní	1,1	1,2	1,2	1,0	0,9	1,0
Průměrné roční peněžní příjmy na osobu (Kč)						
Hrubé peněžní příjmy	172 802	177 430	183 536	192 575	202 102	215 669
z toho: příjmy ze závislé činnosti	102 904	105 988	111 367	116 751	124 620	135 058
příjmy z podnikání	23 317	23 763	24 248	26 020	26 683	28 465
sociální příjmy	41 652	42 223	42 809	43 989	44 872	45 475
ostatní příjmy	4 929	5 456	5 113	5 815	5 927	6 671
Zdravotní a sociální pojištění	11 211	11 459	12 109	12 685	13 514	14 709
Daň z příjmů fyzických osob	12 361	13 174	14 230	15 470	16 816	18 892
Čisté peněžní příjmy	149 737	153 269	157 623	164 852	172 173	182 443
Naturální příjmy	5 225	5 409	5 422	5 630	5 862	6 417
z toho: příspěvky na stravování	1 620	1 678	1 733	1 873	2 075	2 324
Medián čistého ročního příjmu na osobu	142 124	144 968	147 000	154 600	159 700	167 336
Domácnosti podle čistého měsíčního příjmu na osobu						
do 6000	5,6	5,8	4,7	4,4	3,0	2,2

6001 - 8000	9,2	8,2	7,7	6,6	5,7	4,4
8001 - 10000	14,7	14,1	13,7	11,2	9,8	8,6
10001 - 15000	43,4	43,4	43,2	44,0	44,0	41,7
15001 - 20000	15,0	15,7	17,2	18,6	19,8	21,8
20001 - 30000	9,1	9,3	9,8	11,2	12,7	15,2
30001 - 50000	2,5	2,8	2,9	3,4	4,3	5,1
50001 a více	0,6	0,6	0,7	0,6	0,8	0,9
Složení domácnosti podle právní formy užívání bytu (%)						
ve vlastním domě	38,6	38,1	38,4	38,5	38,6	38,7
v osobním vlastnictví	29,3	29,4	28,0	28,4	29,1	28,8
družstevní	10,0	9,0	9,0	8,4	7,9	7,9
pronajatý	18,1	19,1	19,6	19,4	19,0	19,0
služební, domovnícký	0,0	0,1
u příbuzných, známých	3,9	4,3	5,0	5,3	5,4	5,6
Náklady na bydlení celkem (Kč za měsíc na domácnost)	5 596	5 602	5 540	5 595	5 626	5 706
z toho: nájemné, úhrada za užívání bytu	1 230	1 252	1 269	1 330	1 320	1 377
elektřina	1 486	1 509	1 475	1 484	1 462	1 484
plyn z dálkového zdroje	1 015	986	953	955	887	872
teplo a teplá voda	762	761	737	719	692	679
Náklady na bydlení v % z čistých příjmů domácnosti	18,6	18,3	17,7	17,1	16,6	15,9

Abstrakt

ANTLOVÁ, R. *Zadluženost rodin a jednotlivců v ČR a její dopady*. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a sociální práce. Vedoucí práce Ing. Jaroslav Šetek, Ph.D.

Klíčová slova: dluhy, exekuce, sociální vyloučení zvládnání, sociální pomoc, vzdělávání, sociální opora, zdraví, nemoc, nezaměstnanost, podpora

Diplomová práce obsahuje hodnocení ekonomické situace v České republice tak, jak ji vidí veřejnost a hodnocení příjmů vlastní domácnosti. K tomuto účelu byla využita data získaná z průzkumů neziskového ústavu STEM a data Českého statistického úřadu. Navazuje část věnovaná dluhům, proč se lidé zadlužují, jaké jsou důvody, proč své závazky nejsou schopni nebo nechtějí splácet. Další část práce je věnována etickému náhledu. Následuje část věnovaná psychologickým dopadům majícím výrazný vliv na zdraví člověka a faktorům podporujícím zdraví a odolnost. Poslední část je věnována dopadům sociálním a sociální pomoci. Opírala jsem se přitom o odbornou literaturu a související elektronické zdroje.

Abstract

Indebtedness of families and individuals in the Czech Republic and its impacts.

Key words: debt, execution, social exclusion coping, social assistance, education, social support, health, illness, unemployment, support

The diploma thesis contains an evaluation of the economic situation in the Czech Republic as seen by the public and an evaluation of the income of their own household. For this purpose, data obtained from surveys of the non-profit institute STEM and data of the Czech Statistical Office were used. This is followed by a section on debt, why people are indebted, what are the reasons why they are unable or unwilling to repay. Another part of the work is devoted to ethical insight. The following part is devoted to psychological impacts having a significant impact on human health and factors supporting health and resistance. The last part is devoted to the impacts of social and social assistance. I relied on scientific literature and related electronic resources.